

**MASARYKOVA
UNIVERZITA**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

**Skúsenosti a sebepojetí žien
praktizujúcich bojové športy:
Interpretatívna fenomenologická
analýza**

Bakalářská práce
BIANKA OBERTO VÁ

Vedoucí práce: Mgr. Jan Širůček, Ph.D.

Katedra psychologie
Program Psychologie

Brno 2024

Abstrakt

Táto bakalárska práca kvalitatívne skúma skúsenosti a sebepojetí žien, ktoré sa venujú bojovým športom. Používa metódu interpretatívnej fenomenologickej analýzy (IPA). Vzorkou sú 3 ženy vo veku mladej dospelosti, ktoré sa venujú bojovým športom na súťažnej úrovni. Dáta vznikali pomocou pološtruktúrovaných rozhovorov, ktoré boli doslovne prepísané a analyzované. Z analýzy vyplynuli štyri hlavné témy: *Vývoj sebaobrazu bojovníčky*, *Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život*, *Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela* a *Rola bojovníčky a ženy v kontraste*. V úvode výsledkovej časti je slovami participantiek popísané prostredie bojových športov. V téme *Vývoj sebaobrazu bojovníčky* boli popísané úvodné obavy a následné zlepšovanie sebaobrazu participantiek v roli bojovníčky. Téma *Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život* sa zameriava na vnímané pozitívne vplyvy bojového športu jednak na osobnosť participantiek, ale aj na ich životnú spokojnosť a vnímanie vlastnej identity. V téme *Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela* sú popísané negatívne aj pozitívne vplyvy bojového športu na spokojnosť participantiek so svojim telom. Téma *Rola bojovníčky a ženy v kontraste* pojednáva o kontraste stereotypov spájaných so ženskosťou a s bojovým športom. V tejto téme je popísaný aj prístup participantiek ku genderovým stereotypom a ich integrácia identity bojovníčky a identity ženy. Relevantným teoretickým rámcom pre túto prácu sa ukázala byť Teória sociálnej identity.

Abstract

This thesis investigates the experiences and self-concept of women athletes in combat sports. It uses the qualitative method of interpretative phenomenological analysis (IPA). The sample consists of 3 women in young adulthood who engage in combat sports at a competitive level. Data were collected using semi-structured interviews, which were transcribed verbatim and analyzed. Four superordinate themes emerged from the analysis: *Transformation of the fighter's self-image*, *Combat sport develops personality and improves quality of life*, *The ambivalent role of combat sport in fighter's perception of her own body*, and *The role of a fighter and the role of a woman in contrast*. In the beginning of the results section, the combat sports environment is described in the participants' words. In the theme *Transformation of the fighter's self-image*, the initial insecurity and subsequent improvement of the self-image of participants in the role of a fighter were described. The theme *Combat sport develops personality and improves the quality of life* focuses on the perceived positive effects of combat sport on the personality of participants, but also on their life satisfaction and their identity. In the theme *Ambivalent role of combat sport in fighter's perception of her own body*, the negative and positive effects of combat sports on the satisfaction of participants with their bodies are described. The theme *The role of a fighter and the role of a woman in contrast* discusses the contrast of stereotypes associated with femininity and combat sports. This topic also describes the participants' approach to gender stereotypes and their integration of the identity of a fighter and the identity of a woman. Social Identity Theory proved to be a relevant theoretical framework in this study.

Pod'akovanie

Moje pod'akovanie si zaslúži hlavne Mgr. Jan Širůček, Ph.D, za ochotu byť vedúcim mojej bakalárskej práce a za podnetné otázky, ktoré slúžili ako sokratovská maieutika pre zrod tejto práce. Vedúcemu aj konzultantke tejto práce, Mgr. Anne Ward, d'akujem za dôveru, ktorú do mojich výskumníckych schopností začali vkladať ešte predtým, než ja sama. Konzultantke d'akujem aj za vzbudenie môjho záujmu o interpretatívnu fenomenologickú analýzu. Predmet IPA budem ešte pár rokov nadšene odporúčať ostatným študentom.

Ďalej chcem pod'akovať mojim rodičom, vďaka ktorým som mohla venovať štúdiu a bakalárskej práci maximum svojho času. Rodičom, ale obzvlášť tatinovi d'akujem za záujem o túto prácu, čím mi dodal nádej, že si ju niekedy niekto celú prečíta aj bez toho, aby musel.

Vďaka patrí aj môjmu partnerovi, ktorý zvládol moje emočné výkyvy, trpezlivo počúval moje sťažnosti, ale aj strategicky opúšťal byť, aby mi nechal priestor a klúd na písanie. Ďakujem mu za to, že sa snažil robiť všetko pre to, aby som obdobie písania tejto práce zvládla v najväčšej možnej psychickej pohode.

Chcem sa pod'akovať aj môjmu trénerovi, ktorý svojím prístupom vždy živil moju lásku k zápaseniu. Vďaka nemu ma občas na tréningoch zloží okrem sparing partnera a vyčerpania aj smiech.

A samozrejme d'akujem participantkám, bojovníčkam, ktoré mi ochotne venovali svoj čas a dovolili mi nahliadnuť do svojho sveta a svojho vnútra.

OBSAH

Zoznam pojmov a skratiek.....	6
1 Úvod.....	7
1.1 Sebepojetí a identita.....	8
Vývojový náhľad na identitu	10
Sociálny náhľad na identitu a sebepojetí.....	11
Stereotype threat.....	14
1.2 Bojové športy.....	15
Ženy v bojových športoch.....	16
2 Metóda.....	19
2.1 Pozícia výskumníčky vo vzťahu k skúmanej problematike.....	20
2.2 Vzorka.....	21
2.3 Participantky.....	22
2.4 Tvorba dát.....	22
2.5 Proces analýzy dát	24
3 Výsledky.....	28
3.1 Situácia žien v bojových športoch – uvedenie do kontextu	28
3.2 Tabuľka výsledkov.....	34
3.3 Vývoj sebaobrazu bojovníčky v čase	34
3.4 Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život	38
Sebavedomie.....	38
Odolnosť a disciplína.....	40
Šport ako životná náplň: zdroj šťastia, zmyslu a identity	44
3.5 Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela	47
3.6 Rola bojovníčky a ženy v kontraste.....	51
Ako ju vidia druhí: stereotyp drsnej bojovníčky verzus krehkej ženy.....	51

Maskulinné charakteristiky, narúšanie očakávaní ženskosti	54
Feminínna stránka	57
4 Diskusia	60
4.1 Výsledky vo vzťahu k existujúcim výskumom a teóriám	60
Situácia žien v bojových športoch	61
Vývoj sebaobrazu bojovníčky	62
Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život.....	63
Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela.....	66
Rola bojovníčky a ženy v kontraste.	67
4.2 Limity práce, prínos a implikácie pre ďalší výskum.....	71
Použité zdroje	76
Príloha 1.....	83
Príloha 2.....	84

Zoznam pojmov a skratiek

- BJJ – brazílske jiu-jitsu
- gym – priestor v ktorom sa trénuje bojový šport, zároveň označuje klub
- IPA – interpretatívna fenomenologická analýza
- sparing – tréningový súboj, alebo tiež skrátene označenie pre sparing partnera

1 Úvod

Zdá sa, že za posledné desiatky rokov vstupuje do prostredia bojových športov väčšie množstvo žien, než kedy predtým. Napriek nedostatku demografických štatistík o ženskej participácii v bojových športoch sa tento trend dá odvodiť z krokov rôznych medzinárodných športových organizácií, ktoré za posledných asi tridsať rokov postupne pridávajú ženské kategórie do prestížnych svetových súťaží (Kavoura et al., 2017; Maor, 2019). Tým odpovedajú na zvyšujúcu sa prevalenciu aj kvalitu ženskej participácie v bojových športoch, a zároveň túto participáciu a jej kvalitu podporujú. Fenomén žien praktizujúcich bojové športy vzbudil hlavne pozornosť sociológov, ktorí ho kvalitatívne skúmajú prevažne z genderovej a feministickej perspektívy (Channon & Phipps, 2017; Halbert, 1997; Hamilton, 2022; McGannon et al., 2018; Messner, 1990; Mierzwinski et al., 2014). Aj niektoré psychologicky orientované kvalitatívne výskumy v tejto problematike zaujali ideologicky smerované postoje (Kavoura et al., 2017). Kvantitatívny psychologický rámec zas skúma len veľmi špecifické fragmenty tejto problematiky a porovnáva bojovníčky s 'bežnými ženami', napríklad v konkrétnych osobnostných rysoch (Burdzicka-Wołowik & Góral-Radziszewska, 2014), v psychopatických rysoch v spojení s neurovedným skúmaním (González et al., 2023), či v určitých kognitívnych úlohách (Pietsch & Jansen, 2021).

Myslím, že v tejto problematike chýba psychologická explorácia toho, ako to vnímajú samotné bojovníčky: ako vnímajú prostredie bojových športov, ľudí v ňom, vrátane seba samých. Preto sa chcem v mojej práci zamerať na sebepojetí žien, ktoré sa venujú bojovým športom. Keďže chcem skúmať ich sebepojetí v spojitosti s príslušnosťou k určitej skupine ľudí a v spojitosti s určitou sebadefiníciou, budem skúmať aj ich identitu. Vzhľadom na to, že táto problematika mi pripadá nedostatočne zmapovaná, rozhodla som sa ju skúmať kvalitatívne, pomocou interpretatívnej fenomenologickej analýzy. Túto metódu považujem za vhodnú práve kvôli jej exploratívne, nepredpojatému prístupu, čo by mohlo tento výskum odlišiť od sociologických výskumov žien v bojových športoch.

V úvode práce by som sa chcela ešte vyjadriť k terminológii, ktorú budem používať. Pre označenie toho, ako človek vníma samého seba používam pojem sebepojetí. Uvedomujem si, že toto slovo je české, ale slovenské výrazy sebaaponímanie či sebaopoňatie mi pripadajú neohrabané a v kontexte bakalárskej práce na českej univerzite mi pripadá vhodnejšie použiť výraz, s ktorým som sa počas svojho štúdia stretávala a je pre mňa, rovnako ako pre česky hovoriacich čitateľov, dôverne známy.

Ďalšia terminologická vsuvka sa týka označenia žien-športovkýň, ktoré sa venujú bojovému športu. Rôzne bojové športy používajú rôzne výrazy pre označenie svojich športovcov.

Pri rozhodovaní o vhodnej univerzálnej terminológii som vychádzala z českej literatúry v tejto problematike (Chmúra, 2021; Reguli, 2005; Šagát, 2021). Na základe toho som sa rozhodla, že v tejto práci budem na označenie športovkýň zameniteľne používať výrazy bojovníčka a zápasníčka, ktoré sa v slovenskej a českej literatúre používajú na univerzálne označenie žien praktizujúcich bojové športy.

1.1 SEBEPOJETÍ A IDENTITA

Oba tieto pojmy, sebezpojetí aj identita, nadväzujú na psychologický koncept self. Ten vychádza zo samotnej podstaty ľudskej existencie, zo schopnosti sebauvedomenia, schopnosti uvažovať o sebe, utvárať si k sebe vzťah, ale zároveň byť nielen obsahom, ale aj aktérom týchto kognitívnych a emočných procesov. O tomto hovorí James (1890), keď predstavuje dve zložky self: ja ako subjekt a ja ako objekt. Subjekt je tá časť self, ktorá rozmýšľa, kognitívne spracováva, vytvára si názory, postoje, rozhoduje a koná. Self ako objekt je naopak predmetom vlastných myšlienok a postojov, ktoré sú prejavom sebareflexie. Niektorí odborníci rozdeľujú koncepty vychádzajúce zo sebareflexie a týkajúce sa vlastného self na tri zložky: kognitívnu, emocionálnu a behaviorálnu (Macek, 2008). Podľa tohto prístupu tvorí sebezpojetí len kognitívnu stránku self, zahŕňa predstavy a vedomosti, ktoré o sebe človek má. Na základe týchto predstáv a znalostí o sebe si človek vytvára self-schémy (Markus, 1977), ktoré zhŕňajú predstavy človeka o tom, aký je a ako sa správa. Emocionálna zložka self pozostáva zo sebahodnotenia, sebauvedomenia a vzťahu k sebe, pričom toto hodnotenie vychádza z kognitívneho obsahu relevantného pre self (Macek, 2008), a teda sebahodnotenie prakticky nemožno plne oddeliť od sebezpojetí. Podľa Higginsovej sebadiskrepančnej teórie (1987) človek pri sebahodnotení vychádza z porovnania svojho aktuálneho ja (actual self) s predstavou toho, aký by ideálne chcel byť (ideal self), prípadne aký by mal byť (ought self). Rozpor medzi tým, aký človek je a aký by chcel alebo mal byť potom negatívne ovplyvňuje sebahodnotenie. Behaviorálna zložka self je tvorená sebareguláciou, správaním, ktoré vedome či nevedome vychádza zo self-schémy, vrátane sebaaprezentácie, ktorou chceme ovplyvniť to, ako nás vidia druhí (Macek, 2008). Do behaviorálnej zložky self radí Macek (2008) aj naše hodnotenie toho, nakoľko sme schopní dosahovať stanovené ciele, nakoľko sme efektívni činitelia, naplňajúci vlastné štandardy. To je koncept self-efficacy (Bandura, 1997), ktoré býva prekladané aj ako vedomie vlastnej účinnosti. Toto zhodnotenie našich exekutívnych schopností je teda založené na behaviorálnej báze, ale samotná znalosť svojho minulého správania už je skôr v gescii kognitívnej zložky self a ohodnotenie, nakoľko sme uspeli v naplňaní vlastných očakávaní nevyhnutne ovplyvňuje naše sebahodnotenie, čiže emocionálnu zložku self.

Na základe predošlého odseku mi pripadajú jednotlivé aspekty self neoddeliteľne previazané a fungujúce vo vzájomnej interakcii a spolupráci. Možno práve táto previazanosť jednotlivých aspektov self a dôležitosť kognitívneho obsahu sebareflexie viedla časť autorov

k tomu, že stotožňujú pojem sebezpojetí s celkovým vnímaním seba ako objektu (Blatný, 2001, cit. podľa Macek, 2008). To dáva pojmu sebezpojetí oveľa väčšiu šírku a dôležitosť, keďže v takom prípade sebezpojetí integruje všetky spomínané komponenty self-systému a aj mnohé ďalšie. K takémuto širšiemu použitiu pojmu sebezpojetí sa budem prikláňať aj ja v mojej práci, keďže to výrazne zjednodušuje terminológiu týkajúcu sa self a taktiež to reflektuje prítomnosť kognície prakticky vo všetkých procesoch, týkajúcich sa self. Verím, že rozdeľovanie self-systému do kategórií má teoretický význam, ale táto práca je zameraná výskumne, a preto si myslím, že jednoduchšia terminológia bude praktickejšia vo výskume s kvalitatívnou metodológiou.

Zhoda nepanuje ani v definícii pojmu identita. Niektorí odborníci identitu používajú zameniteľne so sebezpojetím (self-concept), keďže oba tieto koncepty pojednávajú o tom, ako človek vníma sám seba, ako sa popisuje a definuje (Oyserman, 2004). Väčšinou je ale v teoreticky orientovaných textoch identita definovaná odlišne od sebezpojetí. Bačová (2003) popisuje identitu ako to, čo dodáva osobe autenticitu a robí významným jej životný príbeh, to čím sa človek definuje a odlišuje od druhých. Bačová tiež zdôrazňuje kontinuitu identity v čase, čo ale neznamená absolútnu stabilitu a nemennosť, ale skôr pretrvávanie určitej individuality a rozoznatel'nosti, ktoré identita zahŕňa. Takáto definícia predstavuje strednú cestu medzi vymedzenejšími teóriami identity. Problémom konceptu identity je práve množstvo teórií, ktoré definujú identitu rôzne, čo vedie k nejednoznačnosti tohto pojmu (Brubacker & Cooper, 2000, cit. podľa Bačová, 2008). Pre túto prácu považujem za relevantné rozšírenie konceptu identity na osobnú a sociálnu identitu. Osobná identita pozostáva z toho, ako sa človek definuje, alebo ako je definovaný druhými, v každom prípade sa však jedná o jeho individuálne rysy, schopnosti či charakteristiky (Bačová, 2003). Naproti tomu sociálna identita vychádza z príslušnosti k určitej sociálnej skupine a vychádza z kategorizácie osoby, jednak sebakategorizáciou, ale aj kategorizáciou zo strany druhých (Tajfel, 1981; Turner, 1987). Teórii sociálnej identity sa budem hlbšie venovať v podkapitole o sociálnom náhľade na identitu. Popisované rozdelenie identity na osobnú a sociálnu má skôr teoretický význam (Bačová, 2008), keďže sociálny aj individuálny aspekt identity sú vo vzájomnej interakcii, napríklad keď je na základe členstva v skupine človeku priradená určitá rola, ktorú si zvnútorní a následne definuje sám seba charakteristikami spojenými s danou rolou.

Vzájomný vzťah medzi pojmom identita a sebezpojetí by som teda pre účely tejto práce popísala nasledovne: identita je konkrétnejšia, tvoria ju odpovede na otázku „kto som“, je uvedomená a explicitne sformulovaná, v čase je stabilnejšia, nie však nemenná. Naproti tomu sebezpojetí je širší termín. Chápem ho ako neustále prebiehajúci proces, ktorý zahŕňa to, ako sa človek vníma, aký má na seba názor, ako sa cíti vo vzťahu k sebe, ako vníma svoju hodnotu, pričom tento proces nemusí byť vždy plne uvedomený, môže prebiehať aj na pozadí vedomia

a ovplyvňovať človeka aj implicitne. Sebepojetí je teda dynamickejšie ako identita. Povedala by som, že identita sčasti vychádza zo sebepojetí, ale zároveň má silnejší sociálny aspekt než sebepojetí, je do väčšej miery ovplyvnená sociálnymi interakciami, rolami a kultúrnymi normami.

Vývojový náhľad na identitu

Narozdiel od identity, self, konkrétne uvedomenie si seba ako aktéra-subjektu sa vynára už v ranom detstve, keď dieťa kognitívne dozrie natol'ko, že si začne uvedomovať svoju individualitu a začne vnímať svoj vplyv na svet v interakciách s ľuďmi a prostredím (Cooley, 1902/2017). Postupne si viac a viac uvedomuje samé seba a začína mať implicitný koncept toho, aké je, takže self už je nielen subjektom, ale aj objektom (James, 1890). Sebepojetí sa plynulým procesom stáva diferencovanejšie a obsažnejšie.

Naproti tomuto dlhodobému a plynulému vývoju sebepojetí sa identita, v definícii, v ktorej som ju predstavila, začína plnohodnotne vyvíjať až neskôr, keďže pramení aj zo sociálnych interakcií a vyžaduje schopnosť abstraktne o sebe uvažovať. Dôraz na vývojový aspekt identity a tiež na dôležitosť identity pre život človeka kladie Eriksonov epigenetický model (1968). E. Erikson je často považovaný za priekopníka teórií identity, ktorý priniesol tematiku identity do centra záujmu psychológie. Jeho model psychosociálneho vývoja hovorí o celoživotnom procese, pozostávajúcom zo štádií, ktoré pred človeka vždy stavajú určitú vývojovú úlohu, ktorej naplnenie vedie k rozvoju a naopak zlyhanie v tejto úlohe môže viesť k ťažkostiam v nasledujúcich vývojových štádiách. Formovanie identity je hlavnou vývojovou úlohou obdobia adolescencie (Erikson, 1968), keďže v tomto období sa človek postupne stáva autonómnejším a musí robiť dôležité rozhodnutia o svojom životnom smerovaní. Sformovaniu identity predchádza explorácia, experimentovanie s rôznymi rolami, skúšanie a objavovanie. Toto experimentovanie je v období adolescencie do veľkej miery spoločensky akceptované, pre čo sa používa označenie moratórium (Erikson, 1999, cit. podľa Bačová, 2008). Na konci tohto procesu by podľa Eriksona malo v prípade naplnenia vývojovej úlohy dôjsť k získaniu pocitu vlastnej jedinečnosti, celistvosti, stability v čase a spolupatričnosti k určitým hodnotám, teda k utvoreniu identity. K tomu je dôležitá integrácia jednotlivých aspektov seba do koherentného celku (Mitchell et al., 2021). Dôležitým aspektom formovania identity je tiež sociálny kontrakt, ktorý obsahuje určité normy a spoločenské pravidlá, ktorých dodržiavanie je od adolescenta vstupujúceho do dospelosti spoločnosťou požadované (Macek, 2003).

V súčasnosti sa odborníci, nadväzujúci na Eriksona, zhodujú na tom, že adolescenciou sa proces formovania identity nekončí, dochádza len k viac či menej úspešnému uzavretiu prvého cyklu tohto procesu (Marcia, 1980, cit. podľa Macek, 2003), ktorý sa v živote ešte opakuje a vedie k integrácii novovzniknutých rolí do celkovej identity človeka (Mitchell et al., 2021). Napriek tomu, že adolescencia teda nie je výhradným obdobím pre formovanie identity, je to obdobie,

v ktorom je tento proces ústredný a nastáva prvýkrát „na ostro“. Preto je tomuto vývojovému obdobiu prikladaná v kontexte formovania identity veľká dôležitosť.

Na Eriksona nadväzuje aj McAdams (2001) s naratívnym poňatím identity. Identitu chápe ako osobný príbeh, v ktorom človek integruje svoje skúsenosti, svoju minulosť, súčasnosť a svoje očakávania od budúcnosti. Z toho vyplýva jedinečný životný príbeh, ktorý dáva človeku pocit celistvosti a kontinuity a v ktorom môže človek nachádzať význam, či dokonca zmysel. Pre plnohodnotnú naráciu svojho životného príbehu, ktorý formuje súčasné self a identitu, sú dôležité aj dostatočné verbálne a kognitívne schopnosti. Práve preto je pre McAdamsovo poňatie identity, podobne ako pre to Eriksonovo, dôležité obdobie adolescencie, kedy sa naratívny dospievajúcich stávajú koherentnejšie a zmysluplnejšie (Chen et al., 2012). Formovanie naratívnej identity ale už z definície nemôže byť limitované na obdobie adolescencie, naopak, začleňovanie rôznorodých skúseností a rolí do svojho životného príbehu a do svojho sebaobrazu je pre človeka celoživotné dielo.

Vývojový náhľad na identitu je pre moju bakalársku prácu relevantný, pretože sa budem u participantiek zaujímať o ich sebezpojetí v rámci pomerne dlhých životných období, počas ktorých sa bojovému športu venujú. Bude tam teda pravdepodobne dochádzať k nejakým zmenám v čase a práve vývojový rámec mi umožní vnímať identitu procesuálne. V rámci môjho kvalitatívneho výskumu je obzvlášť dôležitý rámec pohľadu na identitu aj McAdamsove naratívne poňatie (2001), pretože prikladá dôležitosť práve autorstvu osoby v rekonštruovaní jej skúseností do koherentných, zdieľateľných príbehov a formovaniu identity na základe týchto príbehov.

Sociálny náhľad na identitu a sebezpojetí

Sebezpojetí a identita pre svoj vývoj nevyhnutne potrebujú sociálny kontext, ktorý nám umožňuje vnímať svoju individualitu a odlišnosť, ako aj podobnosť s druhými ľuďmi. Jeden z mechanizmov, ktorými sociálne prostredie utvára sebezpojetí je porovnávanie sa s ostatnými. Práve porovnanie s druhými nám dáva referenčný bod pri vytváraní názorov na seba, čo popisuje Festinger (1954) vo svojej teórii sociálneho porovnávania. Popisuje, že k sociálnemu porovnávaniu sa ľudia uchylujú, hlavne pokiaľ si sami sebou v nejakej oblasti nie sú úplne istí a neexistuje objektívne merítko, ktoré by im pomohlo utvoriť si názor (Aronson et al., 2015). Dôležitým faktorom pri sociálnom porovnávaní je aj to, s kým sa človek porovnáva. Porovnanie s niekým, kto má porovnávanú charakteristiku či schopnosť rozvinutejšiu než my, môže viesť k pocitu menejcennosti a negatívnemu vplyvu na sebahodnotenie (Beer et al., 2013, cit. podľa Aronson et al., 2015). Naopak, pozitívny efekt na sebavedomie môže mať porovnávanie s niekým, kto je v danej doméne od nás horší. Najinformatívnejšie je ale porovnanie s niekým, kto je nám

podobný. Veľmi dôležitým referenčným bodom je aj osoba samotná v retrospektíve, teda porovnanie so svojím minulým ja (Ross & Wilson, 2003).

Ďalší mechanizmus, ktorým sociálne prostredie ovplyvňuje sebezpojetí človeka je metapercepcia, teda vnímanie toho, ako nás vnímajú druhí. Práve na metaperceptcii je založená Cooleyho teória looking-glass self (1902/2017), na ktorú nadväzujú aj iní odborníci (Downey, 2015; Leary et al., Mead, cit. podľa Elsaadawy et al., 2023). Táto teória hovorí, že človek zakladá to, ako vníma sám seba na tom, ako si predstavuje, že ho vnímajú ostatní, pozerá na seba teda očami druhých, z čoho odvodzuje aj svoje sebahodnotenie. Dôležitým faktorom je aj náš vzťah k osobe, ktorej názory berieme do úvahy, s tým, že pozitívny a blízky vzťah skôr vedie k preberaniu názorov danej osoby (Sinclair et al., 2005). Proces situačného preberania postojov druhých sa nazýva social tuning, často prebieha nevedomo a môže ovplyvňovať aj správanie, keď sa človek prirodzene prispôsobuje svojmu okoliu a jedná tak, ako je od neho v danej situácii očakávané (Aronson et al., 2015). Ak je toto pozmenenie vlastného správania vedomé a sleduje určitý cieľ, keď sa na druhých snažíme zapôsobiť určitým spôsobom, hovoríme o impression management, ktorého základy spracoval sociológ E. Goffman (1956).

Rovnako ako sebezpojetí, aj identita je výsledkom interakcie človeka so spoločnosťou. O tom pojednáva Baumeister (1997, cit. podľa Bačová, 2008), keď popisuje, ako človek porovnáva to, ako sa on sám definuje s tým, ako ho definujú ostatní. Rozpor medzi týmito definíciami vedie k pocitu ohrozenia vlastnej identity a človek usiluje o minimalizáciu tohto rozporu (Bačová, 2008), či už zmenou sebadefinície, alebo impression managementom, ktorý by viedol k zmene toho, ako ho definujú druhí. Baumeister tiež rozdeľuje identity na pridelené a získané, podľa toho, či musel človek pre získanie danej identity vynaložiť úsilie. Človek má teda viacero identít, z ktorých niektoré vznikajú na základe jeho voľby.

Na pluralitu identít sa podrobnejšie zamerá Stryker, popisujúc hierarchické usporiadanie identít (1980, cit. podľa Bačová, 2008). Za identitu Stryker označuje internalizované sociálne role, takže na identitu nahliada prevažne zo sociálneho hľadiska. Tieto zvnútornené role majú pre nositeľa rôznu váhu. V hierarchii sú usporiadané na základe svojej výraznosti (saliencie) a významnosti (prominence). Výraznosť identity súvisí so sociálnym kontextom, v ktorom sa prejavuje. Identita, ktorá sa prejavuje v širšej škále sociálnych kontextov je označovaná za všeobecne výraznejšiu. Druhým aspektom identity podľa Strykera (1980, cit. podľa Bačová, 2008) je jej významnosť pre nositeľa, ktorá je založená na tom, nakoľko sa človek v tejto roli približuje svojmu ideálnemu ja. Takže čím spokojnejší so sebou človek v danej roli je, a to na základe svojho hodnotenia, aj hodnotenia druhých, tým významnejšia preňho táto rola je.

Teoretický rámec so širokým poľom pôsobnosti, zameriavajúci sa na sociálny aspekt identity, je teória sociálnej identity (Tajfel & Turner, 1979; Tajfel, 1981) a na ňu nadväzujúca teória sebakategorizácie (Turner, 1987). Jej autori nepopierajú existenciu osobnej identity, ale

zameriavajú sa na podrobnejšie empirické skúmanie a popis sociálnej zložky identity, v podobe príslušnosti k sociálnym skupinám, ako je napríklad národ, náboženská či politická organizácia, alebo skupina ľudí s rovnakým povoláním. Sociálnu identitu človek nadobúda sebakategorizáciou (Turner, 1987). Svoju členstvu v sociálnych skupinách prikladáme emočné významy a dôležitosť. V teórii sebakategorizácie je tiež veľmi dôležitá výraznosť identity (salience), ktorá je posudzovaná situačne, teda v určitých sociálnych kontextoch a situáciách sa konkrétna identita prejavuje oveľa viac, než v iných. Takto situačne môže byť výrazná sociálna, ale aj osobná identita, prípadne kombinácia oboch (Turner, 1987, cit. podľa Trepte & Loy, 2017). Takéto poňatie situačnej špecifity identity dobre odpovedá na dilemu o stabilite verzus fluidnosti identity, keďže popisuje, že identita nemizne a znova sa neobjavuje, ale proste zostáva v určitých situáciách neprejavovaná, zatiaľčo v iných je aktivovaná. Konkrétnu sociálnu identitu zdieľame s ostatnými príslušníkmi danej skupiny, na základe tejto zdieľanej identity s nimi cítime podobnosť a tiež máme sklony členov svojej skupiny zvýhodňovať (Tajfel, 1970), čo sa nazýva in-group bias. Členstvo v skupine neovplyvňuje len správanie voči ostatným členom skupiny, ale aj hodnotenie tejto a iných sociálnych skupín. Skupiny, do ktorých nepatríme sú pre nás out-group a ich hodnotenie tiež môže byť skreslené, čo sa nazýva out-group bias. Hlavným skreslením býva vnímanie členov out-group ako prehnane podobných medzi sebou. Pokiaľ je členstvo v skupine silne internalizované, alebo, Strykerovou terminológiou, je pre človeka významné, vedie to k snahe pozitívne odlišiť (positive distinctiveness) in-group od out-group, čo vedie k pozitívnemu sebahodnoteniu (Trepte & Loy, 2017). To sa dá dosiahnuť pozitívnejším vnímaním vlastnej skupiny alebo tiež negatívnym postojom k out-group, prípadne kombináciou oboch. Turner (1985) popisuje, že veľmi vysoká výraznosť určitej sociálnej identity môže viesť k tomu, že sa človek v danej situácii vníma primárne ako člen danej skupiny, takže sociálna identita preváži tú osobnú, čo vedie depersonalizácii a seba-stereotypizácii, v rámci ktorých má človek tendenciu podriaďovať sa normám a stereotypom spojených s danou skupinou a prispôbovať tomu aj svoje správanie. Pozitívnym efektom depersonalizácie je, že umožňuje skupine jednať koordinovane a spolupracovať.

Na tento teoretický rámec nadväzuje M. Brewer (1991), ktorá sa vo svojej optimal distinctiveness theory zamerala na interakciu osobnej a sociálnej identity, alebo aj viacerých sociálnych identít. Popisuje protichodné ľudské potreby súňaléžitosti, ale zároveň odlišnosti od druhých. Snaha o naplnenie týchto potrieb vedie k hľadaniu optimálnej úrovne stotožnenia sa so skupinou, a zároveň naopak, vymedzenia svojej individuality voči skupine. Táto optimálna úroveň je špecifická pre konkrétneho človeka a situáciu. Potreba odlišnosti ale nemusí byť napĺňaná len odlišnosťou od ostatných členov vlastnej skupiny, ale aj identifikáciou so sociálnou identitou, ktorá potom zvýrazňuje odlišnosť od out-group (Brewer, 1991). Každopádne,

významným prínosom optimal distinctiveness theory je, že nezdôrazňuje len potrebu človeka začleniť sa, ale aj potrebu odlišovať sa od ostatných.

V mojej bakalárskej práci bude veľmi dôležité na identitu nahliadať aj sociálne, pretože sa budem zaujímať o sebestojetnosť a identitu participantiek v rozličných sociálnych kontextoch. Participantky sú súčasťou sociálnej skupiny ľudí praktizujúcich bojový šport a táto sociálna skupina pravdepodobne bude utvárať sociálnu identitu participantiek. Vzhľadom na to, že môj výskum sa zameriava na ženy, je tam relevantná aj identita 'žena', ktorá vzniká socializáciou a s ktorou sú spojené isté normy a role. Budem skúmať, ako participantky vnímajú pluralitu a interakciu jednotlivých identít a ako ich integrujú.

Stereotype threat

Z hľadiska teórie sociálnej identity (Tajfel & Turner, 1979) je kategorizácia ľudí nevyhnutnou súčasťou vytvárania si dojmov o druhých. Takáto kategorizácia so sebou nesie aj isté emočné náboje, čo vychádza z in-group – out-group bias. Človek sa pri kategorizácii snaží udržať si pozitívny sebaobraz, teda pozitívne vnímať vlastnú sociálnu skupinu, oproti out-group. Na základe kategorizácie vznikajú kognitívne schémy pre sociálne skupiny (Baumgartner, 2008). Tieto schémy bývajú označované aj ako stereotypy, teda presvedčenia o tom, že členovia sociálnej skupiny zdieľajú určité charakteristiky. Dôsledkom emočného náboja kategorizácie sú predsudky, čo sú na stereotypoch založené postoje k členom sociálnych skupín (Allport, 1954). Stereotypy ale nevychádzajú len z individuálnej kognície, naopak, sú to zdieľané schémy a tvoria súčasť kultúry. Človek sa s nimi oboznamuje prostredníctvom socializácie. Devine (1989) skúmala vzťah stereotypov a predsudkov a tvrdí, že všetci socializovaní členovia kultúry sú si vedomí stereotypov, tieto stereotypy sa im v určitých situáciách automaticky vynárajú, a to, či majú v sociálnych situáciách predsudky, alebo nie, vyplýva z ich aktívneho potlačovania týchto stereotypov.

Z toho vyplýva, že človek si socializáciou uvedomuje stereotypy nielen o out-group, ale aj o vlastnej sociálnej skupine. Z toho vychádza koncept stereotype threat. Stereotype threat označuje obavu z toho, že človek svojím správaním či výkonom potvrdí negatívny stereotyp o sociálnej skupine, do ktorej náleží. Pokiaľ sú stereotyp alebo sociálna identita spojená so stereotypom výrazné, vedie to k zhoršenému výkonu v doméne spájanej so stereotypom (Steele & Aronson, 1995). Tradične bol stereotype threat skúmaný a doložený v akademickom prostredí, a to jednak na etnických minoritách (Steele & Aronson, 1995), ale aj na ženách (Picho et al., 2013). Ukazuje sa, že stereotype threat je relevantný koncept aj v športovom prostredí, aj keď mechanizmy, ktorými ovplyvňuje výkon môžu byť iné než v akademickom prostredí (Beilock & McConnell, 2004). Empirické štúdie a metaanalýzy ukazujú, že stereotype threat môže mať

negatívny vplyv na športový výkon žien (Hively & El-Alayli, 2014; Gentile et al., 2018), pričom tento vplyv sa ukazuje byť silnejší v športoch, ktoré sú vnímané ako typicky mužské (Lirgg et al., 1996), čo pravdepodobne pramení z väčšej výraznosti a menšinovosti ženského genderu v kontexte týchto športov. Z toho by vyplývalo, že stereotype threat by mohol byť veľmi relevantné riziko pre ženy v bojových športoch, napriek tomu sa mi ale nepodarilo nájsť empirické výskumy, ktoré by genderový stereotype threat skúmali v tomto kontexte. Pojednáva o tom iba prehľadová štúdia od Merritt et al. (2019), ktorá však necituje žiadny empirický výskum z prostredia bojových športov.

Stereotype threat je prepojený s kvantitatívnou metodológiou a experimentálnymi výskumnými dizajnami, pretože skúma kauzálny vplyv uvedomovaného stereotypu na výkon, ktorý je meraný. V mojej práci, ktorá je kvalitatívneho charakteru, samozrejme takúto kauzalitu dokázať nemôžem. Napriek tomu mi stereotype threat pripadá ako relevantný koncept, ktorý môže byť naznačený aj pomocou vnímaného vplyvu stereotypov zo strany participantiek.

1.2 BOJOVÉ ŠPORTY

Bojový alebo tiež úpolový šport je zastrešujúci pojem pre kontaktné športy, pri ktorých športovec prekonáva odpor súpera v súboji jeden na jedného. Cieľom je získať kontrolu nad súperom, či už pomocou technickej, silovej, vytrvalostnej alebo strategickkej prevahy (Reguli, 2005). Jednotlivé bojové športy sa výrazne líšia spôsobom boja a pravidlami. Na základe týchto odlišností Reguli (2005) navrhuje delenie úpolových športov do troch kategórií: športy používajúce zbrane, ako napríklad šerm, športy používajúce údery a kopy, ako napríklad box, karate či thajský box a nakoniec športy využívajúce hody a znehybnenia, ako napríklad zápas, judo či brazílske jiu-jitsu. V tejto bakalárskej práci sa budem venovať športovkyniam, ktoré sa venujú bojovým športom bez použitia zbraní, keďže je pre skúmanú problematiku dôležitý fyzický kontakt súperov a telesnosť.

Príbuzným pojmom, ktorý sa sčasti prekrýva s bojovými športami sú bojové umenia. Tento pojem vznikol doslovným prekladom z japončiny a používa sa hlavne na označenie tradičných ázijských spôsobov boja. Bojové umenia sa spájajú nielen s telesným, ale aj s duševným rozvojom a filozofiou (Bowman, 2021). Niektoré bojové umenia, ako napríklad judo alebo taekwondo, sú zároveň úpolovými športami. Ale mnohé bojové umenia, ako napríklad taj-či, pozostávajú skôr z choreografií pohybov, ktoré môžu byť praktizované skupinovo či individuálne, nie však v realistickom súboji dvoch protivníkov. Týmto praktikám sa v mojej bakalárskej práci nebudem venovať, keďže neobsahujú dôležitý aspekt súperenia o fyzickú prevahu a uplatňovania sily na súperovi. Napriek tomu, že sa im venovať nebudem, mi pripadalo

dôležité bojové umenia definovať a vymedziť ich voči bojovým športom, keďže sú tieto pojmy laikmi často zamieňané.

Ženy v bojových športoch

Prostredie telocviční, obzvlášť v prípade bojových športov bolo oddávna obsadené prevažne mužmi. Dôkazom je, že napríklad ženské judo sa stalo súčasťou olympiády v roku 1992, takmer 30 rokov po mužskom (Kavoura et al., 2017). Rozdiel je ešte výraznejší u zápasenia, to ženské sa stalo súčasťou olympiády až v roku 2004, zatiaľčo to mužské bolo neoddeliteľnou súčasťou olympijských hier už od ich počiatku v staroveku a figurovalo tiež v prvých moderných olympijských hrách v roku 1896. Podobne dlhú históriu má aj mužský box, zatiaľčo ženy vstúpili do olympijského ringu až v roku 2012. Rovnako aj MMA (mixed martial arts) má svoje základy v starovekej olympiáde, v športe pankration, ktorý bol kombináciou boxu a zápasu. Ale v UFC, najväčšej MMA organizácii, bojovali ženy prvýkrát až v roku 2013 (Maor, 2019). Týmto odstavcom nechcem povedať, že ženy-bojovníčky pred zaradením ženských kategórií do svetových súťaží neexistovali. Existovali, ale ich možnosti súťažiť, postaviť sa rovnocenným súperkám a vyslúžiť si uznanie boli oveľa menšie, než by boli dnes.

Napriek tomu, že v súčasnosti už úpolové športy nie sú iba striktne mužskou doménou, mužská časť bojovníkov stále dostáva väčšiu pozornosť médií, fanúšikov aj sponzorov (McClearen, 2021; McGannon et al., 2018). Ilustruje to aj používanie jazyka v kontexte športu: pokiaľ nemá zápas, turnaj či majstrovstvá prívlastok „ženský / ženské“, automaticky chápeme, že súťažiaci sú muži (Knight & Giuliano, 2001). To sa však nedeje len v kontexte športu, vychádza to zo širších spoločenských noriem a genderových rolí. Na túto primárnosť mužského pohlavia poukazovala už Simone de Beauvoir, v diele *Druhé pohlavie* (1949/2014). Samotný názov diela poukazuje na to, že ženy sú vnímané, ako „to druhé“ pohlavie, ako odchýlka, zatiaľčo byť mužom je štandard. Beauvoir popisuje, že maskulínne charakteristiky sú všeobecne žiadúce a cenené, zatiaľčo tie feminínne sú akceptované len u žien a u mužov sú vnímané ako nežiadúci prejav slabosti. Typicky ženské vlastnosti sú dokonca často aj samotnými ženami vnímané skôr negatívne (Oswald & Lindstedt, 2006). Z toho vyplýva, že od žien je slabosť a submisivita spoločensky očakávaná, ale u muža je to známka nedostatočnosti, čo implikuje nerovné postavenie pohlaví v spoločnosti. Napriek tomu, že dielo S. de Beauvoir je staré trištvrte storočia a genderové nerovnosti už v našej kultúre nie sú tak výrazné a natoľko inštitucionalizované, stále zostávajú do istej miery súčasťou sociálnych rolí a noriem.

Bojové športy sú tradične spájané s mužmi, a to jednak historicky, ako som popisovala vyššie, ale aj kvôli tomu, že schopnosť dominancie nad druhým je priamo súčasťou definícií maskulinity (Messner, 1990). Bojové športy tvoria prostredie, kde je maskulinné vystupovanie normou a ženský gender sa stáva, naproti tejto norme, výrazný (Matthews &

Channon, 2016). Forma maskulinity, ktorá stotožňuje mužnosť so silou, ale aj agresívnym a dominantným vystupovaním a násilným udržiavaním dominancie je odborníkmi genderovej problematiky označovaná za hegemonickú maskulinitu (Connell, 2005). Úpolové športy vytvárajú v súčasnosti zriedkavý priestor, v ktorom sú prejavy takejto hegemonické maskulinity žiadúce, niektorí odborníci dokonca označujú prostredie bojových športov za 'poslednú baštu maskulinity' (Matthews & Channon, 2019; Channon & Phipps, 2017).

Naproti popisovanej maskulinnej dominancii a agresii, ženskost' býva tradične spájaná so submisivitou a krehkosťou, a to jednak po fyzickej stránke, ale aj povahovo (Brownmiller, 2013; Oswald & Lindstedt, 2006). Ženy bývajú socializované do role slabších, menej schopných a menej dôležitých, čo môže vyústiť v menšiu pribojnosť a sebavedomie (Adler, 1927/2018)¹. Takáto formulácia môže pôsobiť zjednodušujúco a zovšeobecňujúco, ale samozrejme, že všetci citovaní autori a rovnako aj ja, si uvedomujeme individuálnu variabilitu rysov, ktorá je výraznejšia než zovšeobecnené rozdiely medzi skupinami (Hyde, 2009; Spence & Buckner, 1995). V tomto odstavci ale pracujem so stereotypmi a genderovými schémami, ktoré môžu vplývať na sociálnu kogníciu. Z tradičného poňatia genderu vyplýva, že ženy sú v prostredí bojových športov vnímané skôr ako odchýlka a sú marginalizované nielen kvôli početnej prevahe mužov a historickej tradícii mužskej participácie, ale aj kvôli zdanlivej diskrepancii medzi tým, čo znamená byť ženou a tým, čo znamená byť bojovník (McGannon et al., 2018). Napriek tejto ambivalencii vstupujú ženy stále viac do prostredia bojových športov, čo ilustruje aj zaradenie ženských kategórií do vrcholových súťaží v týchto športoch. Vysvetlením tohto fenoménu z hľadiska psychológie môže byť maskulinný protest, ktorý je kompenzáciou pocitu menejcennosti, v reakcii na rámcovanie feminity ako slabosti, ktorý vedie ženy k zaujatiu dominantných, typicky maskulinných rolí a charakteristík (Adler, 1938/2011). Zároveň chcem ale zdôrazniť, že si nemyslím, že dôvody participácie v bojových športoch musia byť nutne genderovo podmienené a motivované len potvrdzovaním (u mužov) alebo naopak vyvracанím genderových noriem, naopak, myslím, že veľkú rolu tam zohrávajú aj situačné a individuálne aspekty. Zameranie na gender vyplýva zo skúmanej populácie, ktorá je definovaná práve tým, že sa jedná o ženy.

Nárast ženskej participácie v úpolových športoch vzbudil predovšetkým pozornosť sociológov, ktorí sa za posledné desaťročie začali tejto problematike intenzívne venovať (Channon & Phipps, 2017; Hamilton, 2020; Kavoura et al., 2017; Matthews & Channon, 2019). Drvivá väčšina výskumov, zameraných na ženy v bojových športoch je práve sociologicky

¹ Opäť, napriek tomu, že Adlerove dielo vzniklo takmer pred storočím a jeho implikácie nevychádzajú zo súčasných sociálnych pomerov, do istej miery (a s kritickým prístupom) sú mnohé jeho zistenia relevantné aj v súčasnosti a nemožno im uprieť prínos, ktorý mali pre psychológiu.

zameraná. Skúmajú potenciál účasti žien v bojových športoch spochybňovať genderové stereotypy a pretvárať genderové normy a ideály ženskosti. Prínosom týchto sociologických výskumov je nezanedbateľné množstvo kvalitatívnych štúdií, v ktorých výskumníci oslovili zápasníčky a poukázali na zaujímavé témy v tejto problematike, ako napríklad stereotypy, s ktorými sa zápasníčky stretávajú (Halbert, 1997). Skúmajúc gender expression zápasníčok, niektorí sociológovia poukázali na to, že napriek potenciálu vyvrátenia genderových stereotypov, bojovníčky sa v osobnom (Kauer & Krane, 2006) a romantickom živote (Hamilton, 2020) podriaďujú týmto stereotypom a správajú sa v súlade s ideálmi feminity. Feminínne vystupovanie zápasníčok mimo športový kontext prisudzujú obrane pred stereotypmi a negatívnymi reakciami okolia na typicky maskulinnú identitu spojenú so športom. Hamilton (2020) dokonca označuje gender expression participantiek, ktoré vyhľadávajú silnejšieho a dominantnejšieho partnera za prehnanú (overdoing gender), čím podľa neho zahadzujú potenciál bojovať proti genderovej hierarchii, ktorý im úpolový šport dáva. Iní odborníci ale bránia participantky, ktoré si zachovávajú popri identite bojovníčky aj identitu ženskosti, keďže práve spojenie feminity s kompetenciou a silou považujú za spôsob, ktorým môžu byť genderové role pretvárané a konštruované smerom k flexibilitě a rovnosti (Channon & Phipps, 2017).

Naproti sociologickému prístupu, ktorý vo výskumoch sleduje širšie spoločenské trendy a u bojovníčok sa zameriava primárne na ich gender, mojím cieľom bude hĺbkové preskúmanie osobných skúseností zápasníčok z psychologického hľadiska. Zameriam sa na individuálne skúsenosti a subjektívne prežívanie participantiek, s rešpektujúcim a akceptujúcim prístupom voči ich naratívom. Cieľom tohto výskumu je dať zápasníckam hlas a pokúsiť sa pochopiť, ako samy seba vnímajú, aké sú ich motivácie a čo pre ne bojový šport znamená, hlavne vo vzťahu k sebe samým. Svoj výskum chcem zamerať skôr exploratívne, zostávajúc otvorená témam, ktoré participantky samy prinesú. Gender vnímam ako tému, ktorá bude pravdepodobne relevantná, ale určite nechcem svoj výskum obmedziť len naň. Výskumná otázka, ktorú si pokladám, je: ***Ako súvisí praktizovanie bojového športu so sebepojetím bojovníčok?*** Vychádzajúc z existujúcej literatúry si pokladám aj sekundárnu výskumnú podotázku: *Ako vnímajú zápasníčky bojový šport a samé seba, optikou feminity a maskulinity?*

2 METÓDA

Skúsenosti žien praktizujúcich bojové športy budem skúmať kvalitatívne, pomocou interpretatívnej fenomenologickej analýzy (IPA). Ako už napovedá samotný názov, IPA uplatňuje fenomenologický prístup, v ktorom sa zameriava na žitú skúsenosť participantov a na to, ako si ju oni sami vysvetľujú. Vyhýba sa zaradeniu fenoménu do vopred určených kategórií a schém (Husserl, 1923, cit. podľa Smith et al., 2012). V IPA sa výskumník snaží čo najviac priblížiť perspektíve participantov, ktorých vníma ako expertov na skúmaný fenomén. Husserl vytvoril techniku fenomenologickej redukcie, ktorá pomáha k zaujatiu fenomenologického prístupu. Z fenomenologickej redukcie bola odvodená technika využívaná v kvalitatívnych výskumoch, ktorá sa nazýva bracketing a je dôležitou súčasťou postupu IPA. Pri bracketingu explicitne sformulujeme a 'uzátvorkujeme' svoje predpoklady, znalosti, očakávania a osobné skúsenosti so skúmaným fenoménom, čím sa ich pokúšame oddeliť od vnímania daného fenoménu. To je dôležité hlavne v počiatočných štádiách výskumu, pri tvorbe dát – rozhovoroch a tiež na začiatku analýzy. V neskorších štádiách analýzy, ktoré sú viac interpretatívne, už je určitá miera subjektivity a osobného vkladu výskumníka nevyhnutná. Ďalším filozofickým východiskom IPA, ktoré je obzvlášť relevantné pre výskum športovcov, je aj fenomenológia telesnosti, ktorá zdôrazňuje rolu tela vo vnímaní sveta, zameriavajúc sa na fyzické interakcie človeka so svetom (Merleau-Ponty, 1945, cit. podľa Smith et al., 2012).

Smith a Osborn (2003) ale zdôrazňujú aj to, že rola výskumníka v IPA je aktívna. Výskumník, aj keď sa snaží pochopiť a priblížiť naratívu participanta, zároveň tento naratív nevyhnutne interpretuje, chápe ho na základe svojich predošlých skúseností a znalostí. Z toho vyplýva princíp dvojitej hermeneutiky v IPA: prvá interpretácia nastáva, keď si participant sám vysvetľuje svoje skúsenosti a to, ako ich chápe potom predáva v rozhovore výskumníkovi. Druhá interpretácia nasleduje, keď sa výskumník snaží pochopiť, ako participant chápe skúmaný fenomén a skrz to sa snaží nahliadnuť na fenomén samotný. Dá sa dokonca hovoriť o trojitej hermeneutike (Ward, 2023), keď berieme do úvahy aj fakt, že výsledný text výskumu bude interpretovaný čitateľom. Čitateľ teda nahliada na skúmaný fenomén skrz to, ako ho chápe výskumník, ktorý ho chápe na základe výpovede participanta o tom, ako si prežitý fenomén vysvetľuje.

Okrem empatickej hermeneutiky (empathic hermeneutics), v ktorej sa výskumník snaží čo najviac priblížiť participantovmu uhlu pohľadu, je podstatné, aby výskumník uplatňoval aj pochybujúcu hermeneutiku (questioning hermeneutics; Smith & Osborn, 2003). Tá sa voči naratívu participantov stavia kritickejšie a zvažuje, či v účastníkovom popise mohlo zostať niečo

nevyslovené, či už úmyselne zamlčané, alebo vôbec neuvedomené. Kritická interpretácia umožňuje nahliadnuť za slová participanta, za prostý text prepisu a z pozície psychologicky vzdelaného človeka nám umožňuje skúsiť popísať či pochopiť niečo, čo si samotný participant možno neuvedomuje, alebo to nie je schopný sformulovať a integrovať do svojho naratívu, alebo to s nami proste nechce zdieľať. Pochybujúcou hermeneutikou môže výskumník v naratívne participanta objaviť paradoxné a protichodné významy, ktoré ilustrujú komplexitu ľudskej skúsenosti. To dodáva výskumu hĺbku a pozdvihuje ho z prerozprávania naratívu na autorské dielo výskumníka.

Ako je zrejmé už z popisu teoretických východisiek IPA, ako aj z jej idiografického charakteru, cieľom nie je utváranie generalizovateľných záverov, ale snaha o hĺbkové pochopenie a popísanie určitého fenoménu, špecificky pre skúmanú vzorku. Generalizovateľnosť nie je cieľom ani v rámci skúmanej vzorky, pričom niektoré výsledky – témy v IPA štúdií môžu vychádzať len z dát jedného participanta (Smith et al., 2012). Preto mi IPA pripadá vhodná na výskum málo početnej populácie, ako sú aj ženy v bojových športoch. Táto metóda je tiež často používaná na výskum sebezpejety a identity participantov v špecifickom kontexte, ako napríklad sebezpejety u ľudí s chronickými bolesťami (Smith & Osborn, 2007), alebo integrácia rozličných identít u mužov s poruchou autistického spektra, ktorí sú v rovnakopohlavných vzťahoch (Hogan & Micucci, 2020). Mám za to, že IPA je ideálna pre exploráciu toho, ako zápasníčky vnímajú samé seba, ako si vysvetľujú svoje skúsenosti a ako sa to mení v čase a v rôznych sociálnych kontextoch.

V úvode tejto sekcie chcem ešte podotknúť, že vo svojom výskume vychádzam zo zásad validity v kvalitatívnom výskume, ktoré sformulovala Yardley (2000). V sekcii Metóda sledujem princíp transparentnosti vo výskumnom procese, a to tým, že proces do detailov popíšem a zdôvodním každý z krokov, ktoré som podnikla a ktoré ma priviedli k výsledkom. To umožňuje čitateľovi posúdiť koherenciu a vhodnosť môjho postupu (Smith, 2012). O čo najväčšiu transparentnosť sa pokúsim aj vo výsledkovej časti, kde umožním čitateľovi nahliadnuť priamo do dát, z ktorých vychádzam, a to pomocou veľkého množstva citácií participantiek. Vo výsledkovej časti budem tiež dbať na to, aby som jasne vyjadrila, čo sú tvrdenia participantiek a čo už sú moje interpretácie.

2.1 POZÍCIA VÝSKUMNÍČKY VO VZŤAHU K SKÚMANEJ PROBLEMATIKE

V kvalitatívnom výskume je samotný výskumník nástrojom tvorby dát a ich analýzy, z čoho vyplýva dôležitosť jeho perspektívy voči skúmanej problematike. Výskumník môže mať osobnú skúsenosť so skúmaným fenoménom, rovnako ako participanti, čomu potom hovoríme insider's perspective. Pokiaľ výskumník túto skúsenosť nemá, mal by sa o to viac snažiť do participantov čo najlepšie vcítiť, podľa zásad empatickej hermeneutiky (Smith, 2012).

Ja ako výskumníčka, vo svojom projekte mám insider's perspective. Pramenila z nej moja motivácia sa tomuto projektu venovať. Už 9 rokov sa venujem bojovému športu, konkrétne zápasu voľným štýlom, o čom vedeli aj participantky. Vďaka tejto perspektíve som rozumela športovej terminológii a pomohlo mi to formulovať relevantné otázky. Táto perspektíva bola tiež výhodou pri nadväzovaní vzťahov s participantkami a vedení rozhovorov. Odvrátenou stranou mojej angažovanosti v skúmanom fenoméne boli predpoklady a očakávania, založené na osobných skúsenostiach mňa, ako ženy v bojovom športe. Snažila som sa ich nevnášať do rozhovorov a analýzy, a to jednak bracketingom pred výskumom aj počas neho, a tiež zvedavým, nevediacim prístupom k individuálnym skúsenostiam participantiek počas samotných rozhovorov.

Bracketing teda tvoril dôležitú súčasť výskumného procesu. Na začiatku som v rámci bracketingu explicitne, písomne sformulovala svoje skúsenosti s praktizovaním bojových športov. Zamýšľala som sa nad svojim prístupom k otázke genderu v bojových športoch, nad pozitívnym vplyvom integrácie odlišných identít ženy a zápasníčky a nad vplyvom praktizovania bojového športu na sociálne interakcie. Popísala som niektoré svoje skúsenosti v bojovom športe, motiváciu, ktorá ma k tomu športu priviedla a tiež motiváciu za tým, že som sa túto problematiku rozhodla skúmať. Spísala som tiež svoje skúsenosti so stereotypmi a sexizmom v prostredí bojového športu a to, ako to pôsobilo na môj výkon a na to, ako som o sebe v identite zápasníčky uvažovala. V bracketingu som sformulovala aj svoje predstavy a očakávania, ktoré vychádzali prevažne z mojej skúsenosti, ale tiež zo zamyslenia, ako by to mohli mať ostatné bojovníčky. Konkrétne som si uzátvorkovala napríklad očakávanie, že bojovníčky budú mať maskulinnejšie vystupovanie a tendenciu byť vo vzťahoch dominantnejšie, a tiež celkové spojenie bojových športov s maskulinitou. Uzátvorkovala som aj samotný predpoklad, že bojový šport nejako ovplyvnil ich osobnosť a správanie. Na základe bracketingu som si pri formulácii otázok a tiež v rozhovoroch dávala pozor, aby som nevyhľadávala v naratívoch participantiek potvrdenie mojich očakávaní a validizáciu mojej skúsenosti.

2.2 VZORKA

V počiatkoch výskumu som si stanovila, že mojou vzorkou budú 3 až 4 ženy, ktoré sa venujú úpolovému športu aspoň 4 roky /a/alebo na súťažnej úrovni. Smith et al. (2012) stanovuje $n=3$ za ideálny počet participantov pre bakalársky výskumný projekt, keďže umožňuje detailnú analýzu jednotlivých prípadov, ale zároveň nachádzanie podobností a odlišností medzi jednotlivými participantami. Hranicu štyroch rokov som stanovila arbitrárne, prišlo mi to ako dostatočný čas na to, aby sa už športovkyne nepovažovali za nováčikov. Očakávala som, že pokiaľ sa tomu venujú už toľko rokov a nerozhodli sa s tým prestať, šport ich baví a stal sa súčasťou ich

života. Druhá možnosť bola, že sa športu venujú na súťažnej úrovni. Tam by som tiež očakávala, že pre dosiahnutie tejto úrovne musia športu prikladať dostatočnú váhu a venovať mu dost času. To do populácie zahrnulo aj ženy, ktoré sa bojovému športu venujú kratšie než štyri roky, ale veľmi intenzívne. Zahrnúť do populácie aj tieto športovkyne sa ukázalo byť dobrou voľbou, po zbere dát som mala pocit, že participantka, ktorá praktizovala bojový šport kratšie, viac reflektovala zmeny seba a svojho života, ktoré šport priniesol, keďže ich mala v čerstvej pamäti alebo ešte stále prebiehali.

Výber vzorky bol prostý a účelový, keďže som sa už zo zamerania výskumu zaujímala o konkrétnu, pomerne malú populáciu žien v bojových športoch. Homogenita vzorky je príznačná pre interpretatívnu fenomenologickú analýzu (Smith, 2003). Participantky som hľadala na webových stránkach organizácií, ktoré zastrešujú bojové športy a tiež pomocou sociálnych sietí. Oslovovala som ich pomocou sociálnej siete s tým, že som im stručne predstavila seba a svoj výskum a spýtala som sa, či majú záujem o účasť. Od začiatku som účastníčkam tykala, keďže tykanie je v športovom prostredí norma. Oslovila som pôvodne štyri zápasníčky, všetky súhlasili, ale jedna z nich sa výskumu nakoniec nezúčastnila. Súkromie participantiek som chránila vytvorením pseudonymov, ktoré budem v texte používať. To je v kvalitatívnom výskume bežná prax, keďže umožňuje anonymizáciu participantov, ale zároveň nevedie k dehumanizácii, ku ktorej by viedlo napríklad číselné označenie (Heaton, 2021). Pseudonymy boli vybrané náhodne.

2.3 PARTICIPANTKY

Všetky participantky sa svojmu športu venujú na súťažnej úrovni. Ďalšie informácie o nich sú súčasťou tabuľky.

Tabuľka 1. *Participantky*

Pseudonym	Vek	Šport	Ako dlho	Trvanie a forma rozhovoru
Táňa	25	Thajský box	8 rokov	53 min, online
Eliška	23	Zápas – volný styl	12 rokov	51 min, osobne
Julie	26	Brazílske jiu-jitsu/grappling	2 roky	75 min, osobne

2.4 TVORBA DÁT

Participantky boli vopred informované o zameraní výskumu a o tom, že rozhovor bude nahrávaný. Na začiatku stretnutia som podrobne popísala, ako bude s dátami naložené, uistila som ich o zachovaní anonymity a informovala som ich o možnosti odmietnuť svoju účasť alebo rozhovor ukončiť hocikedy v priebehu. Čítala som im vopred pripravený text (Príloha 1), aby som

zaistila, že participantky dostanú všetky potrebné informácie. Explicitný a informovaný súhlas participantky je na začiatku nahrávky každého rozhovoru.

Dáta vznikali prostredníctvom pološtrukturovaných rozhovorov (Smith, 2003). Otázky, ktoré tvorili základnú kostru rozhovoru sú v Prílohe 2. Pri príprave otázok som dbala na to, aby som sa pýtala neutrálne, jednoducho a zrozumiteľne a aby otázky boli otvorené, obsahujúc čo najmenej mojich predpokladov a očakávaní. Vopred sformulované otázky boli výhodné v tom, že som všetkým participantkám položila otázky, ktoré mi pripadali pre skúmanú problematiku kľúčové a získala som od každej participantky isté základné informácie. Taktiež mi to umožnilo vopred si premyslieť poradie, v ktorom sa jednotlivým témam budem venovať, začínajúc od všeobecných informácií a postupne sa dostávajúc k špecifickejšim a osobnejším témam, pri ktorých už je potrebné, aby sa participantky v rozhovore cítili komfortne (Smith, 2003). K otázkam som mala pripravené aj odlišné formulácie a podnety, ktoré slúžili na dovysvetlenie otázky v prípade, že by bola príliš otvorená a participantka by na ňu nedokázala odpovedať. Vopred pripravené otázky mi umožnili plne sústrediť svoju pozornosť na interakciu s participantkou, aby som bola schopná nadviazať vzťah, aktívne naslúchať a reagovať na to, čo mi hovorí. Napriek tomu, že som mala vopred pripravenú osnovu rozhovoru, som zostávala pri realizácii rozhovorov flexibilná a nechávala som sa viesť samotnými participantkami, dopytovala som sa na témy, ktoré samy priniesli a ktoré boli pre ne dôležité. Snažila som sa participantkám dať čo najviac priestoru, aby som mohla nahliadnuť do ich sveta a zaujať ich uhol pohľadu na skúmaný fenomén. Niektoré otázky som nemusela položiť vôbec, pretože participantky často načali určité témy ešte predtým, než som sa na ne opýtala. Tým som sa snažila prispôbiť štruktúre, ktorá dávala zmysel participantkám. Na záver, po vyčerpaní otázok som sa spýtala, či má participantka pocit, že sme niečo vynechali, alebo či mi chce ešte niečo povedať. To prinieslo v jednom z rozhovorov ešte dodatočný materiál. Vďaka tejto flexibilitě rozhovory prebiehali pomerne prirodzene a mám pocit, že sa mi podarilo s participantkami nadviazať vzťah a rozhovory boli pre ne, rovnako ako pre mňa, príjemné a obohacujúce. Tu však musím kriticky konštatovať, že som s participantkami počas rozhovoru zdieľala aj čriepky svojich skúseností, napriek tomu, že som sa ich snažila minimalizovať. Prispelo to k uvoľnenej atmosfére a zhovorčivosti participantiek, ale zároveň som ich mohla ovplyvniť v odpovedaní. To prisudzujem mojej výskumníckej neskúsenosti. Po skončení tvorby dát som sa participantkám poďakovala a spýtala som sa ich, aké to pre ne bolo. Spätná väzba na rozhovory bola pozitívna, participantky ocenili, že mohli zdieľať svoje skúsenosti. Všetky participantky tiež prejavili záujem o výsledky analýzy, takže som sa s nimi dohodla, že im hotovú prácu pošlem.

Všetky rozhovory som nahrávala na svoj mobilný telefón, ktorý som používala aj pri prepisoch, takže nahrávky neopustili toto zariadenie. Prepisy vychádzajú z praxe v IPA (Smith &

Osborn, 2003) – sú doslovné, vrátane nespisovných výrazov, opakovaných slov, prerieknutí a nedokončených slov. Zaznamenané sú aj niektoré dôležité neverbálne prejavy ako smiech či dlhšie odmlčanie sa. IPA narozdiel od diskurzívnej či konverzačnej analýzy nevyžaduje detailné zaznamenávanie intonácie reči či prízvukov (Miovský, 2006). Súčasťou prepisu je celý nahratý rozhovor, vrátane toho, čo som hovorila ja. Z etických dôvodov som sa rozhodla, že celé dokumenty s prepismi rozhovorov nebudú súčasťou príloh tejto práce, pretože by to ohrozilo anonymitu participantiek, vzhľadom na pomerne nízkopočetnú populáciu, z ktorej boli vyberané.

2.5 PROCES ANALÝZY DÁT

Pracovala som s doslovným prepisom rozhovorov vo Worde. Analyzovala som postupne každý rozhovor zvlášť, ale celá analýza prebiehala iteratívne a vracala som sa k predošlým štádiám. Začala som analýzou najdlhšieho rozhovoru, ktorý mi pripadal tematicky najviac saturovaný. Prepis som opakovane čítala a pri dvojznačnom význame textu som sa vracala k nahrávke, aby som zachytila tón hlasu a podobne. Text som potom začala dopĺňať poznámkami. V IPA je bežná prax robiť poznámky po oboch stranách prepisu, s tým, že na ľavej strane je prvá vrstva poznámok (Smith & Osborn, 2003). Tá sa zameriava na parafrázovanie a zjednodušenie naratívu, ale sú v nej už aj prvé predbežné postrehy a interpretácie. Druhá vrstva poznámok na pravej strane textu vychádza hlavne z prvej vrstvy poznámok (Řiháček et al., 2013), už je viac interpretatívna a snaží sa pomenovať témy, ktoré z prepisu vyplývajú. Poznámky na druhej strane by mali pozostávať z krátkych slovných spojení či viet a môžu už obsahovať psychologickú terminológiu. V praxi som ale mala pocit, že som nedokázala dosiahnuť dostatočnú úroveň abstrakcie a aj v druhej vrstve poznámok zostávali témy príliš popisné a zakorenené v individuálnom naratíve. Preto som si druhú vrstvu poznámok z prepisu rozhovoru vykopírovala do tabuľky v samostatnom dokumente, kde som k jednotlivým poznámkam z druhej vrstvy priradovála už zjednodušené a abstraktnejšie názvy s tým, že som sa opätovne vracala k pôvodnému prepisu. Namiesto dvoch vrstiev som teda prakticky mala tri vrstvy poznámok, pričom tretia vrstva už sa dala označiť za vynorujúce sa témy (emergent themes). Po takejto analýze prvého rozhovoru som pokračovala s druhým a potom s tretím rozhovorom. Smith a Osborn (2003) popisujú dva možné prístupy k analýze nasledujúcich rozhovorov: buď môže výskumník vychádzať z tém prvého rozhovoru, alebo môže začať odznova, s tým, že predošlú analýzu si uzátvorkuje. Zvolila som si prvú možnosť a pri analýze druhého aj tretieho rozhovoru som brala do úvahy témy z predošlého rozhovoru, zároveň som však usilovala o zachovanie unikátnosti naratívu participantky. Niektoré témy boli skutočne spoločné, v ďalších mi porovnanie s predošlou analýzou ukazovalo nuansy, ktorými sa participantky odlišovali. Iné témy boli medzi participantkami úplne v opozícii a niektoré témy boli unikátne pre individuálny naratív jednej participantky.

Súčasťou analýzy boli aj grafické prvky v prepisoch a poznámkach: color coding, kurzíva a hrubý text. Po oboznámení sa s prepisom som farebne (žltá) zvýrazňovala časti prepisu, ktoré mi pripadali dôležité. Farebne (ružovo) som odlišila časti prepisu, ktoré sa týkali genderu. Slová alebo vety participantiek, ktoré mi pripadali obzvlášť silné, som zachytila hrubým textom. Tie z mojich poznámok, ktoré boli interpretatívne, som zapisovala kurzívou a tie, ktoré boli založené skôr na domnienkach som zapisovala kurzívou a do zátvorky. Tieto grafické úpravy pomocou kurzívy a zátvoriek mi pomáhali znázorniť mieru neistoty a interpretatívnosti jednotlivých poznámok. Zátvorka symbolizovala bracketing domnienok, ale zároveň som sa k nim vrátila v neskorších štádiách analýzy a z niektorých z nich po zvážení vznikli odvážnejšie interpretácie. Pri domnienkach som viackrát vychádzala z reči tela či tónu hlasu participantiek, ktoré som si pamätala z rozhovoru či počula na nahrávke. Kurzíva a zátvorky ma v neskorších štádiách analýzy viedli k detailnejšiemu preskúmaniu zmysluplnosti týchto postrehov, jednak porovnaním s výrokmi participantky z ktorých som vychádzala a tiež tým, nakoľko to dávalo zmysel v celkovom naratíve. Odlišovala som aj poznámky k zaujímavým formuláciám a lingvistickým prostriedkom.

Po popísaní emergent themes v tretej vrstve poznámok, v tabuľke, separátne pre všetky participantky, som sa neúmyselne odklonila od zaužívaného postupu IPA. Bežnou praxou by bolo stále pracovať s každým rozhovorom zvlášť pri vytvorení vnútornej štruktúry každého naratívu, z ktorej by vyplývali nadradené alebo hlavné témy (superordinate themes), špecifické pre jednotlivé rozhovory. Ja som ale spojila už emergent themes všetkých participantiek, čím vznikla obrovská tabuľka tém. Keď som si uvedomila chybu v postupe, pokročila som už v analýze príliš ďaleko a z časových dôvodov nebolo možné dovtedajší postup zahodiť a vrátiť sa v analýze naspäť. Takže som napriek odklonu od zaužívaného postupu pokračovala vo svojom spôsobe analýzy. Výhodou IPA a celkovo kvalitatívnych metód je ich flexibilita, takže odklon od zaužívaného postupu nemusí nevyhnutne znamenať devalidizáciu výskumu. Pokračovala som tým, že som témam v spoločnej tabuľke začala pre zjednodušenie orientácie priradovať kľúčové slová, ktoré ich implicitne spájali do skupín a tvorili zárodky hlavných tém. Potom som pre ďalšie zjednodušenie pristúpila k redukcii tém, ktoré sa opakovali viackrát. Tam som vybrala reprezentatívny prípad výskytu danej témy, vychádzajúc nielen z tretej, ale aj z druhej vrstvy poznámok a z fragmentu rozhovoru, z ktorého daná téma vyplynula a ktorý by mohol byť neskôr citovaný. Tento reprezentatívny exemplár danej témy som opatrla poznámkou, že téma sa vyskytovala viackrát a bola zredukovaná. Redundantné témy som redukovala len symbolicky, podfarbením bunky tabuľky na šedo. Tým som témy zachovala pre prípadné neskoršie preskúmanie. Rovnako som na šedo podfarbovala témy, ktoré nesúviseli dostatočne so skúmaným fenoménom. Toto zachovanie všetkých častí analýzy vychádza z princípu

zanechávania 'papierovej stopy', ktorá je dôležitá pre validitu kvalitatívneho výskumu (Smith, 2012). Z toho vyplýval aj ďalší krok: skopírovala som tabuľku tém do ďalšieho dokumentu, v ktorom som už pre zjednodušenie zredukované témy skutočne vymazala. Tu prišiel opäť na radu color coding, kde som si naružovo podfarbila bunky tabuľky, ktoré súviseli s genderom a s romantickými vzťahmi a na oranžovo tie bunky tabuľky, ktoré súviseli s telesnosťou a telesným sebepojetím. Tieto témy už som vytlačila na papier, rozstrihala a rozložila do priestoru, ako to odporúča aj Smith (2012). Všetky témy som opäť prečítala a začala som ich fyzicky zoskupovať do väčších celkov. Aj v tomto štádiu som niektoré témy odložila bokom kvôli ich redundandnosti alebo prílišnej špecifícite a odlišnosti od všetkých ostatných tém a kategórií. Zároveň som v tomto štádiu opäť čítala všetky rozhovory, aby som zostala napojená na naratívy a nezabúdala na pôvodné dáta, ktoré saturovali témy na papierikoch. Z opätovného čítania prepisov vzniklo ešte niekoľko tém, ktoré dofarbovali existujúcu kategorizáciu. Tieto témy som napísala na papieriky a pridala ich do analýzy. Vzniknuté zoskupenia tém som ešte opakovane kontrolovala a menila. Potom som jednotlivým skupinám papierikov začala priradovať názvy, ktoré ich vystihovali. Tu opäť dochádzalo k zmenám usporiadania. Taktiež som zoskupovala jednotlivé skupiny tém do väčších tematických celkov, ktorým som opäť nadpisovala názvy. Konkrétny príklad: na papieriku je poznámka z druhej vrstvy: *Nenechá si skákať po hlave* a z nej vyplývajúca téma *asertivita*, papierik je súčasťou skupiny *sebavedomie - asertivita*, ktorá spadá pod tematický celok *Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život*.

Po manuálnom roztriedení papierikov do kategórií a nadradených kategórií a po pomenovaní vzniknutých skupín tém som analýzu opäť presunula do digitálneho priestoru: vytvorila som si myšlienkovú mapu. V prehľadnom zobrazení myšlienkového mapy ešte dochádzalo k ďalším zmenám, niektoré skupiny tém boli vnorené do iných, ako napríklad skupina tém týkajúcich sa identity, ktorá bola spolu s podtémami vnorená do skupiny tém o sebepojetí a pozitívnom vplyve športu. V tomto štádiu analýzy došlo tiež k rozhodnutiu upustiť od skúmania tematického celku romantických vzťahov. Napriek tomu, že tento tematický celok pôvodne tvoril súčasť výskumnej otázky a v rozhovoroch mu bolo venovaných niekoľko otázok, po analýze rozhovorov sa ukázalo, že naratívy participantiek sa mi v tejto oblasti nepodarilo preskúmať dostatočne celistvo a do hĺbky. Nepodarilo sa mi nájsť v nich koherentné témy a výsledok analýzy bol skôr popis špecifik naratívov jednotlivých participantiek. Mohla by som teda reportovať len fragmenty jednotlivých príbehov, bez hlbšieho porozumenia alebo spojitosti, ale spolu s vedúcim práce sme skonštatovali, že takéto výsledky by sa nedali označiť za interpretatívnu fenomenologickú analýzu a rozhodla som sa teda túto problematiku z výskumu do veľkej miery vynechať. Dáta súvisiace s touto problematikou som ale nezahodila úplne, niektoré témy som vnorila do iných tematických celkov. Napríklad téma *chce niekoho, kto ju ochráni* bola vnorená

pod skupinu tém *feminínna stránka*, ktorá je v tematickom celku *Rola bojovníčky a ženy v kontraste*.

Pri zostavovaní výsledkovej časti budem primárne vychádzať z popisovanej myšlienkovvej mapy. Pomocou vyhľadávania vo Wordových dokumentoch sa budem orientovať v poznámkach prepisov rozhovorov a tým sa budem dostávať naspäť ku konkrétnym častiam naratívov, z ktorých som pri analýze vychádzala a ktoré budú vo výsledkovej časti citované. Proces analýzy bude nevyhnutne pokračovať aj počas formulácie výsledkov, čo je v IPA bežný a žiadúci úkaz (Smith & Osborn, 2003). Z výsledných tém sa pokúsím nanovo zostaviť naratív, tentoraz však nie naratív jednotlivých participantiek, ale naratív samotného fenoménu.

Vo výsledkovej časti budem pri citovaní niektoré výroky participantiek mierne skracovať, napríklad odstránením viackrát opakovaných slov a slovných barličiek, aby boli citácie zrozumiteľné. Doslovné prepisy slúžili mne ako výskumnícke, aby som lepšie chápala nuansy významov, ale bez zážitku rozhovoru a prístupu k nahrávke by niektoré časti mohli byť zahŕtené slovnou vatou, čo by zamlžilo význam citovaných výrokov.

3 VÝSLEDKY

3.1 SITUÁCIA ŽIEN V BOJOVÝCH ŠPORTOCH – UVEDENIE DO KONTEXTU

Predtým, než sa pustím do popisu hlavných tém, ktoré som pomocou analýzy identifikovala v naratívoch, by som chcela prerozprávať výpovede participantiek, v ktorých popisujú prostredie bojových športov. Slovanami participantiek chcem nadviazať na teoretický úvod o ženách v bojových športoch. V tejto časti ešte úplne neanalyzujem, ale skôr dávam participantkám priestor, aby uviedli čitateľa 'do deja'. Myslím, že takýto úvod čitateľovi pomôže utvoriť si predstavu o prostredí, v ktorom sa participantky pohybujú a kontexte, z ktorého vychádzajú výsledky analýzy, čo mu pomôže nahliadať na ne celistvejšie.

To, že bojové športy sú vnímané ako štandardne mužská záležitosť a v prípade, že ich praktizujú ženy, je nutné to špecifikovať, naznačila Eliška hneď na úvod rozhovoru, vo svojej odpovedi na otázku, akému športu sa venuje: „Zápas, volný styl. V ženskom podaní samozrejme.“ Zároveň žena v mužskom kolektíve vyčnieva: „Ale byť holka, jako zápasnice, tak jseš hodně na oko“. Všetky participantky reflektovali, že ženy sú v bojových športoch menšinou, konkrétne Táňa hovorí, že je tam „převaha mužských“ a sparringy so ženami sú skôr vzácnosťou: „když potřebuju sparovat s holkama, tak si prostě musím vyjet mimo město“. Je pre ne teda bežné mať tréningové súboje s mužmi, ale reflektujú, že muži sú v priemere ťažší a silnejší. Julie a Táňa hovoria, že sparringy s mužmi môžu byť potenciálne nebezpečné, preto si musia dobre vybrať partáka:

S holkama se můžeme víc jako poštípat, že jsou mi blíž hmotnostně, takže se do toho můžeme víc pustit. S těma klukama mám prostě specifický sparringy, který vím jak pojedou, vždycky si určíme tempo a vím, kdo mě nezraní. (Táňa)

Odjedu jenom jedno nebo dvě kolečka sparringů a pak můžu jít domů, protože tam byli lidi, který byli jako hodně těžší než já, pak byli lidi, který byli hodně siloví, takže s nima nechceš jít, protože byli nebezpeční, že třeba nebrali ohled na to že jsem holka a prostě šli do mě plnou váhou. (Julie)

Eliška to popísala trochu optimistickejšie: „Tam je to víc o síle s těma klukama, s holkama je to víc o technice, takže se určitě střídáme, ono je to prospěšný. To je tréning vlastně na tu moji sílu s těma klukama.“ Rozdiel medzi participantkami vo vnímaní zmiešaných sparringov môže súvisieť aj s pravidlami jednotlivých bojových športov. Tánin thajský box a Julčino brazílske jiu-jitsu sú vo svojej podstate nebezpečnejšie a rizikovejšie čo sa týka zranení, než Eliškin zápas, pri ktorom sú

údery, ale aj páky proti kĺbom a väčšina škrtenia zakázané, a teda ani sparing so silnejším a ťažším súperom by nemal byť nebezpečný.

Julie a Táňa reflektujú aj inštitucionálne znevýhodnenie žien. Julie popisuje, že je pre ženy zápasníčky na súťažiach menej váhových kategórií než pre mužov:

Ta největší organizace, co organizuje i mistrovství světa a tak, tak oni mají šest váhových kategorií pro kluky a dvě pro holky. A teďka přidali třetí váhovku, a, je to takový, že... jasně, těch holek je míň, ale i tak je to prostě... strašně limitující. Že prostě ti kluci jsou zvýhodňovaní.

Váhové kategórie sú síce rozpätie hmotností, ale v praxi sa športovci vždy snažia mať čo najvyššiu hmotnosť, horný limit v danej váhovej kategórii, aby neriskovali, že súper bude mať silovú prevahu prameniacu z vyššej hmotnosti. V prípade, že na súťaži sú len dve alebo tri váhové kategórie, zápasníčka môže byť pod väčším tlakom výrazne meniť svoju hmotnosť, alebo riskovať, že súperke nechá veľkú hmotnostnú prevahu. Táto nerovnosť môže byť určite vysvetlená tým, že žien je v brazílskom jiu-jitsu menej, ale menšinovosť žien nemusí byť len príčina nerovnosti, ale aj jej dôsledok, ako v bludnom kruhu.

Celkovo tradícia nárazového chudnutia do váhových kategórií je pre ženské telo zdravotne nebezpečnejšia, než pre to mužské, čo si ale autority v športe často neuvedomujú a nútia bojovníčky chudnúť:

Naši reprezentační trenéři, aby tu zodpovědnost hodili na nás, tak nás pořád cpou do nižší hmotnostní kategorie. Místo toho, aby to hodili na to 'netvoříme pro vás dostatečný možnosti, abyste mohly zápasit' tak to hodí na to 'je to tvoje chyba, musíš víc zhubnout a jít do nižší váhovky, protože tam budeš lepší'. Přitom je to úplně holej nesmysl. A je to vždycky s nima debata na XY hodin. Vysvětlovat jim, jaký zdravotní problémy kvůli tomu hubnutí mám, že níž už jako hubnout nepůjdu, tak vždycky odkejvou, že jo, ale za dva měsíce to prostě opakujou znova a je to takový strašně úmorný s nima. (Táňa)

Aj Táňa teda reflektuje nedostatočné možnosti pre ženy v bojovom športe a nátlak na chudnutie do váhových kategórií. Našťastie sa ale oblasti športovej výživy venuje aj odborne, a preto sa nátlaku nepoddáva, pokiaľ vie, že by jej chudnutie mohlo uškodiť. V tomto má výhodu, ktorú iné športovkyne nemusia mať. Zároveň Táňa popisuje, že napriek jej odbornosti ju športové autority neberú vážne:

Jakože, asi jako si myslím, že v té České republice o tom vim jako nejvíc, no. Ale oni to neradi slyší i z toho důvodu, že vypadám strašně mladě na svůj věk a oni si říkají, 'co mi tady nějaká mladá [Příjmení]-ová bude říkat o tom, dyť já se v tomhle sportu pohybuju tolik let', takže prostě klasika, stará škola, která nevezme ty nové poznatky.

Ako ďalšie znevýhodnenie popisuje Julie nemožnosť si zápasmi zarobiť. Vo väčšine bojových športov obecné nie je veľa peňazí, ale ženy z toho mála dostávajú ešte menej:

Jediný možnosti, kterými se dá [v BJJ] tak jako, dejme tomu vydělat, tak je to, že můžeš jít na nějaký turnaj, kde máš prostě pyramidu šestnácti lidí, kteří se postupně poperou o nějaký prize money. (...) Tak toto bývá fakt jenom pro kluky, že holčiči jako vůbec právě.

Ďalší spôsob ako si športom zarobiť je viesť semináre, učiť a trénovať ostatných. Julie sa ale aj v tejto sfére obáva sexizmu zo strany mužov, ktorí by boli jej hlavná cieľová populácia vzhľadom na ich prevalenciu v bojových športoch:

Je to trochu limitující v tom, kdybys třeba chtěla začít učit nějaký techniky a mít vlastní semináře a vydělávat si tím, tak první limitující moje představa je taková: 'já jsem holka, to nikoho nebude- nikdo tam nepůjde, protože jako si řeknou, jako co bych já je měla...' možná to bereš taky trochu z toho, že nějaký klučiči šovinismus, že si řeknou 'co holka mě tady má učit'.

Je možné, že v skutočnosti by tam ten sexizmus tak výrazný nebol a sú to len Julčine obavy. Ale obavy a očakávania môžu mať až paralyzujúci účinok, zbaviť ju motivácie a zabrániť jej, aby to vôbec skúšala. Nemusia mať reálny základ na to, aby mali reálne dôsledky. Zároveň ale nechcem spochybňovať Juliinu skúsenosť a možnosť, že je v brazílskom jiu-jitsu prítomný skutočne silný sexizmus.

Julie na záver reflektuje, že spôsob akým sa môže bojovníčka uživiť športom, je objektifikovať sa na sociálnych sieťach:

Jsou holky, který maj dvěstě tisíc sledujících na Instagramu, ale to jsou třeba holky, který jsou jako fakt pěkný, a hlavně tam hrajou na ten svůj vzhled, a do toho dělaj to jitsu, žejo. Tak to ty kluky zajímá, protože koukaj na tu pěknou holku, ale nezajímá je třeba tolik, že ta holka dělá nějaký dobrý zápasy nebo tak. Většinou se vyfotí v tom gymu, s tím kimonem a páskem, pak tam dělaj nějaký pomalý sparingy... A vlastně víceméně ona ukazuje to, že je hezká a dělá to jitsu. Je smutný, že toto je asi cesta,

nevím jestli říct, cesta pro holky, ale... že prostě ty kluci mají mnohem větší výhodu, tak to mě štvě.

Takáto cesta ale už nie je o tom, či je dobrá v tom športe, ale skôr o tom, ako tá športovkyňa vyzerá a nakoľko je ochotná sa sexualizovať. V takomto prípade už si bojovníčka nezarába športom, ale pôsobením na sociálnych sieťach, sponzorstvami a slávou. Na inštitucionálne a finančné znevýhodnenie Julie nadväzuje aj príkladmi sexizmu vo svojich osobných skúsenostiach a interakciách:

I ti kluci si dělaj srandu, že když jsou nějaký klučičí zápasy a pak je jeden holčičí zápas, že to berou jakože je to pauza na jídlo. Se říká 'jo, jdou zápasit nějaký... nějaký holky se tam prostě jdou poprat'. Nebo většinou se říká 'bude tam mít zápas tady tenhle kluk, tady tenhle, konkrétně jméno, jo, a pak nějaký holky'. Že ty holky, prostě... A ono je to i částečně kvůli tomu, že to holčičí jitsu není tak dobrý. Jako zlepšuje se to, ale obecně se říká, že když je holka začátečník a kluk začátečník, a trénujou třeba podobně dlouho, že ty klučičí zápasy vypadaj líp. A je to pravda, bohužel, protože ty holky taky kolikrát nejsou takový, že by... nejsou takoví dřiči. Že kluci jako jsou v tomhle lepší. Takže na jednu stranu to dává smysl, na druhou, prostě teďka se to zlepšuje v poslední době, díkybohu.

Podľa tohto popisu mi pripadá, že prostredie bojového športu môže byť voči ženám ľahostajné, čo nutne vplýva aj na to, ako sa v ňom zápasníčky cítia a môže to mať neblahé dôsledky na ich sebadôveru. To ilustrovala Juliina neistota v tom, či by mal niekto záujem o jej poznatky, keby sa rozhodla viesť semináre. Celkovo, Juliin naratív obsahoval najvýraznejšie popisy genderových nerovností. U Táni boli skúsenosti so sexizmom menej výrazné, popisovala ich skôr podprahovo, napríklad keď hovorila, že ju ostatní športovci, ktorí ju nepoznajú, vidia ako „*nějakou holku*“, čo dáva slovu holka pejoratívnu nuansu. Skúsenosť Elišky je asi najpozitívnejšia, hovorí, že sa sama so znevýhodňovaním nestretla, ale je možné, že iné zápasníčky v kolektíve boli ostrakizované:

Výskumníčka: Mhm, čiže vlastne nikdy si sa nestretla s nejakým akože, 'ja nepôjdem sparovať s holkou' alebo niečo také?

Eliška: Jako asi pár holek co tam zkoušelo jako zápasit, tak se to tam asi dělo, ale nebylo to... potom ty holky zjistili, že tohle dělat nechtějí a... (nedokončila)

Moja interpretácia je, že Eliška to, že niektoré dievčatá neboli do kolektívu prijaté, prisudzuje tomu, že neboli dostatočne motivované a šikovné. Usudzujem to z výrazu „*zkoušeli jako zápasit*“, takže nezápasili, ale iba skúšali zápasit a asi neboli veľmi dobré. Príčinu na strane týchto neúspešných zápasníčok implikuje aj výraz „*zjistili, že to dělat nechtějí*“, čo naznačuje, že vlastne

vôbec nechceli zápasit', ale museli to zistiť, uvedomiť si to. Myslím, že Eliška teda nepripúšťa, že by neprijatie v kolektíve mohlo zmeniť ich postoj k športu, naopak predpokladá, že ich postoj bol dôvodom neprijatia. Eliška vetu nedokončila, ale predpokladám, že za troma bodkami malo nasledovať, že s bojovým športom tieto neprijaté zápasníčky prestali. Z tejto výpovede môže plynúť, že prostredie v ktorom sa Eliška pohybuje je spravodlivejšie a posudzuje zápasníkov skôr na základe ich snahy a priebornosti než na základe pohlavia.

V naratívne každej participantky sa tiež vyskytlo stretnutie s trénerkou bojového športu, ktorá pôsobila ako inšpirácia, či možno dokonca vzor, dokazujúci, že žena to môže v tejto oblasti dotiahnuť vysoko. Táňa popisuje svoju prvú trénerku, s ktorou v bojovom športe začínala: „*Tam byla taková super trenérka, kterou jsem pak strašně dlouho vnímala jako svojí starší ségru a myslím si, že aj díky ní jsem se do toho sportu dostala. (...) Hlavně na začátku byla pro mě aj tím fighterským vzorem.*“ Julie popisuje, že trénerka v jej gyme „*je takovej tahák pro ty holky*“, ťahá ich k participácii a motivuje ich. Eliška popisuje, ako ju inšpirovala jedna trénerka: „*tyjo, ona je trenérka a je to baba, to je hustý, to bych taky jednou chtěla, prostě takhle s holkama jezdit [po soutěžích a trénigových kempech], že právě baba s babama jezdí.*“ Príbehy Táninej aj Juliinej trénerky majú ale aj druhú stránku: v bojovom športe stoja tieto úspešné ženy po boku muža. Trénerka, o ktorej hovorí Julie „*je manželka ted'ka toho co vlastní ten gym (...) oni maj stejnej, no, on má už černej, ona má hnědej pásek, takže prostě míň o stupeň jenom, jsou od sebe.*“ Je teda trénerka, ale je aj manželka majiteľa gyms. Symbolická nerovnosť je tam aj v tom, že manžel má oproti trénerke o stupeň vyšší opasok, čo naznačuje, že je o niečo skúsenejší a zručnejší bojovník. Výraznejšia nerovnosť je v príbehu Táninej trénerky, ktorá sa s partnerom-trénerom rozišla, čo viedlo k tomu, že odišla od kolektívu, ktorý trénovala: „*Ale pak to skončilo z toho důvodu, že ta holčina, ona chodila s trenérem thajskýho, oni se pak rozešli, takže se pak úplně voddělili, takže šla pryč, takže ten kolektiv mi potom jako zmizel.*“ To sa dá interpretovať ako dôkaz o jej submisívnom postavení: keď mal trénovať iba jeden z nich, zostal muž. To sú však už skôr moje interpretácie a nerovnosť je možno v týchto prípadoch len symbolická, alebo môže byť čisto situačná a nemusí byť genderového charakteru.

Ako ilustrovali výroky participantiek, prostredie bojových športov, v ktorých sa pohybujú, nie je voči ženám vždy priateľské a ústretové. Treba ale podotknúť, že naratívy participantiek popisovali situáciu pomerne rôznorodo. Hlavne Julie popisovala, že sa cíti ako žena znevýhodnená, naopak, Eliška nehovorila, že by ona sama pociťovala nejakú diskrimináciu. Domnievam sa, že prístup k športovkyniam sa môže výrazne líšiť v jednotlivých bojových športoch, ale aj v jednotlivých gymoch a športových kluboch. Ďalším možným vysvetlením toho, či si participantky všimajú a/alebo zažívajú diskrimináciu, môže byť aj to, ako dlho sa v prostredí

bojového športu pohybujú. Eliška je tam najdlhšie a preto si mohla jednak získať viac rešpektu v kolektíve, ale aj si viac zvyknúť na špecifiká tohto prostredia. Naopak, Julie sa venuje bojovému športu spomedzi participantiek najkratšie, takže by si mohla viac všímať diskrimináciu, na ktorú nebola predtým zvyknutá.

Keď ale participantky hovoria o socializácii v prostredí bojových športov, bez toho, aby sa zameriavali na gender, popisujú toto prostredie veľmi pozitívne. Téma vzťahov v športovom kolektíve sa vyskytovala v naratívoch všetkých participantiek. Bojový šport vytvára vhodné prostredie na navádzanie vzťahov, dal participantkám „hrozně moc kamarádů“. Celkovo, aj vzťahy medzi ľuďmi, ktorí sa nepoznajú, ale majú spoločnú vášeň v tom športe, sú pozitívne:

A všichni mám pocit, že tam jako jsou takoví kámoši, no. Obečně ta jitsu komunita je jako super, že když přijdeš někam na trénig, do jinýho gyму, tak většinou nemusíš ani platit vstupný a tě přivítaj mezi sebou, vezmou tě. A i na těch kempech, tak se sejde hrozně moc lidí a všichni jsou za dobře spolu. (Julie)

Bojový šport tiež akceleruje vývoj vzťahov, pretože slúži ako spoločná téma a náročné situácie v športe viedli k utuženiu vzťahov a k hlbšiemu pochopeniu.

Že v tom sportu jsem si jako našla lidi, který mi jsou strašně blízcí, že my se třeba známe teprve dva roky, ale je to jakoby jsme spolu prostě prožili deset-dvacet let. Že to je jak mít kamarády od dětství, že ten sport mezi těma holkama strašne dokáže zlomit nějakou bariéru, a to pochopení co máme jedna pro druhou, tak to vytvořilo takový přátelství, který jsem si nikdy nemyslela, že jde za tak krátkou chvíli vytvořit. (Táňa)

To platilo nielen pre kamarátske vzťahy, ale aj pre tie romantické:

Nedovedu si představit mít v úvozovkách jakože někoho normálního, kdo ten sport nezná, protože třeba, přijdu dom a říkám: 'mně se tam povedlo trafit takový nádherný koleno na hlavu'. A představa, že tohle říkam někomu, kdo v tom sportu není, tak si úplně řekne: 'pane bože, co to mám doma za blázna?!' (smiech). A takhle to je: 'jó, a komus to tam trefila?' nebo 'jak to prošlo?'. (Táňa)

Šport ako prostredie socializácie ale nie je téma špecifická len pre bojové športy a len pre ženy-zápasníčky, naopak, sociálne vzťahy v športových kolektívoch sú skúmanou problematikou, všeobecne vo výskumoch zaoberajúcich sa športovcami. Táto téma neodpovedá na moju špecifickú výskumnú otázku a zároveň neprináša nové zistenia, preto ju nebudem podrobnejšie analyzovať a rozvádzať. Napriek tomu mi pripadalo dôležité ju uviesť, pretože bola pre

participantky veľmi dôležitá a popisuje, ako vnímajú sociálne prostredie bojových športov. Zároveň táto téma hovorí o prijatí, čím stojí v kontraste naproti popisovanej diskriminácii, s ktorou sa participantky stretávali a dopĺňa vykreslenie prostredia bojových športov pozitívnou stránkou.

3.2 TABUĽKA VÝSLEDKOV

Na základe mojej analýzy vyplynuli z naratívov participantiek štyri hlavné témy: *Vývoj sebaobrazu zápasníčky, Šport rozvíja osobnosť, Ambivalencia telesného sebepojetí a Rola bojovníčky a ženy v kontraste*. Tieto hlavné témy boli súčasťou naratívu všetkých participantiek, jednotlivé podtémy z väčšej časti tiež, v niektorých prípadoch sa podtéma vyskytla len u dvoch participantiek (napríklad *Feminínna stránka* vychádzala len z Juliinho a Táninho naratívu) a podtéma *Čo telo dokáže je dôležitejšie než to, ako vyzerá* sa vyskytla len u Táni.

Tabuľka 2. *Výsledky analýzy*

Hlavné témy	Podtémy
Vývoj sebaobrazu bojovníčky	Na začiatku obavy z menejcennosti Postupné stotožnenie sa s identitou bojovníčky Výhry sú radosť, ale prehry posúvajú
Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život	Sebavedomie Odolnosť a disciplína Šport ako životná náplň: zdroj šťastia, zmyslu a identity
Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela	Internalizované ideály ženskej krásy Čo telo dokáže je dôležitejšie než to, ako vyzerá
Rola bojovníčky a ženy v kontraste	Ako ju vidia druhí: stereotyp drsnej bojovníčky verzus krehkej ženy Maskulinné charakteristiky, narúšanie očakávaní ženskosti Feminínna stránka

3.3 VÝVOJ SEBAOBRAZU BOJOVNÍČKY V ČASE

Významná téma, ktorá vyplynula z dát bola transformácia sebaobrazu bojovníčok v čase. V popise tejto témy sa zameriam na chronologické zmeny toho, ako participantky vnímali samé seba, priamo v prostredí bojového športu. Pokúsim sa popísať ich pocity a sebaobraz na začiatku participácie a postupný nárast sebadôvery v roli bojovníčky. Tento vývoj sebepojetí je dotváraný

výhrami a prehrami v súťažných zápasoch, ktoré zápasníckam slúžia ako spätná väzba na ich kompetenciu v bojovom športe.

V Juliinom naratíve popisujúcom začiatky v bojovom športe som nachádzala obavy z neprijatia a menejcennosti. Julie sa bojovému športu venuje najkratšie a svoje začiatky má ešte v pomerne čerstvej pamäti. Do gyму ju priviedol kamarát. Popisuje stud a strach, keby mala preniknúť sama do neznámeho kolektívu, v ktorom od nej boli navyše všetci fyzicky odlišní:

Já se docela stydím přijít sama do novýho prostředí. Když jsem se koukala na fotky, tak tam byli samí obrovští kluci, tak si říkám: 'Tyjo, co já tam budu dělat? Přijdu a mě tam zabijou!'. A hlavně by to bylo prostě... jsem se styděla trochu.

Uvedomovala si, že bude sparovať s ľuďmi, ktorí sú fyzicky silnejší a väčší, čo spôsobovalo obavy o svoje bezpečie, čo ilustruje expresívna formulácia „*mě tam zabijou*“. Chápe to tak, že spoločnosť kamaráta, ktorý sa športu už venoval a zároveň je mužského pohlavia, a teda z kolektívu nevyčnieval tak ako ona, predstavovala pre Julii akýsi ochranný štít pred pocitom nepatričnosti. Tu vidím spojitosť aj s Eliškiným naratívom, keďže aj ona sa dostala do bojového športu až potom, ako so zápasom začal jej brat. Táňa zas s bojovým športom začala v čisto ženskom kolektíve, na skupinových cvičeniach s bojovými prvkami: „*Možná to bylo aj tím kolektivem co mně učaroval, protože, paradoxně to cvičení bylo pro ženy, tak to byl první ženský kolektiv, ve kterým jsem cvičila.*“ Po čase z tohto cvičenia prešla na thajský box, kde už bol kolektív prevažne mužský. Eliška popisuje, že zo začiatku bolo v jej klube veľa dievčat, čo pre ňu bolo podporujúce a motivujúce: „*bylo nás tam strašně moc holek, takže tím jakože jsme tam byla taková holčičí skupina, tak mě to vedlo víc a víc.*“ Zároveň dodáva, že chlapcov tam bolo, pochopiteľne, viac.

Čo sa týka pocitov menejcennosti, Táňa pri spomínaní na svoje začiatky konštatuje, že od sparing partnerov viac brala, než im dávala: „*Na začátku tak to bylo hodně takový, že... těm lidem ten sparing se mnou prostě nic nedal. (...) že to bylo [ze strany sparing partnerů] jako takový, 'ty vogo, tak tohle je pro mě jako ztracený kolečko'.*“ Zamýšľala sa nad tým, ako ju vnímajú ostatní a zvažovala, čo im môže ponúknuť. Chápe to tak, že sa cítila neúčinná v športovom kolektíve, keďže ako začiatočníčka nedokázala klásť dostatočný odpor a sparing partneri si s ňou teda nemohli skúšať to, čo by robili v reálnom zápase. Mohlo tam hrať rolu aj to, že je žena, čo zo začiatku skôr uberalo rešpekt ostatných zápasníkov: „*měli v hlavě 'ježiš mářja, zase musím spárovat tady s nějakou holkou'*“, a teda mala v kolektíve skôr ťažšiu štartovnú pozíciu.

Sebaobraz participantiek sa ale časom výrazne zlepšil. Eliška síce nepopisuje, že by bola na začiatku neistá, ale aj tak na ňu pozitívne zapôsobilo prijatie zo strany športových autorít. Takáto externá validizácia pre ňu bola motivujúca:

Jak jsem začla jako zápasit a všimli si mě hnedka jako reprezentace a takhle, tak jsem si řekla: 'aha, tady jsem asi správně', takže jsem potom do toho šla naplno a už to byl jakoby můj sen, jako v životě že tohle chci dělat.

Z formulácie „aha, tady jsem asi správně“ som nadobudla dojem, že Eliška sa práve vďaka prijatiu a oceneniu zvonku stotožnila s identitou zápasníčky a internalizovala si ju. Pozitívny feedback jej pomohol utvoriť si názor na seba v roli športovkyne a uvedomiť si, že môže byť v budúcnosti úspešná, čo viedlo k vytvoreniu ambícií.

Podobný pozitívny vplyv na pocit vlastnej kompetencie a potvrdenie svojej identity bojovníčky popisuje Táňa, po výhre vo svojom prvom zápase: „Prostě ta první výhra, jak mně zvedli tu ruku, tak už jsem prostě věděla, že to je moje doma. A pak jsem si to zápasení jako strašně užívala.“ Výraz „to je moje doma“ implikuje, že rola bojovníčky sa pre Táňu stala dôležitou, a zároveň prirodzenou. Ale tento novonadobudnutý pozitívny sebaobraz v roli zápasníčky bol zo začiatku krehký a mohol byť narušený zvonku, hlavne prehrami v zápasoch. Vďaka racionalizácii sa však Táni podarilo sebaobraz časom stabilizovať a stať sa v športe psychicky odolnejšou:

Měla jsem prvních pět výher v řadě a pak přišla první porážka a to jsem teda nesla jako hódně špatně, to jsem voplakala extrémně. (...) Protože to si člověk začne malovat v tý hlavě: 'ty vogo, tak co kdybych byl třeba neporaženej, nebo takhle?' Ale to je samozřejmě nesmysl, protože ty porážky pak posouvaj nejmíc. Ale je těžký se to naučit zpracovávat. Jako prvních třeba deset porážek si myslím, že bylo fakt těžkejch, ale pak to člověk nějak přijme, že to patří k tomu růstu a už se s tím jde vyrovnávat líp mi přijde. Spíš nějako racionalizovat ty věci.

Táňa popisuje, že počiatkové úspechy u nej viedli k prehnaným očakávaniam a ambíciám, ktoré boli nerealistické. S neúspechmi, ktoré narúšali pozitívne self-schémy, sa zo začiatku ťažko vyrovnávala, ale časom sa pomocou mentálneho úsilia naučila chápať ich nevyhnutnosť a vidieť aj pozitívnu stránku prehier.

Podobnú krivku vývoja, ktorá obsahovala zo začiatku prehnané očakávania a neskôr skromnosť popisuje Julie. Zo začiatku sa púšťala do techník, v ktorých nebola úplne dobrá, len aby „nesnižovala svou dominanci“ v zápase. Potom si uvedomila, že bude pre ňu bezpečnejšie vyhnúť sa riskantným technikám a ísť na istotu. Ďalej ale popisuje obrat naspäť k ambicióznejšiemu štýlu

boja, ktorý vychádza z uvedomenia si svojich kvalít: „Tyjo, já nejsem žádné pusík, co si bude sedat, prostě ji [soupeřku] hodím.“ Na Julčinom príklade je vidieť, že jej sebaobraz je dynamický a vyvíja sa aj na základe jej aktuálneho sebahodnotenia v roli bojovníčky.

Podobne ako u Táni, aj u Elišky prehry spočiatku vyvolávali otázky o tom, či je dosť dobrá, ktoré viedli až ku krátkodobému zvažovaniu skončenia s bojovým športom. Vzápätí ale popisuje posun svojej perspektívy:

Ze začátku jsem hrozně nechtěla prohrávat a vždycky, když jsem prohrála, tak to bylo 'ježiš marja, no tak já tu končím a prostě už na to kašlu', ale pak jako nějakým způsobem říkám, hele, proč bych to měla brát takhle prostě. Každá prohra je potom vlastně úkol, že se musím zlepšit.

Prehry teda časom pre zápasníčky prestali byť spúšťáčom pochybností o svojej kompetencii a stali sa pre ne skôr indíciami o tom, v čom sa môžu zlepšiť. Mám pocit, že participantky sú v súčasnosti plne stotožnené s identitou športovkyne a sú si vedomé svojho potenciálu, vďaka čomu sú vnútorne motivované na seba pracovať a vidia zmysel v tom, aby pokračovali, bez ohľadu na aktuálne výkony. Zaujali teda mentalitu rastu. To je zrejmé aj z Eliškinej výpovede: „A někdy jako si aj po té výhře říkám, že no, tady jsem měla trošku nedostatek, tak to by jsme měli jako vypilovat, že to nebylo úplně jako stoprocentní, co bych od sebe vyžadovala.“ Uvedomuje si svoj potenciál a má na seba vysoké požiadavky, a zároveň si uvedomuje, že tento potenciál môže byť naplnený len tým, že na seba bude pracovať.

Sebaistota a seba priatie sa u Táni prejavili aj skromnosťou a väčšou asertivitou, keď dokáže požiadať sparing partnera, aby zvolnil:

Ted' už to zvládám třeba aj líp komunikovat, dřív jsem fakt měla v hlavě takový to zabejčený, že se prostě jako neozvu. Že aj kdyby mě někdo řezal jako žito, tak neřeknu ani slovo. Ale to byla nějaká taková ta soutěživost a ego ve mně. Ale ted' už jsem se naučila, že některý věci si můžu odpustit ze zájmu vyššího dobra, co znamená nezranit se.

Chápem to tak, že jej sebaobraz už je menej grandiózny a nevyžaduje už od seba, aby bola vždy najlepšia, naopak, prijíma aj to, že je občas tá slabšia, keďže sa vníma v širšej perspektíve.

V čase sa vyvíjalo aj to, ako sú zápasníčky vnímané ostatnými zápasníkmi v kolektívoch svojich bojových športov. Rešpekt si museli zaslúžiť drinou a úspechmi v súťažných zápasoch:

Já tu pozici tam [v gymu] mám hodně silnou, že mě všichni respektují, a jako co si budem, je to mega příjemný, ale stálo mě to strašně moc času, že na začátku to bylo prostě takový, si tam to místečko vydobýt. Že na trénincích jsem se snažila, že začátku jsem si to vydobývala takovou svou urputností. Jo, a teďka už jsem oceněná za to, čeho se mi povedlo dosáhnout. (Táňa)

Rešpekt a prijatie od ostatných zápasníkov sú relevantné pre pozitívny sebaobraz, keďže môžu byť internalizované, a tiež sú relevantné pre stotožnenie sa s identitou zápasníčky, keď je táto identita, ako členstvo v sociálnej skupine, podporovaná a rešpektovaná aj ostatnými členmi skupiny.

3.4 BOJOVÝ ŠPORT ROZVÍJA OSOBNOSŤ A SKVALITŇUJE ŽIVOT

Z naratívov participantiek vyplynula výrazná téma vnímaného pozitívneho vplyvu bojového športu na svoju osobnosť, aj celkovo na svoj život. Jednak participantky popisovali, ako nadobudli niektoré žiaduce vlastnosti, ako sebavedomie, odolnosť a vytrvalosť, ktoré im pomáhajú aj v bežnom živote, mimo športové prostredie. Popisovali aj to, ako im šport dodal v živote smerovanie, či dokonca až zmysel. Všetky participantky vnímajú šport ako prínosný pre seba a svoj život.

Sebavedomie

Asi najvýraznejšou témou týkajúcou sa vnímaného pozitívneho vplyvu bojového športu bolo práve sebavedomie. Všetky participantky popisujú, ako si vďaka športu začali viac veriť a stali sa asertívnejšie. Táňa popisuje pozitívny vplyv na sebavedomie, keď odpovedá na otázku, čo jej bojový šport dal:

Já si myslím, že mi dal hodně sebevědomí. Nebo spíš jako, že věřit těm svým dovednostem (...) A celkově ten thajské box aj skrz to, jak si to vyžaduje tu disciplínu, nebo spíš jakej ten přístup k tomu mám, tak mně to usnadnilo si myslím aj cestu v životě. Že jsem se musela naučit si věřit ve věcech, který vím, že umím, ale prostě jsem radši dycky sklopila uši a tak si za tím nestála. Že mě to naučilo, že vždycky se nemusím nechat, v úvozovkách, lidma tak 'vláčet', že jako můžu třeba říct aj svůj názor. Takže díky tomu jsem si začala celkově v životě víc věřit.

Naučilo ju to poznať svoje silné stránky a vedieť sa za seba postaviť. Táto asertivita pramení z uvedomenia si vlastnej hodnoty. Myslím, že zdrojom asertivity môže byť tiež aj samotná povaha bojového športu, v ktorom sa zápasníčka musí presadiť, musí sa brániť a útočiť, pretože keby sa stiahla, prehrá. Pasivita v bojovom športe má teda oveľa viditeľnejšie a akútnejšie následky, než v živote. Priebornosť je teda od zápasníčky očakávaná, dokonca až vyžadovaná. Myslím, že možno

práve to Táňu naučilo zaujať radšej asertívny, než pasívny a submisívny postoj. Túto pribojnosť, ktorá má svoj pôvod v bojovom športe Táňa úspešne uplatňuje aj v iných doménach svojho života.

Rovnako aj Eliška hovorí o sebavedomí a asertivite pri odpovedi na to, čo jej šport dal do života:

Eliška: Jsem víc sebevědomější než jsem bývala. Že jsem nebyla skoro vůbec, že to bylo takový, že jsem se furt tak jako schovávala a teď jsem taková víc sebevědomější, víc silná si myslím, jakože sama v sobě.

Výskumíčka: Že vlastne tá fyzická sila sa ti preniesla aj...

Eliška: Jo jo jo, že se nenechám jen tak vod někoho... hmm, jak to říct slušně (...) skákat po hlavě.

Chápem to tak, že Eliškino sebavedomie pramení z vnútornej sily, ktorú popisuje. Myslím, že táto psychická sila môže prameniť z fyzickej sily a asertivity, ktoré sú nevyhnutné v bojovom športe. Prostredie bojového športu teda mohlo slúžiť na rozvoj jej pribojnosti a asertivity, vďaka ktorým sa dokáže postaviť sama za seba, keď by jej niekto chcel „skákat po hlavě“.

Táňa popisuje aj iný aspekt sebavedomia, keď hovorí o tom, ako v športe objavila svoju extrovertnú stránku:

Předtím jsem byla spíš introvert trošku, ale díky thajskému jsem objevila aj takovou tu extrovertní stránku, že mě strašně překvapilo, že třeba přímo při zápasech mně sedí, že čím víc lidí tam je, čím větší tlak na mě, tím líp se do toho dostanu a tím líp se mi jako zápasí. Což mě jakože mega překvapilo, protože jsem si myslela, že mě ty lidi jakože naopak, budou spíš znervózňovat, tahat dolů, ale tohle si teda extrémně užívám.

Chápem to tak, že si užíva pozornosť druhých keď zápasí, a to z toho dôvodu, že si v týchto situáciach verí a je hrdá na výkon, ktorý dokáže podať. Verí svojim športovým schopnostiam a očakáva, že aj druhí ju v roli bojovníčky vnímajú pozitívne. Bojový šport teda pre ňu môže byť zdroj sebavedomia, keď v nej prebúdza extrovertnú stránku a užíva si ocenenie a pozornosť druhých.

Podobne aj Julie popisuje svoju predošlú stydlivosť a následne so športom spojenú sebaaprezentáciu:

Dřív jsem byla taková, že jsem se styděla prostě ukazovat jako věci co dělám, aby mě lidi neodsoudili, aby jako... co si o mně lidi budou myslet. A teďka jsem si tak řekla,

no tak jako, je mi to jedno, dávám tam [na Instagram] věci, co mě baví, chci se tím nějak prezentovat a kdo mě prostě nebude chtít sledovat nebo koho to nezajímá, tak ať mně dá ten unfollow.

Z tohto výroku chápem, že Julča sa prestala snažiť zapáčiť všetkým, naopak, je autentická a svojská. Zároveň rešpektuje, že niekoho bojové športy nezaujímajú a netrápi ju, že jej títo ľudia nebudú venovať pozornosť. Moja interpretácia je, že je na svoje športové výkony a úspechy hrdá a zároveň si je dostatočne istá sama sebou, aby jej neublížil nezaujem niektorých ľudí. Zaujímavosťou ale je, že Julča samotná sa výrazom ako hrdosť alebo sebavedomie vyhýbala. Popisovala síce, ako sa cíti byť vďaka športu zaujímavá a rada sa ním prezentuje, ale nechcela povedať, že by jej vyslovene dodal sebavedomie: *„Asi sebevědomí obecně, to nevím, jestli, jestli se díky tomu cítím nějak jako... možná... tyjo. (pauza) Nevím, tyjo, asi můžem dál.“* Z tejto zmätenej formulácie usudzujem, že je pre ňu sebavedomie možno citlivá téma, alebo s ním má spojené negatívne asociácie. Možno to tiež môže prameniť v jej skromnosti a stydlivosti mimo športový kontext, možno v obave, aby nepôsobila namyslene. Julčine výroky ale napriek tomu zaradujem do kategórie sebavedomie, na základe mojej interpretácie a tiež pretože sa Julčin naratív podobá naratívu Táni a Elišky, ktoré to ako sebavedomie pomenovali.

Šport k sebavedomiu prispieva aj tým, že sa vďaka nemu cítia byť zaujímavé. Eliška: *„Je to takový zajímavý o mně v podstatě.“* Julča: *„Mám pocit, že dělám něco zajímavýho.“* Tento pocit pramení asi aj z toho, že to pripadá zaujímavé druhým ľuďom, a to práve kvôli nezvyčajnosti toho, že sa žena venuje typicky mužskému športu, čo reflektuje Eliška: *„Lidi bývaj překvapení, když mě jako poznaj, že ty (...) zápasíš a děláš bojový sporty' (...) ale pak jakoby chtějí po mně víc informací a je to pro ně takový spíš zajímavý.“* Podľa Elišky je tá nezvyčajnosť ženy v bojovom športe pre druhých nielen zaujímavá, ale aj obdivuhodná: *„Ale jakože většina lidí to strašně obdivuje, tím že holka dělá tady nějakéj bojovej sport, úpolovej.“* Obdiv druhých môže byť internalizovaný, čo by malo pozitívny vplyv na sebavedomie a pocit vlastnej výnimočnosti.

Odolnosť a disciplína

Ďalší vnímaný vplyv bojového športu, ktorý participantky popisovali bola zvýšená odolnosť, vytrvalosť a získanie disciplínovanosti. Pravidelne trénujú, podávajú maximálne výkony, pripravujú sa na súťažné zápasy, kedy často musia schudnúť do váhovej kategórie a zvládajú náročné situácie a rýchle rozhodovanie v zápasoch, čo si vyžaduje značnú disciplínu. Pohybujú sa v prostredí, ktoré pre ne niekedy nie je najlepšie prispôsobené. Práve v týchto náročných podmienkach ale dokázali rásť a prekonávanie prekážok za pomoci vôle im ukázalo ich vlastnú silu.

Táňa popisuje, ako ju spojenie športu na profesionálnej úrovni v kombinácii so štúdiom univerzity v inom meste naučilo efektívne si zorganizovať čas a lepšie zvládať výzvy:

Mně ten sport trochu pomohl aj ve škole. Že co se týče nějak zvládnání toho stresu, zkoušek, nějak si ty věci naplánovat, že mně přijde, že hodně lidí třeba má výmluvu, že něco nestíhá a takhle. A to jak jsem vlastně dojížděla, dělala ten sport a studovala vlastně tu vejšku, tak mě jako nutilo si extrémně dycky ty věci promyslet, naplánovat a jakože být důsledná. Že aj ta kombinace toho, si myslím, že mi jako strašně do toho života pomohla.

Dokázat byť úspešná vo viacerých doménach naraz vyžadovalo úsilie a silnú vôľu. V Táninej výpovedi nenachádzam žiadne negatívne pocity, spojené s takýmto náročným režimom, naopak, nachádzam tam odolnosť a silnú vôľu, ktoré v spojení s ambicióznosťou viedli k tomu, že toto náročné obdobie vníma pozitívne, ako niečo, čo viedlo k jej rozvoju.

Eliška popisuje, ako ju prostredie bojového športu práve svojou drsnosťou spravilo odolnejšou. Dôležitú rolu tam hralo to, že je žena v typicky mužskom prostredí.

Máš se ještě rychle převlíct do dresu, teď všichni koukaj, ty se tam převlíkáš, takže už ani, že se stydíš, to už je ti úplně jedno. Takže aj ten stud jako úplně vymizel tady po tom dlenctom, tak. To je právě úplnej masakr, jako. Že já jsem taková obrněná spíš už, proti těm narážkám a posměškám a takové že, fakt to беру jako srandu, že nic neberu jako extrémně vážně.

Tu popisuje bežnú prax v zápasníckych súťažiach, kedy sa zápasník len niekoľko minút pred zápasom dozvie, či má mať oblečený červený alebo modrý dres. Je preto úplne bežné prezliekať sa v hale plnej ľudí, rovno vedľa žienky, kde prebiehajú súťažné súboje. Žena v spodnom prádle sa v tejto situácii stretáva s množstvom pohľadov. Chápem to tak, že Eliška sa naučila neriešiť to. Popisuje, že „stud vymizel“, z čoho ale vyvodzujem, že tam na začiatku bol a myslím, že to pre ňu bolo veľmi ťažké, keďže aj súčasný stav, kedy už je zvyknutá na podobné situácie, popisuje ako „úplnej masakr“. Ale práve prekonaním takýchto intenzívnych a nepríjemných situácií sa naučila ich zvládať a stala sa odolnejšou. Popisuje tiež, že je voči sexizmu a objektifikácii „obrněná“. Výraz obrněná interpretujem tak, že „narážky a posměšky“ sú pre ňu niečo, čo je vo svojej podstate nepríjemné, čo si vyžaduje obranu, aj keď pasívnu, v podobe toho, že sa to naučila znášať a neriešiť. Zároveň tento výraz ale implikuje prítomnosť akéhosi mentálneho brnenia, špeciálnej výbavy, ktorá jej dodáva odolnosť a bráni ju.

Podobné situácie objektifikácie v prostredí bojového športu Eliška popisuje, aj keď sa nachádza na žinenke v pozícii rozhodkyne:

Já jsem tam jediná baba, tak je to takový, že ti chlapi jsou taková jako: 'Hmm, tak Eliško běž pískat, tobě to tam tak sluší' a takový jakože... (smiech) Je to mazec někdy tam, poslouchat ty jejich řeči. Ale jako, dá se to zvládnout, je to sranda. Není to nic jako že by mně to nějak vadilo, beru to jako srandu, takový ty narážčky a toto. To už su zvyklá po těch letech zápasu.

Opäť hovorí o tom, ako si po rokoch zvykla. Veci, ktoré predpokladám, že jej predtým vadili, sa pre ňu stali normálne. Hranice toho, čo už je cez čiaru, sa jej posunuli ďalej, než boli predtým. Interpretujem to tak, že k tomu časom zaujala rovnaký postoj, ako ostatní v kolektíve, že internalizovala ten prístup mužov okolo nej. Predpokladám, že nie je ich zámerom jej ubližovať, naopak, venujú jej pozornosť a väčšinou jej vyjadrujú svoje sympatie, aj keď ju tým objektifikujú. Eliška chápe, že to nemyslia zle a berie to s humorom. Je možné, že humor je väčšinou už pôvodným zámerom týchto nevhodných výrokov a úmyslom nie je skutočne Eliške dávať nejaké návrhy. Pokiaľ by aj narážky boli myslené vážne, tak myslím, že Eliškin smiech a prerámcovanie situácie na humor je výborný obranný mechanizmus. Odoberá tým váhu narážkam, ktoré by inak boli nevhodné a nepríjemné. Zároveň si tým udržuje svoju dôstojnosť a dištanc: keď jej niekto adresuje nevhodnú poznámku, ale ona sa zasmee, dáva tým najavo, že obsah toho výroku je absurdný a vôbec ho neberie do úvahy. To jej umožňuje vychádzať z potenciálne nepríjemnej situácie nedotknutá. Je tiež možné, že zápasníci ju narážkami a nevhodnými rečami 'testujú'. Možno skúšajú, nakoľko je súčasťou ich sociálnej skupiny a či je pre ňu členstvo v tejto skupine a pocit súnalezitosti s nimi dostatočne silný na to, aby prekusla niečo, čo by jej potenciálne mohlo byť nepríjemné.

Súčasťou Eliškinej odolnosti ale nie je len znášanie náročných situácií a obrátenie nevhodných poznámok na humor. Tak reaguje len v prípadoch, kedy to nejde za jej hranice. Popisovala síce, že tieto hranice sa jej rokmi v mužskom kolektíve posunuli ďalej, ale keď ich niekto prekročí, vymedzí sa voči tomu:

Když už teda to jde za nějaký hranice, tak samozřejmě se jako k tomu postavím a řeknu 'hele, tak takhle se mnou prostě mluvit nebudeš', takže su taková, že do toho vstoupím hnedka ze začátku a ten člověk potom jako zjistí, 'aha, dobře, tak takhle se s tebou bavit nebude'.

Chápem to tak, že sa v tom kolektíve cíti komfortne a dokáže sa za seba postaviť a byť asertívna, pokiaľ niekto tento jej 'sociálny komfort' naruší. Dokáže si stanoviť svoje hranice a komunikovať

ich s ostatnými, a to hneď na začiatku narušenia týchto hraníc. Ostatní ju rešpektujú. Možno práve preto, že Eliška väčšinu narážok a vtipov berie s humorom, berú ostatní v kolektíve vážne, keď sa voči niečomu vymedzí a sami si uvedomia, že to prehnali. Nadväzujúc na moju špekuláciu s tým, že ju ostatní zápasníci 'testujú' sa zamýšľam, že možno neskušajú, či je schopná znášať nepríjemné situácie, ale naopak, skúšajú, či je dostatočne pribojná, aby sa voči nim vymedzila.

Prejavom odolnosti môže byť aj zvládanie bolesti, ktorá tvorí súčasť bojových športov:

Co se týče vnímání bolesti, tak to mám asi trochu jinak jako posunutý, že mně prostě jako nevádí ta fyzická bolest při tom tréningu, třeba nějaký kopání, rány, že s tím jsem v pohodě, ale třeba mně strašně dělá problém: záděry, zubař a takovýchle bolesti. Že mě ta bolest asi aj trochu baví. (Táňa)

Zaujímavé je, že Táňa bolesť zvláda dobre len v športe, inak nie. Možná interpretácia je, že bolesť vo fyzických súbojoch vníma ako súčasť svojho športového rozvoja, ako niečo, čím prekonáva svoju slabosť. Alebo možno v kontexte športu vstupuje do iného mentálneho nastavenia, v ktorom je na bolesť pripravená a vie, že to bez nej nejde, preto ju nerieši a vydrží to. Možno zároveň ten kontrast toho, že bežne bolesť nezvláda vedie k tomu, že keď ju v športe zvláda, bolesť sa stáva fascinujúcou a „baví“ ju, užíva si, že ju dokáže zniesť. Napriek tomu, že sa teda zvládanie bolesti neprenieslo do iných oblastí v živote, myslím, že bojový šport Táňu uistil, že v určitom kontexte dokáže bolesť zniesť a tak jej dodal pocit vlastnej odolnosti.

Ďalšou témou, ktorá bola dôležitá hlavne pre Julii a ktorá súvisí s odolnosťou je vedomie, že bojový šport jej dáva schopnosť sebaobrany:

Líbí se mi právě to, že je to využitelný jako sebeobrana, jako reálná sebeobrana. Že na tom tréningu si prostě reálně vyzkoušíš to, co by sis zkusila i třeba na tý ulici dejme tomu. Že vyloženě, když děláš arm-bar třeba, tak se to může... Když se učí ta sebeobrana, tak kolikrát lidi říkaj, když tě chce prostě člověk znásilnit, žejo, tak můžeš chytnout ruku, zlomit mu ji, a jako... Nebo ho uspat trianglem ze spodu, když si na tebe zalehne a tak. A s tím, že reálně ty tam zápasíš s těma silnějšíma a většíma klukama, tak máš trochu pocit, že by ti to... Jako, jasně, ne asi ve všech, když by se tam přiřadili údery v reálném souboji, ale že tě to trochu připraví na to.

Julča teda vďaka bojovému športu verí svojej schopnosti brániť sa, keby to bolo nutné. Narozdiel od kurzov sebaobrany, ktoré sú skôr teoretické a Julii nepripadajú realistické a využiteľné, na tréningoch si reálne vyskúša súboj, v ktorom ide ona aj súper naplno a ktorý sa teda oveľa viac podobá nebezpečnej situácii. Ako odvrátenú stránku tohto pocitu sebaistoty, že sa dokáže

ubrániť, vidím u Julči akýsi bazálny pocit ohrozenia a nutnosti brániť sa, ktorý predpokladám, že pramení z toho, že vníma svet ako nebezpečné miesto. Ako hrozba sú vnímaní „silnejší a väčší kluci“, s ktorými je z tréningov zvyknutá bojovať a teda je „pripravená“. Ohrozenie, ktoré Julča vníma je v podobe sexuálneho násillia. Z jej formulácie „*když tě chce člověk znásilnit, žejo*“ mám pocit, že znásillenie vníma ako samozrejmu hrozbu, ktorej každá žena čelí a ktorej sa prirodzene obáva. Usudzujem to zo slovíčka „*žejo*“, ktoré pôsobí až normalizujúco, a tiež z formulácie výroku v druhej osobe, teda akoby ho adresovala mne, akoby bol natoľko univerzálny, že ho chápe každá žena. Mám pocit, že hrozbu vníma ako nevyhnutnú, keď hovorí o tom, že ju bojový šport „*pripraví*“ na to, že sa bude brániť, akoby to bolo niečo, čo v budúcnosti má nastať. Jej pripravenosť je zrejmá aj v tom, že popisuje konkrétne techniky, ktoré má premyslené a vie, že by ich mohla použiť. Julčín pohľad na vec je podľa mňa výpoveď o vnímanej prevalencii sexuálne a genderovo podmieneného násillia. Pozitívnu stránkou ale je, že Julča samotná sa nevníma ako bezbranná obeť tejto hrozby, ale ako bojovníčka, pripravená sa za seba postaviť. Toto vedomie svojej schopnosti a pripravenosti Julii pomáha aj v bežnejších životných situáciach, a to tým, že ju zbavuje strachu:

Šla jsem s nějakým klukem na randíčko a šli jsme nějakým parkem a byly tam docela stromy a takový osamocený místo. A já jsem si říkala, tyjo, co když mě tady jako zn... může mě prostě znásilnit, já nevim, co když je nějaký úchyl. Tady nikdo není prostě... Tak jsem si říkala: hm, ale vlastně já se nemusím bát, protože má tak sedmdesát kilo, když by na mě skočil, tak mu tu ruku zlomím' (smiech). Takže jakoby v tondlectom mně to zvedlo trošičku jistotu, že bych se ubránila určitejm lidem, takže... Ale zároveň pořád, jako, nechci to v životě použít.

Tu sa opäť vynára téma možného znásillenia, pred ktorým je nutné brániť sa fyzickým súbojom. Julča si ale vďaka svojim zápasníckym schopnostiam môže dovoliť uvoľniť sa v situáciach, ktoré vníma ako potenciálne nebezpečné a v ktorých by sa pravdepodobne cítila ohrozená a bezbranná, keby sa bojovému športu nevenovala. Interpretujem to tak, že jej identita bojovníčky ju robí odolnejšou voči strachu z napadnutia, ktorý pramení hlavne z toho, ako vníma identitu ženy.

Šport ako životná náplň: zdroj šťastia, zmyslu a identity

Ďalšia téma týkajúca sa pozitívnych vplyvov bojového športu na život a sebepojetí participantiek nepojednáva o konkrétnych vlastnostiach, ktoré nadobudli a ktoré ich rozvíjali, ale pojednáva o celkovom pociť z vlastného života a z toho, kým sú. Šport sa ukázal byť dôležitou doménou sebarealizácie, ktorá participantkám robí radosť a z dlhodobého hľadiska vedie k životnej spokojnosti. Identita bojovníčky sa zas ukázala byť ústrednou súčasťou celkovej identity participantiek.

Na otázku, čo jej šport dal, Julie odpovedá:

A dalo mi to ešte i nějaký... nechci říct smysl, ale... jak kdyby já tomu věnuju teďka hroznýho času, prostě chodím na tréninky, pak si doma studuju techniky a tak. A nevím jak to pojmenovat, jestli je to něco jako... hmm, budoucí, čemu bych se chtěla věnovat třeba i víc, než jenom zápasením, v budoucnu třeba trénovat, ale... dalo mi to něco ještě jako k tomu, že máš pracovní život, pak máš nějaký osobní a potom něco, co to spojuje ty dvě věci, takže asi tak. (...) Takže nějaký možná místo, kam patřím.

Výskumníčka: Čiže zároveň to je vlastne niečo, čo ťa baví, čo ťa naplňuje...?

Julie: Jo, jo, nějaký smysl jsem v tom asi našla, no.

Popisuje, že šport tvorí významnú časť jej života a vkladá doňho väčšinu svojho voľného času. Predpokladám, že je to preto, lebo jej dáva zmysel, aj keď zo začiatku tento výraz používa opatrne. Tvrdenie, že šport je pre ňu spojením pracovného a osobného života chápem tak, že je to oblasť, v ktorej sa zároveň produktívne uplatňuje a cíti sa hodnotne, ale zároveň ju to baví a má to pre ňu emocionálnu hodnotu – „*dostalo se mi to prostě tak hluboko do srdíčka*“. Bojový šport jej dáva smerovanie v živote, zakladá na ňom svoje sny a ambície, je to pre ňu oblasť, do ktorej je ochotná investovať veľké množstvo úsilia a energie, aby sa v nej rozvíjala, lebo v nej vidí svoju budúcnosť. Bojový šport je pre ňu sebarealizácia a robí ju šťastnou. Zároveň si myslím, že formulácia „*místo, kam patřím*“ dodáva k individuálnemu pocitu zmyslu aj sociálny rozmer, keďže implikuje pocit prijatia a súnáležitosti.

Šport ale neprináša len dlhodobý pocit zadosťučinenia a spokojnosti, ale aj aktuálnu, krátkodobejšiu radosť: „*Po sportu se ti vyplavují ty hormony štěstí, žejo, tak já se pak cítím hrozně dobře...*“. Túto radosť Julča prisudzuje fyziologickým odozvám tela, narozdiel od vyššie popisovaných mentálnych zdrojov. Šport je pre ňu pravidelný, spoľahlivý a nepostrádateľný zdroj radosti: „*i když třeba se ti nedaří na tom tréninku, ale prostě i tak druhý den tam jdeš, prostě po ten pocit.*“

Táňa tiež popisuje pozitívne emócie v športovom prostredí: „*Tam prostě zapomenu na ty starosti, (...) a jsem prostě takovej uvolněnější a šťastnější člověk, že to je vlastně jako moje místo takový.*“ Rovnako ako pre Julču, aj pre Táňu je gym to 'jej miesto', čo opäť interpretujem ako pocit prijatia a veľkú emocionálnu hodnotu, ktorú pre ňu šport má. Zároveň je to pre ňu sebarealizácia: „*mě to baví, mě to naplňuje, našla jsem něco, v čem vynikám*“, nachádza v tom pocit vlastnej kompetencie.

Všetky participantky reflektovali, že bojový šport je pre ne 'to pravé', ale najvýraznejšie o tejto 'zhode' hovorila Eliška:

Já jsem předtím dělala gymnastiku a krasobruslení a tak... a to bylo takový, že 'jo, maminka mě do toho nutí, abych něco dělala'. A pak přišlo na ten zápas, tak to bylo jak noha v nohavici, a šlo to prostě samo.

Iné športy, ktorým sa venovala predtým, boli vnútené zvonku, ale s bojovým športom prišla vnútorná motivácia a pocit naplnenia. Dovolím si interpretovať, že Eliška k tomu pristupuje až deterministicky, s tým, že bojový je pre ňu „přirozenej“. Našla v ňom to, v čom je už od začiatku prirodzene dobrá, akoby k tomu bola až predurčená: „Mně to šlo tak nějak samo od ruky“. Nevyhnutne tam teda bol určitý talent, ktorý to odštartoval, ale zároveň je z jej naratívu zrejma aj drina a motivácia, keď porovnáva svoj prístup s prístupom iných zápasníčiek v kolektíve:

Že holky byly třeba: 'já už na tréningu nemůžu a už tohle dělat nebudu', a já jsem byla spíš 'jo, tohle chci dělat, ježišmarja, panebože, jo! Já polezu ty lana, budu lepší!' a furt jsem se tak jako hnala výš a výš, možná tím jako, že mě to tak strašně baví, že mě to tak jako chytlo a čím víc jsem trénovala, tím víc mě to aj bavilo.

Talent teda slúžil na úspešný štart, ktorý priniesol sebadôveru a motiváciu v športe, čo potom viedlo k pozitívnemu prístupu, vytrvalosti a odhodlanosti.

Identita

Z výpovedí všetkých participantiek vyplýva veľká dôležitosť športu v ich živote a v tom, ako sa vnímajú. To, že sa venujú bojovému športu tvorí ústredný aspekt ich identity. Pre Julii je šport niečo, čím sa definuje: „Když se mě lidi zeptaj 'A co děláš?', řeknu 'Dělám brazilský jiu-jitsu.'“ Podobné to je, keď popisuje svoj profil v aplikácii, kde sa potrebovala stručne predstaviť: „Moje první věta je: 'Ahoj, jsem Julča a dělám brazilský jiu-jitsu.'“

Podobne kľúčový je bojový šport aj pre Eliškinu sebadefiníciu:

Nedokážu si představit, že bych do toho nešla, do toho zápasu. Že nevím, co by ted'... co by ted' ze mě bylo, když to tak blbě řeknu, že prostě, to je... můj život, no. (...) Že jsem tam vyrostla, oni mě jakoby až vychovali a je to strašně super.

Z formulácie „nevím, co by ted' ze mě bylo“ chápem, že to udalo jej životu smerovanie. Nevie, ako inak by sa popísala a čím by sa v živote stala, keby nebola zápasníčkou, čo chápem tak, že túto životnú cestu vidí ako jedinú možnú. To sa dá chápať ako prejav určitého determinizmu, pocitu toho, že do zápasu patrí a bola k nemu 'predurčená'. Bojový šport bol dôležitou súčasťou

formovania Eliškinej identity počas dospievania. Utváral to, kým Eliška je, keďže „tam vyrostla“ a „vychovali“ ju. Predpokladám, že tí „oni“, ktorí ju vychovali, sú tréneri a kolektív v bojovom športe, čo poukazuje na sociálny aspekt športu: nie je to len šport, ako určitá činnosť. Je to skupina ľudí, ktorí sú prepojení spoločnou vášňou a vzájomnými vzťahmi. Dôležitosť športu vyplýva aj z formulácie „to je môj život“, šport je teda ústrednou náplňou jej času. To ilustruje aj fakt, že v športe nielen zápasí, ale aj trénuje mladých zápasníkov a robí rozhodkyňu na zápasoch, „Takže se furt motám jako okolo toho. Je to hrozně fajn.“

Podobne aj Táňa je vo svojom športe angažovaná. Nevenuje sa mu len tým, že zápasí, ale aj odborne: „Díky tomu sportu jsem aj našla to, čemu se chci věnovat v rámci jak vzdělání, tak vlastně budoucí práce. Tak si to šlo jakože hezky naproti.“ Bojový šport je teda náplňou viacerých dôležitých domén jej života, a nie len spôsob, ako tráviť voľný čas.

To, že šport je kľúčovou súčasťou identity ilustruje aj pocit vlastnej autenticity v bojovom športe. Táňa tvrdí, že sa v športe prejavuje jej „pravý já“ a športové prostredie ju „probouzí“. Rovnako aj Julča hovorí, že jej šport pomohol byť „sama sebou“. V prostredí bojového športu sa môžu participantky otvorene prejaviť, byť prirodzené a autentické, čo vidím ako zhodu medzi ich celkovou identitou a identitou, ktorú majú v bojovom športe.

3.5 AMBIVALENTNÁ ROLA BOJOVÉHO ŠPORTU VO VNÍMANÍ VLASTNÉHO TELA

Šport je prostredie telesnosti, v ktorom je telo hlavný aktér a objekt pozornosti. Preto je vnímanie svojho tela dôležitá súčasť sebepojetí športovkyň. Táto téma je možno ešte dôležitejšia v bojových športoch, pretože športovkyne súťažia vo váhových kategóriách, do ktorých sa tradične chudne, a teda váha zápasníčok je sledovaný a často problematický faktor. Zároveň sú telá v bojových športoch vo vzájomnom fyzickom kontakte. Z rozhovorov vyplynulo, že téma vnímania vlastného tela má u bojovníčok pomerne ambivalentný obsah. Reflektovali pozitívne aj negatívne vplyvy bojového športu na postoj k svojmu telu, aj na telo samotné. Podprahovo sa vo výpovedi každej z nich ozývali spoločensky akceptované ideály ženskej krásy, ale prístup jednotlivých participantiek k týmto ideálom bol odlišný. Zdá sa, že prostredie bojových športov môže byť v tejto veci prínosné, ale zároveň aj rizikové.

Táňa aj Eliška popisovali zo začiatku praktizovania bojového športu nespokojnosť s vlastným telom, snahu schudnúť a priblížiť sa ideálu štíhlosti. Obe reflektujú, že to je v adolescencii u mladých žien bežná vec, ale zároveň bol pohľad na telo a hmotnosť prísnejší kvôli športu. Eliška odpovedala na otázku, či vplýva zápas to, ako sa vníma, nasledovne:

Ta váha asi, no, že tamhle musíš přibrat, tamhle musíš zhubnout, tak to bylo v tom mladým věku hrozně těžký. Jako trenéři se snažili dělat co mohli, aby jsme z toho neměli nějaký jako... blbou psychiku. Ale přece jenom mladý holky, žejo, chtěou být hubený a toto, tak jako jo, trošku to asi ovlivnilo, že si hlídám, co jím, ten jídelníček.

V prvej časti reflektuje zameranie bojového športu na hmotnosť a nutnosť prispôsobovať svoje telo váhovým kategóriam, čo je v mladom veku nielen ťažké, ako hovorí Eliška, ale môže to viesť až k zdravotným rizikám. Riziko však nie je len na úrovni tela, ale aj na úrovni duševného zdravia, keďže fixácia na hmotnosť a túžba schudnúť môžu vyústiť až do „*blbej psychiky*“. Predpokladám, že výraz blbá psychika odkazuje na poruchy príjmu potravy a negatívny body image. Eliška hovorí, že napriek tomu, že tréneri si uvedomujú toto riziko a snažia sa mladé zápasníčky chrániť, nutnosť chudnúť na súťaž v spojení s túžbou schudnúť kvôli ideálom krásy je silnejšia a mladé zápasníčky chudnúť nielen musia, ale aj samy chcú. Toto je genderovo podmienené a vnímané ako samozrejmá: „*mladý holky, žejo, chtěou být hubený*“. Myslím, že sa v Eliškinom výroku premieta celospoločenský fenomén. Eliška zároveň popisuje, že si dlhodobo dáva pozor na jedálniček, čo považujem za dôsledok fixácie na hmotnosť. To môže byť chápané ako prejav disciplíny a silnej vôle, ale zároveň to môže mať aj svoju odvrátenú stránku v tom, že jej to odoberá slobodu.

Rovnako Táňa reflektovala negatívnu históriu svojho body image, v odpovedi na otázku, či thajský box vplýva na to, ako sa vníma:

Na začátku jsem totiž měla problém, asi jako každá holka v nějakým pubertálním věku, tak prostě se svým tělem (...) A měla jsem s tím problém, že jsem na začátku hubla hodně, nejdřív to bylo skrz jako nějaký hmotnostní kategorie a potom to bylo spíš aj, že jsem se chtěla sama sobě ešte víc jako líbit.

Rovnako ako Eliška, aj Táňa reflektuje prevalenciu negatívneho pohľadu na vlastné telo u dospievajúcich dievčat a popisuje, ako chudnutie do váhových kategórií postupne prešlo do chudnutia za účelom, aby sa „*sama sobě víc líbila*“. Tiež mala teda zvnútornený ideál krásy – byť štíhla. Toto spojenie nutnosti, ale aj túžby chudnúť podľa mňa ilustruje, akým spôsobom môžu byť bojové športy rizikové pre vnímanie vlastného tela a vzťah k jedlu u mladých bojovníčok.

Negatívny vplyv môže mať okrem fixácie na hmotnosť a chudnutia aj porovnanie tela s ostatnými športovkyňami. Metaforicky povedané, šport je z veľkej časti o porovnávaní tiel a športovec sa mu teda nemôže vyhnúť. Výhry a prehry síce vychádzajú skôr z porovnania schopností tiel, ale na psychike sa môže podpísať aj porovnanie vzhľadu tiel. To popisuje Táňa, keď hovorí o tom, že na fotkách zo zápasu vyzerá v porovnaní so súperkou väčšinou ako „*ta míň*“

fit holka“. Časom to ale prestala to riešiť: „*Takže jsem se smířila s tím, že to prostě neurčuje ten výkon, každá vypadáme jinak.*“ Pozerá na to už racionálnejšie a uvedomuje si, že šport nie je o vzhľade, ale o výkone:

Postupem času, teda trvalo to hodně dlouho, že jsem pak začala studovat výživu, zajímat se o to. Pak jsem zjistila, že to svoje tělo vlastně spíš můžu oceňovat za ty výkony, co zvládne. Což je jako ten thajské box, ty pohyby, ta komplexnost, takže mě to naučilo se na to tělo nedívat tak jako, v úvozovkách, z té 'vizuální' stránky, ale spíš co to tělo dokáže, že jsem se tak naučila aj líp přijmout a mít to tělo víc ráda.

Chápem to tak, že znalosti v oblasti výživy jej umožnili racionalizovať prístup k svojmu telu, pochopiť viac jeho fungovanie, takže oceňuje jeho výkony a nerieši aspekty vzhľadu, ktoré nemôže zmeniť. Práve vďaka fyzickým výkonom v bojovom športe, v ktorých môže svoje telo oceniť, sa jej uhol pohľadu zmenil. Nemyslím, že by u nej došlo k zmene ideálov krásy, ktoré by sa viac zhodovali s jej vzhľadom, ale skôr k celkovému odsunutiu pozornosti od svojho vzhľadu. Už sama seba neobjektifikuje, naopak uznáva sa za to, v čom je dobrá a dokáže svoje telo prijať a mať ho rada.

Julie zo začiatku obecné popisovala pozitívny vplyv bojového športu na svoje telo, jednak na výkon, ale aj na vzhľad: „*Fyzičku jsem si zlepšila, (...) jako fyzičku myslím i to, že se mně zlepšila postava. Že předtím jsem chodila tak jako občas trochu cvičit, ale teďka mám pocit, že fakt jako... vypadám líp, než když jsem to BJJ nedělala.*“ Potom ale nadväzuje spomienkami na to, že zo začiatku sa jej pohľad na svoje telo posunul skôr k horšiemu:

Mně to jde hodně vidět na ramenách. Když si vezmu tílko, tak prostě vidíš jenom svaly, že něco dělám. A ze začátku to bylo takový nepříjemný pro mě, že všichni říkali 'tyjo, ty máš obrovský ramena, ty sypeš, vždyť jseš dvojnásobná jako loni'. A já jen 'no děkuju, to jsem jako fakt chtěla slyšet jako holka', jo, že to jako holka nechceš slyšet, že máš vobrovský ramena, namakaný ruce. A oni všichni 'ale to je hezký'. A já jsem si na to pak časem zvykla a teďka už si z toho dělám srandu, že když mají komentý na moje ramena, řeknu 'aspoň vidíš, že tě zbiju když budeš mít blbý otázky' (smiech). Takže už jsem si na to tak nějak zvykla, ale bylo to ze začátku takový nelichotivý, že nechceš aby ti lidi komentovali, že jseš jako... protože jsem nechtěla působit jako nějaké Hulk, nebo nějaká... hmm... nějaká obryně prostě, mužatka s obrovskejma rukama no, ale prostě, it is what it is. Už to tak neberu.

Popisuje, ako sa jej postava zmenila, nabrala svaly a začalo byť očividné, že športuje. Okolie na to reagovalo komentármi, ktoré vo svojej podstate možno boli myslené dobre, keď chceli oceniť

výsledky jej driny. Pre Julii ale svaly neboli cieľ, ale skôr prostriedok, ako byť v športe dobrá, alebo skôr vedľajší efekt praktizovania športu. Z Julčinho naratívu som pochopila, že sa stotožňuje s ideálmi krásy a ženskosti, podľa ktorých má byť ženské telo drobné a štíhle. Z toho vyvodzujem, že dôvod nespokojnosti s tým, že si ostatní všímajú jej svaly je to, že je žena a „*jako holka nechceš slyšet, že mám vobrovský ramena a namakaný ruce*“. Chápem to tak, že Julča vníma výrazné svaly ako opozíciu ženskej krásy. Z výrazov „*nejakej Hulk, obryně, mužatka s obrovskějma rukama*“ interpretujem, že svaly sú pre ňu známkou mužnosti, rovnako ako veľké telo, ktoré zaberá veľa priestoru. Myslím si, že jej vnímanie vlastných svalov bolo zvýraznené práve tým, že sa s nimi Julie nestotožňovala. Môj subjektívny pohľad, založený na osobnom stretnutí počas rozhovoru bol, že mi nepripadalo, že by mala výrazne a očividne svalnatú postavu. Časom sa Julča začala s komentármi na svoje telo, ktoré jej nelichotili, vyrovnávať pomocou humoru: „*ted'ka už si z toho dělám srandu, že když mají komenty na moje ramena, řeknu 'aspoň vidíš, že tě zbiju když budeš mít blbý otázky'*“. Rysy, ktoré podľa nej pôsobia mužne pomocou irónie dotiahne ad absurdum, čo pôsobí humorne a odvádza to pozornosť preč od črty, ktorá je zdrojom neistoty. So zmenou svojej postavy sa postupne zmierila, ale berie ju skôr ako nepríjemnú nevyhnutnosť, než že by jej prispôsobila svoje ideály krásy. Tu svoje ideály ženskej krásy v športe bližšie popisuje:

Výskumníčka: Mhm, čiže, nejak si si na to zvykla, alebo sa ti to aj začalo páčiť, alebo...?

Julie: Hmm, no, jakože líbí se mi třeba, ne vyloženě ty ruce, ale když to tak... jako líbí se mi, když holka má atletickou postavu a když to je takový v rámci mezí ještě, že vidíš, že má vyrýsovaný břicho třeba, hezký nohy, trošku na těch rukách, ne moc. Ale prostě pak jsou ty holky, který maj úplně obrovský six-pack a takovýdle ruce, tak to už se mně třeba nelíbí. Takže si myslím, že v rámci nějakých mezí je to fajn, blbý je, že pak když chceš působit trošku žensky, že si vezmeš nějaký hezký šaty, tak tam prostě pořád to trošku kazí ta... atletičnost, no. Ale, bohužel bez toho to jako nejde, no, prostě beru, že to je součást mě a že toto nezměním.

Usudzujem, že atletickú postavu Julie vníma pozitívne, len keď zostáva podriadená ideálu štíhlosti, keď je všetko „*v rámci mezí*“, keď je to len tak „*trošku*“. Akonáhle začne telo športovkyne zaberat' priveľa priestoru, keď je na ňom niečo „*obrovské*“, je to vnímané negatívne. Dokonca aj mierna a decentná atletičnosť začne byť vnímaná negatívne v kontexte, kedy chce Julča „*působit trošku žensky*“. Vtedy to svaly „*kazia*“, čo chápem tak, že akákoľvek miera vyšportovanosti je podľa Juliiných ideálov v opozícii so ženskosťou. To môže vychádzať zo symbolických významov a asociácií, v ktorých svaly vyjadrujú odolnosť a silu, čo je v opozícii s krehkosťou a zraniteľnosťou. Interpretujem to ako vnímanie genderových prejavov v binárnych kategóriach, pričom Julie vo vzhľade tela vníma maskulinitu a feminitu ako opačné a nezlúčiteľné póly. Julie

túto tému ale nakoniec uzatvára pozitívne: „Ale ne že bych nějak nenáviděla svoje tělo kvůli tomu [atletickému vzhledu], právě naopak, si myslím, že kdybych ten sport nedělala, tak mám prostě takovýdle břicho ze sladkýho, co všechno jím, protože miluju sladký.“ Šport teda vedie aj k pozitívne vnímaným zmenám tela, a to k udržaniu štíhlej postavy, ktorá je v súlade s ideálom. Chápeť tak, že Julie preferuje byť štíhla, aj keď svaly sa jej úplne nepáčia, oproti tomu, kedy by síce nemala výrazné svaly, ale mala by väčšie „bříško“. Napriek internalizovaným ideálom krásy, ktoré sa úplne nezhodujú s tým, ako vplýva šport na jej telo, jej teda praktizovanie športu dáva určitú slobodu v tom, že sa nemusí obmedzovať v strave a napriek tomu zostáva štíhla. Veľký kalorický výdaj jej umožňuje zachovať si hmotnosť pri väčšom kalorickom príjme, čo Julie vníma pozitívne.

3.6 ROLA BOJOVNÍČKY A ŽENY V KONTRASTE

V popise tejto témy sa chcem viac zamerať na genderové stereotypy a normy, ako aj gender expression feminity a maskulinity, ktoré participantky popisovali a ktoré vyplynuli z mojej analýzy. Vo viacerých vyššie citovaných výrokoch participantiek, ktoré spadali do iných tém, bolo implicitne naznačované, že očakávania od ženy sa výrazne odlišujú od očakávaní od bojovníčky. Napríklad už len to, že žena v kolektíve bojového športu vyčnieva, naznačuje, že bojovníčky nezapadajú do zaužívaných schém. Ešte silnejšie vyjadrila opozíciu ženskosti a bojového športu Julie, keď popisovala silnú a svalnatú postavu, ktorá je výhodou v bojovom športe ako nedostatočne ženskú, až mužnú, a potenciálne neaktraktívnu. V tejto časti detailnejšie rozoberiem tému vnímanej diskrepancie medzi bojovým športom a ženskosťou. Táto téma sa prejavovala jednak v tom, ako k participantkám pristupovali druhí ľudia a s akými stereotypmi sa stretávajú, a tiež sa prejavovala aj vo vlastnostiach participantiek a v tom, ako vnímajú samé seba. V rámci témy Bojovníčka vs žena teda poukážem na to, ako sa schémy pre ženu a schémy pre človeka venujúceho sa bojovému športu odlišujú a zároveň ako sú schémy spojené s bojovým športom naviazané na schémy maskulinity. Ďalej skúsím ukázať, ako sa k tomu stavajú participantky a ako sú tieto schémy a normy u nich uplatňované, alebo naopak narúšané. V tejto téme sú naratívy participantiek pomerne rôznorodé, každá z nich má inú sebaaprezentáciu, vychádzajúcu z ich rozličného sebezpojetí.

Ako ju vidia druhí: stereotyp drsnej bojovníčky verus krehkej ženy

Opozíciu stereotypov ženy a bojovníčky popisuje Eliškin výrok:

Lidi si právě vždycky myslí, že jsem taková... skromná holčička, která... (smiech) se všeho bojí, a potom jak mě poznaj, tak jenom 'ne-e, tak to je úplně jinak, než jsme si mysleli'. Že 'jo, tak ta dělá nějaký balet, tak to je v pohodě' (smiech). A pak to je jenom 'aha, ty jseš taková akční, taková jako máš sílu aha hmm, noo, a cože to děláš?'

‘no zápas’ ‘no tak to je jasný teďka podle toho!’. Jako asi na první pohled by to do mě nikdo neřek, si myslím. Až potom co můj přítel nebo moje kamarádka začne vykládat, že já jsem dělala tohle, at’ si jako nedovolujou, že je zmažu, tak ty lidi pochopí, že si ze mě nemůžou až moc utahovat.

Podľa tohto usudzujem, že stereotyp spájaný so ženským genderom je skromnosť a bojzľivosť, zatiaľčo akčnosť a sila sa tradičnému poňatiu ženskosti vymykajú. Formulácia „*tak ta dělá nějaký balet, tak to je v pohodě*“ ma privádza k otázke: keď robí typicky ženskú aktivitu, balet, tak je to „*v pohodě*“ a keď zápasí, už to nie je v pohode? Interpretujem, že to „*v pohodě*“ má symbolizovať akési schválenie spoločnosťou, podriadenie sa normám a zároveň zachovanie ženskej krehkosti a zraniteľnosti (aj keď si myslím, že baletky sú všetko len nie krehké a zraniteľné). Odvážnejšia interpretácia, vychádzajúca z tónu Eliškinho hlasu a z toho, čo v rozhovore nasleduje je, že „*v pohodě*“ znamená aj to, že žena zostáva slabá a neschopná fyzického násillia, akoby zápasníčka už nebola v pohode, pretože je v istom slova zmysle nebezpečná. So ženskosťou je teda spájaná aj akási povolnosť, neschopnosť sa sama brániť, čo by naznačoval aj Tánin výrok: „*Když je člověk jako žena v tomto světě tak všichni maj pocit, že se na něj lehčejc šlape, mně přijde. Že [ženy] jsou prostě povolnější, tak aj zkoušejí [na ně] víc než třeba na chlapa.*“ Táňa reflektuje, že ženy sú spoločnosťou vnímané ako ľahšia obeť, pretože sú väčšinou menej asertívne. Ale v téme *Sebavedomie* sa ukazuje, že bojovníčky sa stali vďaka športu asertívnejšie a dokážu sa za seba postaviť, čím narúšajú tento stereotyp.

Z citovaného Eliškinho výroku sa teda zdá, že ľudia z jednej kategorizácie rovno prechádzajú k inej kategorizácii a iným stereotypom. Stereotyp drsnej bojovníčky je dotiahnutý do extrému, keď je používaný na humorné ‘vyhrážky’: „*at’ si jako nedovolujou, že je zmažu*“ To, že ich zápasníčka zbije, keď si z nej budú utáľovať, je samozrejme len vtip, založený na stereotypnom spájaní agresie s bojovými športami, ale zároveň má reálny dopad v tom, že ju ľudia začnú brať vážnejšie: „*lidi pochopí, že si ze mě nemůžou jako až moc utahovat*“. To ma privádza k otázkam, či je bežné nebrať ženu vážne a prejavíť jej rešpekt až keď sa ukáže byť fyzicky silná, pribojná a odvážna, čo sú typicky maskulinné kvality. Ale vtipy, že zápasníčka niekoho kvôli pár slovám zbije, nemusia vychádzať z rešpektu. Poukazujú síce na jej kvality, na jej silu a asertivitu, ale zároveň jej prisudzujú agresivitu a nedostatok sebakontroly, čím sa jej môžu vlastne posmievať. Ďalšie znevažovanie v týchto vtipoch vidím aj v tom, že keby bola zápasníčka skutočne tak nebezpečná a hrozilo by, že niekoho zbije, myslím, že by o tom nikto radšej nehovoril a neupozorňoval by na to. Nedokážem si predstaviť, že by napríklad o stokilovom dvojmetrovom zápasníkovi ľudia hovorili v jeho prítomnosti ‘nedovol’uj si, lebo ťa zbije’. V takomto prípade by to podľa mňa očividne pôsobilo ako provokácia a posmech. Na jednu stranu chápem, že je to humor, ktorému v bežných interakciách nikto nevenuje toľkoto analytickej pozornosti a nemusí

to byť vôbec vyslovované so zlomyseľným zámerom, zároveň je ale mojim cieľom výroky analyzovať a interpretovať. Na základe môjho uhla pohľadu a mojej interpretácie v nich nachádzam možno neúmyselné, ale aj tak dôležité nuansy, vychádzajúce z podvedomého sexizmu.

Väčší rešpekt voči žene s maskulinnými kvalitami a záľubami, než voči typicky feminínnej žene, je ilustrovaný aj v ďalšom Eliškinom výroku: „*A že je to spíš takový obdivuhodný u těch holek, že se pustí do něčeho... takovýhodle, mi přijde, takže ty lidi jako na to koukaj úplně jinak, než když holka řekne, že dělá krasobruslení.*“ Popisuje jednak prístup druhých ľudí, ktorý si Eliška všimla, ale myslím že aj jej vlastný postoj k feminite.

Na jednej strane teda niektorí ľudia rešpektujú u ženy aktivity a kvality, ktoré sú typicky mužské, ale zároveň Eliška popisuje aj prístup ľudí, ktorí ju poučajú, čo sa pre ženu patrí a čo od nej spoločnosť očakáva: „*[lidi říkaj] 'no ty se tam jako mlátíš a jak budeš potom jako vypadat?' (...) 'Budeš dobitá, tam namožená, tam modřina, pak si vezmeš šaty a jak v tom budeš vypadat?' říkám 'no, já šaty moc nenosím, takže dobrý'*“. To chápem tak, že spoločnosťou pridelená úloha ženy je vyzerať pekne, čo ako zápasníčka údajne nemôže splniť, lebo jej telo nesie známky súbojov, ktoré nie sú v súlade s feminitou. Chápem to tak, že ženské telo je objektifikované, vnímané z vizuálnej stránky, pričom jeho schopnosti a výkon sú druhoradé, hlavne pokiaľ by narušili očakávaný vzhl'ad. K týmto stereotypom a objektifikácii sa Eliška stavia odmietaním stereotypnej ženskosti – netrápi ju, že v šatách nevyzerá dosť žensky, pretože ich nenosí.

Podobne ako Eliška, aj Táňa popisuje, že nezapadá do schém a očakávaní druhých:

Většinou lidi řeknou: 'tyjo, do tebe bych to [thajský box] jakože vůbec neřekla', to je taková klasika. (...) Ale jakože to okolí, to nejbližší, tak už si na to zvyklo, že jsem trošku jinačí osobnost a už mě tak berou. Ale když třeba poznávám někoho nového a dozví se co dělám za sport, tak je to dycky úplně jako: 'co, tak to musíš být strašně jako drsná' a takhle. Ale většinou začnou tím, že: 'to bych do tebe neřekl'.

Opäť to ilustruje protichodnosť schém ženskosti a schém zápasníčky. To, že sa venuje bojovému športu ju robí inou, odlišnou. Podobne ako v Eliškinom prípade, aj Táňa sa stretáva najprv s jednou kategorizáciou (žena) a keď je táto narušená, hneď je nahradená druhou, stereotypom drsnej zápasníčky. Aj Julie sa stretáva s niečím, čo by som priradila k stereotypu drsnej zápasníčky, keď jej známi kladú prehnané očakávania na jej športové výkony: „*jdu na nějaký závody a řeknu, že mám hroznej strach, že tam jsou dobrý holky a lidi na to 'tyjo, coby, dyť je tam rozsekáš' a takhle.*“ Julie dodáva, že možno sú to len „*podpůrný kecy*“, ale dodáva tiež to, že ju

možno skutočne preceňujú. Moja interpretácia je, že súčasťou stereotypu drsnej zápasníčky je aj to, že ľudia nepripúšťajú, že aj bojovníčka môže mať strach a obavy z fyzického súboja. Nesedí to do ich schém a preto neberú vážne Julčine obavy.

Maskulinné charakteristiky, narúšanie očakávaní ženskosti

V predošlých odstavcoch som sa zamerala na to, aké majú druhí ľudia o participantkách predstavy. Na to nadväzuje, ako sa vnímajú participantky samotné, ako sa stavajú k feminite a maskulinite, aké sú ich vlastnosti a vystupovanie v genderovom rámcovaní. V rozhovoroch sa viackrát vyskytovala téma narúšania stereotypnej ženskosti a participantky prejavovali niektoré vlastnosti, typicky spájané s mužnosťou.

Táňa vidí pôvod týchto svojich vlastností v detstve a prisudzuje ich prostrediu, v ktorom vyrastala:

Mamka si dycky představovala, že budu ta její holčička, ale vono se to vymklo z ruky. Protože je strašně náročný vyrůstat... když má člověk dva bráchy a ještě na vesnici nebylo moc holek. Takže co jsem dělala: já jsem lítala s klukama, já jsem byla prostě v dětství takovej jako v úvozovkách malej kluk, měla jsem podobný koníčky jak oni, ale to bylo tím prostředím. Asi kdybych měla ségru, tak to bude úplně jiný. Ale tady tímhle jsem se nechala stáhnout a vždycky jsem se jim chtěla vyrovnat.

Chápem to tak, že Táňa sa v detstve kvôli sociálnemu prostrediu naučila súťaživosti a zvykla si na konkurenciu dvoch bratov. To ju mohlo vybaviť určitými vlastnosťami, ktoré jej neskôr uľahčili vstup do kolektívu bojového športu. To, že sa ubrala takýmto smerom, narušilo očakávania feminity zo strany mamy, ktorá mala „ty klasický očakávaní, že budu ta křehká děvečka“. To bol pravdepodobne aj jeden z dôvodov, prečo Táňu v bojovom športe rodina nepodporovala:

Oni ten sport nepřijímali a snažili se dělat všechno pro to, abych s tím sekla. Kvůli tomu jsme se doma aj hodně hádali. Ale já jsem docela tvrdohlavej člověk a co si vezmu, tak jako jsem hodně cílevědomá, a to prostě dokážu. Že si myslím, že asi devadesát procent, nebo devadesát devět procent lidí by tady tohle prostředí zlomilo, ale mě to spíš jakože podpořilo, že jsem jim chtěla ukázat, že oni se pletou. (...) Třeba teď jsem domů dovezla profi pásek a věc co mně [mamka] řekla: 'tak a teď už můžeš skončit, ne?'. Je to občas náročný, no.

Táňa popisuje, že za bojový šport sa jej od rodiny nikdy nedostalo uznania či podpory, naopak, musela 'bojovať' aj doma, za to, aby mohla robiť čo ju naplňa. Ale práve táto nepodpora ju paradoxne vyhecovala, motivovala ju ešte viac, aby rodine dokázala, že na to má. Záver Tánino výroku popisuje podľa mňa veľmi palčivý moment, v ktorom sa Tánino nadšenie a hrdosť z výhry

na profesionálnej úrovni stretli s nezaujmom a odporom jej mamy. Moja interpretácia je, že jej tým mama povedala niečo ako: 'už si si splnila svoj šialený sen, tak už môžeš konečne prestať', zatiaľčo Táňa to skôr vnímala ako začiatok niečoho veľkého. Táňa zvládla v takomto prostredí napredovať vďaka svojmu výnimočne silnému odhodlaniu a rezolútnosti, s ktorými šla za svojim cieľom. Podľa genderových stereotypov a rolí je takáto nepoddajnosť skôr maskulinným rysom, zatiaľčo od žien by sa mohlo očakávať, že sa ľahšie podradia autorite, ako sú rodičia. Z citovaného výroku vyvodzujem, že Tánina odolnosť a cieľavedomosť nebudú asi len vlastnosti, čo jej bojový šport dal, ale skôr niečo, čo v sebe vždy mala a thajský box jej len umožnil to rozvinúť a využiť.

Eliška tiež popisuje svoje vlastnosti, ktoré by mohli byť vnímané ako typicky mužské: *„jsem taková víc... ne že jsem víc jako chlap, ale že su taková víc přímá a ambiciózní, že jen tak něco nenechám být. I ve vztahu jsem taková ta silná žena, jo, že si odnesu sama ty tašky (smiech).“* Tieto vlastnosti sú pozitívne a predpokladám, že jej v živote pomáhajú. Pripadá mi dôležitá Eliškina formulácia. Najskôr išla označiť svoje vlastnosti za mužské, že je *„víc jako chlap“*, ale následne od toho upustila a pomenovala ich konkrétne, a nakoniec sa popísala ako *„taková ta silná žena“*. To chápem tak, že cieľavedomosť a asertivitu nepovažuje za mužské vlastnosti a aj napriek tomu, že mala takú asociáciu, odmietla ju a privlastnila si tieto charakteristiky. Nakoniec vo svojom vyjadrení spája silu a feminitu, keď sa označí za *„silnú ženu“*. Následne ale zľahčuje toto označenie, a prechádza do humornej roviny, keď popisuje, že ako silná žena si sama odnesie tašky a nenechá si pomôcť od priateľa. Myslím, že to je referencia na parodovaný mém silnej a nezávislej ženy, ktorý sa týmto vlastnostiam u žien skôr posmieva. Chápem to tak, že Eliška sa nechce brať príliš vážne, ale zároveň mi pripadá očividné aj to, že vo vzťahu nechce zaujať stereotypne očakávanú ženskú rolu, rolu tej slabšej a submisívnej, naopak, dáva najavo, že sa o seba dokáže postarať. To, že sa Eliška dištancuje od stereotypnej ženskosti a vníma sa skôr v typicky maskulinnom postavení ilustruje aj tento jej výrok: *„jsem takový tvrdák, že prostě nebudu dělat nějaký sázení kytiček a takové.“* Myslím si, že istú podvedomú maskulinitu implikuje aj to, že sa označuje ako *„tvrdák“*, v mužskom rode, napriek tomu že existuje používaný výraz tvrdáčka. Eliška má skôr maskulinejšie vystupovanie aj v kontexte romantického vzťahu: *„akože jsem asi víc aj v tom vztahu průbojnější, než jako právě přítel, ale my se tak nějak jako doplňujem, že to není jako... (nedokončila)“*. Z tohto usudzujem, že jej 'maskulinná' rola vyhovuje a vníma ju prirodzene, nenecháva sa riadiť stereotypmi a schémami. Nad priateľom má aj fyzickú prevahu, čo sa ukázalo na začiatku vzťahu:

A furt se chtěl se mnou poměřovat, jako skrz to, že mě přepere, že to je jako v pohodě. No pak zjistil, že to úplně v pohodě není (smiech), že jsem ho tam pak raz hodila na zem, tak von (sípavý nádech) zbíral dech, říkám 'hmm, tak co?' (smiech) a on 'noo,

dobrý, tak mně to asi stačilo' (smiech) (...) jako žeby nějakéj negativní vliv mezi náma to udělalo, to určitě ne.

Jej priateľ sa žiadnemu bojovému športu nevenuje, ale na začiatku vzťahu s Eliškou vychádzal zo zaužívaných genderových schém a očakával, že bude silnejší než ona a porazí ju. Interpretujem to tak, že považoval Eliškinu bojovnosť za výzvu svojej maskulinite, ktorú čakal, že prekoná. Očakával, že ako muž v tom páre bude ten fyzicky dominantný. Eliška ale jeho schémy a očakávania narušila a dala mu najavo svoju fyzickú prevahu. Priateľ to prijal a ani on, ani Eliška to nevnímajú nijak negatívne. Môj odhad dôvodu, prečo to tak ľahko prijal, je práve to, že sa nevenuje bojovému športu a preto rola toho 'fyzicky dominantného' netvorí ústrednú súčasť jeho identity. Naopak, pre Elišku je pravdepodobne táto rola oveľa dôležitejšia, práve kvôli jej dlhoročných zápasníckym skúsenostiam.

Prípad Juliinho kamaráta, ktorý sa jitsu venuje dlhšie a priviedol ju na prvý tréning, ilustruje inú reakciu muža na prehru so ženou, než zažila Eliška: „*von to neřekne úplně, už řekl, že si na to zvykl trošku, ale myslím, že ho to v nitru jako dost... dost ho to šírá, že prostě já jsem... že šedesátikilová holka si s ním vytře podlahu.*“ Myslím, že je to práve tým, že identita bojovníka je súčasťou jeho identity a v spojení s genderovými schémami očakáva, že bude mať nad ženou, aj keď bojovníčkou, prevahu. Julča ale narušia tieto očakávania, keď „*si s ním vytře podlahu*“. Zároveň vo formulácii „*holka si s ním vytře podlahu*“ vidím náznak opozície medzi feminitou a dominanciou a tiež opozície medzi maskulinitou a submisivitou. Domnievam sa, že práve expresívnou formuláciou Julie naznačuje, že dominancia ženy je pre muža niečo ponižujúce. Julie popisuje aj ďalší prípad toho, ako muži reagujú na jej prevahu:

Někteří kluci maj trošku potřebu si dokazovat to ego a že jsou na tebe prostě hnusní v tom zá-..., že prostě nevim, máš s nima nějaký ko-..., třeba prostě jedete spolu a v pohodě, že von na tebe nějak jede přiměřeně ke tvé velikosti a ke tvé síle, jakože jede s tebou těž-, ne těžce, ale jakoby normálně, ale nedělá prostě ty hnusný věci, který by dělal jako klukovi. A ty ho třeba, on prostě zaplácă [vzdá sa] dvakrát za kolo a pak máš třeba pocit, že už v tom třetím jako je trošku agresivnější, že jakoby ho to trošku štve, že ho ta holka jako ukončila.

Popisuje, že keď ich v sparingoch poráža, muži začnú byť postupne agresívnejší. Chápem to tak, že im to narušia predstavu o ich prevahe, a tým aj predstavu o ich maskulinite, ktorú potom majú potrebu maskulinným – agresívnym spôsobom brániť. Napadá mi ale aj ďalšie, pragmatickejšie vysvetlenie: zo začiatku sparing partnerku príliš šetrila, a keď sa ukáže, že ju podcenili a kládli jej primálny odpor, pritvrdia, aby bol sparing vyrovnaný a užitočný pre oboch.

Zdá sa mi, že Julie sa k maskulinite u ženy stavia trochu odmietavejšie než ostatné participantky, čo bolo naznačené napríklad v pejoratívnom slove „mužatka“, v časti o telesnom sebepojetí. Vo svojom naratíve nepoužila žiadne označenie svojich vlastností či správania za typicky mužské. Napriek tomu je aj v jej naratívne implicitná opozícia medzi stereotypnou ženskosťou a bojovým športom:

Hezký fotky v šatech a u zrcadla, někde z cestování, tak to nejsem já, nebo jako jsem já, ale jenom jedna moje část. (...) fotka, kde já jsem někomu trhala ruku, nebo prostě nějaká fotka ze závodů – prostě to jsem já.

Julie tu pojednáva o tom, ako sa prezentuje a vidím tam ambivalenciu v tom, že jej gender expression je jednak typicky ženská, keď prezentuje svoj atraktívny vzhľad v šatách, ale zároveň prezentuje aj svoju silu a dominanciu vo fyzických súbojoch, čo je skôr typicky maskulínne. Zároveň mám pocit, že s identitou bojovníčky sa stotožňuje o niečo viac, než s typicky ženskou sebareprezentáciou, keď najprv hovorí, že v šatách „to nejsem já“, načo ale pripúšťa, že to „jako jsem já, ale jenom jedna moje část“, zatiaľčo o identite v bojovom športe nie sú žiadne pochybnosti: „prostě to jsem já“. Súčasťou sebaobrazu sú ale obe verzie Julie, hezká v šatách, aj tvrdá v súbojoch. Chápem to tak, že naproti telesnému sebepojetí, v sebepojetí svojho správania Julie neberie do úvahy genderové stereotypy a nevníma to tak, že praktizovanie bojového športu by jej uberalo ženskosť. Naopak, myslím si, že jej ideálom je spojenie týchto zdanlivo kontrastujúcich pólov, čo usudzujem aj z jej popisu toho, čo ju priviedlo k túžbe venovať sa bojovému športu: „Ty tajný agentky v těch filmech, jak tam všem nakopaj zadky, a ty si říkáš, tyjo, to by bylo strašně super to umět!“. Bol to práve vizuál akčných, neohrozených žien, ktoré bývajú vo filmoch väčšinou vyobrazené ako veľmi atraktívne a feminínne, ale zároveň preukazujú silu a fyzickú dominanciu. Myslím, že Julie nevníma, že by 'maskulinné' prvky jej sebareprezentácie redukovali jej feminitu. Predpokladám, že svoju silu by teda vôbec za maskulinnú charakteristiku neoznačila a spôsob, ktorým sa prezentuje je pre ňu len inou, pribojnejšou formou ženskosti.

Feminínna stránka

Feminínna stránka bola už súčasťou popisu maskulinných prejavov u Julie, ale v tejto časti sa na túto tému chcem zamerať podrobnejšie. V Táninom aj Juliinom naratíve som našla náznaky akejsi duality v sebepojetí z pohľadu genderových noriem. Obe sa považujú za kompetentné bojovníčky, ale zároveň sa v niektorých situáciach cítia zraniteľne či citlivo.

U Julie je pocit zraniteľnosti doslovný, keď si uvedomuje že ako žena sa môže stať obeťou násilia, hlavne zo strany mužov a hlavne v podobe sexuálneho násilia. Túto tému som do detailov popisovala v podkapitole *Odolnosť a disciplína*, v časti o sebeobrane.

U Táni je pocit zraniteľnosti skôr mentálny, keď popisuje, že je citlivá a má sklony emočne reagovať na neprijemné situácie, hlavne keď je v konflikte v submisívnom postavení:

Já jsem vždycky měla problém s tím, když byl někdo nade mnou a ještě byl na mě škaredej, tak mě to zvládlo rozbrečet. Že mám problém s tím ovládním emocí, jak všechno prožívám, tak mám aj nějakou spouštěč a když je někdo nade mnou, je hnusnej, tak mě to prostě rozbrečí. I když bych měla racionální argumenty, který by prostě přebily ty jeho, že já vím, že mám pravdu, tak mě to prostě strašně házelo dolů. Občas s tím mám problém i teď, ale už to není tak častý, že občas zvládnou prostě říct ty argumenty, který jsou na mojí straně a tak se vyrovnat s tou druhou stranou.

Popisuje, ako sa tomu časom naučila brániť, ale nie úplne a nie vždy. Teda aj napriek tomu, že sa stala odolnejšou a asertívnejšou, zostala v nej aj citlivosť a občas zostáva bezbranná. Táňa sama reflektuje túto dualitu:

Vypadá, že je to tvrdej sport, ale já jsem vždycky jakoby v sobě měla tu potřebu, že potřebuju mít někoho, u koho prostě budu mít pocit, že mě ochrání. Že můžu dát najevo tu svoji křehkou stránku kterou mám, a hodně lidí kvůli tomu co dělám za sport tak na to jako zapomíná, tak jsem prostě potřebovala mít k sobě někoho, kde fakt budu mít tu oporu, můžu hodit pryč ty ulity a může tam být ta moje křehká dušička.

Uvedomuje si, že šport ju robí navonok tvrdou, ale hlboko vnútri, na dôvernej rovine, sa cíti byť krehká a zraniteľná. To sa prejavuje hlavne v romantickom kontexte, kde potrebuje partnerovi ukázať práve túto svoju stránku, ktorú by on mal prijímať a chrániť. Vo vzťahu chce Táňa „*hodiť pryč ty ulity*“, odhaliť svoje krehké vnútro a môcť byť voči partnerovi zraniteľná. Výraz „*ulity*“ implikuje, že v bežnom živote Tánina jemná stránka musí zostať sčasti ukrytá. Ulita môže symbolizovať ochrannú schránku, ktorá je Táninou súčasťou a ktorá slúži na emočnú ochranu citlivého vnútra pred drsným svetom.

Podobne aj Julie v kontexte partnerských vzťahov uprednostňuje mať po svojom boku niekoho, kto je silnejší než ona: „*Já jakoby... mám radši, když kluk prostě je ten, v tom partnerským životě, je ten dominantnější. (...) možná, kdybych chodila s někým v tom jitsu, tak by musel bejt jako o dost lepší než já.*“ Popisuje, že keby jej priateľ tiež robil bojový šport a porážala by ho, „*že by to možná ve mně trochu snížilo tu jeho mu-... nechci říct, mužnost, prostě.*“ Chápem to tak, že preferuje dominantnejšieho a silnejšieho partnera, pretože jej to pripadá mužné a priťahuje ju to. Z toho, ako Julie hovorila o sebaobrane ale vyvodzujem, že táto jej túžba po silnejšom partnerovi

nevychádza z nejakej zastaralej schémy sociálnych a genderových rolí, v ktorých má byť žena slabá a vydaná napospas mužovi. Skôr si myslím, že túžba po dominantnejšom partnerovi nemá úplne racionálny pôvod a súvisí so sexualitou a atraktivitou. Možno, podobne ako Táňa, aj Julie túži po možnosti byť vo vzťahu zraniteľná a metaforicky ochránená, na čo potrebuje partnera, ktorého vníma ako silnejšieho než je ona. Zároveň Julie vyjadruje obavu, že by partnera nepriťahovala, pokiaľ by bola silnejšia než on: *„že jeho by to možná ode mě trochu odrazovalo, že prostě jsou fakt kluci, kteří potřebují mít to s-... že prostě musí vyčnívat nad tou... že neuznají, že holka je v něčem lepší.“* Zaujatie feminínnej, až submisívnej role voči partnerovi nie je teda dôležité len pre ňu samotnú, ale vníma, že to od nej očakáva aj potenciálny partner, aby bola naplnená jeho potreba dominancie. Chápem to tak, že Julie naznačuje, že v kontexte atraktivity a sexuality sú tradičné genderové role hlbšie zakorenené, než v bežných medziľudských interakciách, a zároveň aj ona sama sa s nimi v tomto kontexte viac stotožňuje, aj keď možno nevedomene.

V téme feminity v romantickom kontexte sa Eliška zdá byť odlišná od Táni a Julie, nevedí jej byť od partnera silnejšia a dominantnejšia, či už vo fyzickom alebo mentálnom slova zmysle. Myslím ale, že s kritickým a pochybujúcim prístupom k dátam môžem zvážiť aj alternatívu, že Eliška nejakú jemnejšiu stránku má, ale nie je súčasťou jej sebareprezentácie a neotvorila sa v rozhovore dostatočne na to, aby o nej hovorila.

4 DISKUSIA

Zámer môjho výskumu bol kvalitatívne preskúmať sebezpojetí žien, praktizujúcich bojové športy. Zamerala som sa na vnímané vplyvy bojového športu na sebezpojetí, identitu a osobnosť participantiek, ako aj na ich sebezpojetí mimo športový kontext. Sekundárna výskumná otázka, ktorá vychádzala z literatúry, sa zameriavala na sebezpojetí a sebaaprezentáciu participantiek genderovou optikou. Táto podotázka, napriek viac konkrétnej a špecifickejšej formulácii, sa ukázala byť pre participantky relevantná a téma ženskosti/mužnosti sa stala súčasťou rozhovorov ešte predtým, než som sa na ňu začala pýtať. Dáta boli tvorené, spracované a analyzované metódou interpretatívnej fenomenologickej analýzy. Z mojej analýzy vyplynuli štyri hlavné témy: *Vývoj sebaobrazu bojovníčky*, *Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život*, *Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela* a *Rola bojovníčky a ženy v kontraste*. Podotýkam, že výsledky kvalitatívneho výskumu sa nesnažia generalizujúco vypovedať o celej skúmanej populácii, ale snažia sa hĺbkovo skúmať a pochopiť fenomén, v rámci výskumnej vzorky.

V téme *Vývoj sebaobrazu bojovníčky* boli popísané úvodné obavy, postupné nadobúdanie kompetencie a zlepšovanie sebaobrazu participantiek v roli bojovníčky. Téma *Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život* sa zameriava na vnímané pozitívne vplyvy bojového športu a združuje podtémy nadobudnutia sebavedomia, odolnosti a disciplíny, a tiež podtému *Šport ako životná náplň: zdroj šťastia, zmyslu a identity*. V téme *Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela* popisujem jednak to, že bojový šport môže spolu s ideálmi ženskej krásy viesť bojovníčky k nespokojnosti s vlastným telom a túžbe schudnúť, ale aj k pozitívne vnímaným zmenám vzhľadu svojho tela. Zároveň si ale zápasníčky v prostredí bojového športu môžu uvedomiť schopnosti svojho tela, čo môže viesť k presunu pozornosti z vizuálnej stránky na funkčnosť tela. Téma *Rola bojovníčky a ženy v kontraste* pojednáva o kontraste noriem a stereotypov spájaných so ženskosťou a s bojovým športom. Zameriava sa na to, ako sú participantky vnímané okolím a ako sú protichodne kategorizované: keď sú na prvý pohľad kategorizované na základe genderu, je od nich očakávaná krehkosť a nepriebojnosť. Vzápätí, keď ľudia zistia, že sa venujú bojovým športom, prechádzajú k 'stereotypu drsnej bojovníčky' a očakávajú od nich odolnosť a dokonca až agresivitu. V rámci tejto témy popisujem aj to, ako sa participantky samotné stavajú k tejto kategorizácii a nakoľko je ich sebezpojetí a správanie maskulinné alebo feminínne.

4.1 VÝSLEDKY VO VZŤAHU K EXISTUJÚCIM VÝSKUMOM A TEÓRIÁM

V nasledujúcich odstavcoch postupne predstavím jednotlivé hlavné témy v kontexte existujúcich teórií a budem ich napájať alebo stavať do opozície so zisteniami iných štúdií v tejto

problematike. Výsledky budem prepájať jednak s teoretickými základmi, ktoré zazneli už v úvode, ale aj s inými výskumami, ktoré sa ukázali ako relevantné až na základe výsledkov analýzy.

Situácia žien v bojových športoch

Už v úvode výsledkovej časti, kde som prerozprávala, ako participantky popisujú prostredie bojových športov, sa ukázala byť dôležitá výraznosť sociálnej identity, ktorá je súčasťou teórie sociálnej identity (Tajfel & Turner, 1979) a teórie sebakategorizácie (Turner, 1987). Popisy participantiek sa líšili na základe 'aktivovanej' sociálnej identity, z ktorej pohľadu toto prostredie vnímajú a popisujú. Podotýkam, že nehovorím o odlišnosti naratívov medzi participantkami, ale o odlišnosti popisov v rámci jednotlivých naratívov. Situačná výraznosť sociálnej identity 'žena' viedla u Táni a Julie ku kritickej reflexii sexizmu a menšinovosti žien v bojových športoch. Naproti tomu, keď bola výrazná sociálna identita 'človek² praktizujúci bojový šport', participantky popisovali toto prostredie ako prijímajúce a priateľské. Toto zistenie je dôležité, keďže popri negatívach ukazuje, že zápasníčky popisujú aj výraznú pozitívnu stránku participácie v bojových športoch, ktorá pomáha pochopiť ich motiváciu. Kavoura et al. (2017) vo svojom kvalitatívnom výskume so ženami praktizujúcimi judo, popisujú podobnú dualitu vnímania prostredia bojového športu, ako jednak 'športu pre všetkých', ale zároveň 'mužského športu'.

Juliine obavy, že sa nemôže stať trénerkou, pretože by ju mužskí bojovníci nerešpektovali, by mohli byť pripodobnené k stereotype threat. Uvedomuje si, že v jej bojovom športe sú ženy menej rešpektované, čo znižuje jej motiváciu vôbec smerovať na pozíciu, ktorá by rešpekt nutne vyžadovala. V Juliinom popise teda obavy zo stereotypizácie nevedú k zhoršeniu výkonu, ako je to v definícii stereotype threat, ale k celkovej demotivácii to na určitej pozícii vôbec skúšať. Vzhľadom na to, že stereotype threat skúma kauzálne vzťahy medzi stereotypmi a merateľným výkonom, vyžaduje experimentálny dizajn a nie je možné ho preukázať kvalitatívnym výskumom. Nehovorím teda o stereotype threat v definícii od Steele a Aronson (1995), ale skôr o nejakom podobnom mechanizme, ktorý vychádza z rovnakého predpokladu uvedomenia si stereotypu o vlastnej sociálnej skupine. Tento mechanizmus by sa mohol prejavovať nielen v otázke nasledovania vyšších ambícií v bojovom športe, ale aj celkovo v zapojení žien do bojových športov: obava zo stereotypizácie a neprijatia môže byť demotivujúca pre ženy, ktoré zvažujú, že by s bojovým športom začali, a môže vyústiť v to, že to ani neskúsia. To by potom mohlo byť jedno z vysvetlení, prečo sú ženy v bojových športoch menšinou. Toto je už ale moja extrapolácia, v ktorej navrhujem hypotézy, ktoré táto práca nemôže zodpovedať.

² Schválne používam generické maskulinum 'človek', ktoré je zároveň v mužskom rode a zároveň genderovo neutrálne.

Vývoj sebaobrazu bojovníčky

V téme, ktorá pojednávala o vývoji sebaobrazu participantiek v prostredí bojového športu, som hlavne v Juliinom, ale implicitne aj v Tániom naratívne zo začiatku športovej participácie nachádzala obavy z neprijatia v kolektíve. Obavy pravdepodobne pramenili aj z uvedomenia si vlastnej odlišnosti od prototypického člena sociálnej skupiny (Tajfel & Turner, 1979). Prototypický zápasník by pravdepodobne bol muž so svalnatou, odolne pôsobiacou telesnou stavbou. Predpokladám, že participantky si uvedomovali, že pri vstupe do neznámeho kolektívu budú ostatnými členmi posudzované a kategorizované na základe znakov, ktoré sú zrejmé na prvý pohľad. Podľa Fiske (2016) sú tieto primárne kategórie vek, pohlavie a etnicita. Práve pohlavie ich robilo odlišnými od väčšiny kolektívu. Turner et al. (1994) pojednávajú o kategorizácii a sebakategorizácii v kolektíve a poukazujú na to, že kategorizácia sa vzťahuje k situačne špecifickému referenčnému rámcu. Menšinovosť žien v prostredí bojového športu teda mohla túto genderovú sociálnu identitu robiť výraznou, a to jednak pre participantky môjho výskumu, ale aj pre ostatných zápasníkov v ich kolektíve. Zároveň z nich táto zvýraznená sociálna identita robila out-group voči ostatným zápasníkom, čo môže viesť k negatívne skreslenému vnímaniu. Výraznosť genderovej identity potom mohla u participantiek zintenzívniť uvedomovanie si genderových stereotypov. Podľa Devine (1989) tieto stereotypy do istej miery poznajú všetci členovia určitej kultúry, a preto môžu stereotypy o vlastnej sociálnej skupine negatívne vplývať na sebaobraz. Opäť je tu teda niečo, čo by sa dalo vzdialene prirovnať k stereotype threat, ale opäť zdôrazňujem, že v kvalitatívnej metodológii nie je možné skúmať kauzálny vplyv a merať vplyv na výkon, čo sú zložky súvisiace s konceptom stereotype threat (Steele & Aronson, 1995).

Eliškin naratív sa od ostatných participantiek odlišuje v tom, že ani zo začiatku participácie v bojovom športe nepopisovala žiadne obavy z neprijatia alebo z toho, že bude slabšia ako ostatní. Vysvetlenie vidím sčasti vo vývojovej perspektíve: ostatné participantky s bojovým športom začali kratšie alebo dlhšie po skončení puberty (Táňa ako 17 ročná, Julie ako 24 ročná) a teda ich rovesníci mužského pohlavia sa od nich výraznejšie fyzicky odlišovali, zatiaľčo Eliška s bojovým športom začala keď mala 11 rokov. V tomto veku ešte nie sú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami vo fyzickej sile výrazné, a teda Eliška by nemala opodstatnený dôvod obávať sa, že bude slabšia než ostatní zápasníci. Druhé vysvetlenie, ktoré pre odlišnosť jej naratívu nachádzam, je v sociálnej perspektíve: Eliška hovorila, že v rokoch, kedy začínala zápasiť bolo v jej klube veľké množstvo dievčat, a teda neboli v tak výraznej menšine oproti chlapcom. To malo pravdepodobne pozitívny vplyv jednak na to, ako chlapci-zápasníci vnímali zápasníčky, ale aj na to, ako tieto dievčatá vnímali samé seba v prostredí bojového športu.

Postupné zmeny sebaobrazu, ktorý po prvých úspechoch u Táni nabral až grandiózny rozmer a neskôr sa stal realistickejšim a skromnejším, pripomínajú Dunning – Krugerov efekt

(Dunning, 2011). Podobne aj Julie popisovala, že na začiatku si v súťažiach prehnane verila. Dunning popisuje fenomén, v ktorom ľudia, podávajúc v určitej doméne nižší výkon, preceňujú svoju schopnosť v danej doméne, zatiaľ čo ľudia, ktorí podávajú v danej doméne lepší výkon a sú skúsenejší, hodnotia svoj výkon skôr realisticky, alebo sa dokonca mierne podceňujú. Tento efekt býva skúmaný kvantitatívne, keďže posudzuje merateľný výkon a porovnáva ho so subjektívnym hodnotením výkonu u výkonných a menej výkonných participantov. Tento efekt je tradične skúmaný v spojitosti s kognitívnym výkonom, ale Tremayne et al. (2021) ho skúmali a podporili aj v kontexte fyzického výkonu. Definícia tohto efektu pracuje s porovnávaním odlišne výkonných skupín, ale pre moju prácu je relevantné sledovať tento efekt skôr v čase, u jedného človeka, u ktorého sa postupne zlepšuje zručnosť v určitej doméne, čo by malo znamenať, že sa postupne menej preceňuje. Narazila som len na jednu štúdiu, kde bol tento efekt skúmaný longitudinálne, a tá naznačuje, že hodnotenie vlastného výkonu v určitej doméne sa spresnilo po absolvovaní kurzu v tejto doméne, v rámci výskumnej vzorky, čo by korešpondovalo s Dunning – Kruger efektom (Saito et al., 2020). Mnohí odborníci ale kritizujú tento koncept, čo môže byť odpoveď na jeho popularitu u laickej verejnosti, ktorá jeho efekty preceňuje jednak v sile, ale aj v šírke pôsobnosti. Konkrétne napríklad Gignac a Zajenkowski (2020) hovoria o limitovaných praktických implikáciách a kritizujú metodológiu používanú vo výskumoch Dunning-Krugerovho efektu. Títo autori tvrdia, že veľkú časť Dunning – Krugerovho efektu tvorí štatistický artefakt a nenachádzajú vo svojom empirickom výskume pre tento efekt podporu. Na to ale reaguje Hiller (2023), ktorý kritizuje zas ich metodologický postup a bráni relevanciu Dunning-Krugerovho efektu. Práve na pozadí tohto kvantitatívne-metodologického sporu o tom, či sa niečo ako Dunning-Krugerov efekt vôbec badateľne prejavuje v ľudskom sebahodnotení, a nakoľko je tento efekt generalizovateľný, mi pripadá prínosný kvalitatívny uhol pohľadu. Moja štúdia sa zameriavala úplne iným smerom, a popis niečoho, čo mi po analýze začalo pripomínať Dunning-Krugerov efekt, sa vynoril spontánne a samovoľne v naratívoch participantiek. Samozrejme, takéto subjektívne výpovede nehovoria nič o zovšeobecniteľnosti alebo merateľnej veľkosti tohto efektu, ale majú hodnotu v tom, že ilustrujú relevanciu tohto konceptu v prirodzených, nelaboratórnych podmienkach a naznačujú kognitívne procesy, ktoré sa s ním môžu spájať.

Bojový šport rozvíja osobnosť a skvalitňuje život

Spokojnosť so sebou a svojim životom

Výraznou témou, ktorá vyplynula z analýzy bol pozitívny vplyv praktizovania bojového športu na sebavedomie participantiek. To je v súlade so zisteniami iných kvalitatívnych, prevažne sociologických výskumov žien v bojových športoch (Channon & Phipps, 2017; Kauer & Krane, 2006; Kavoura et al., 2017; Krane et al., 2004; Mierzwinski et al., 2014). Za vyšším sebavedomím

môže stáť viacero iných pozitívnych zmien v ich sebedojetí, ktoré rozoberiem v nasledujúcich odstavcoch.

K sebedojetiu môže prispievať nadobudnutie pocitu vlastnej kompetencie v roli bojovníčky, ktoré má pozitívny vplyv aj na celkové sebedojetí participantiek. Kompetencia v bojovom športe prispieva k zvýšeniu self-efficacy (Bandura, 1997), čiže k zvýšeniu vedomia vlastnej účinnosti. Pre budovanie self-efficacy je dôležitý zážitok úspechu, ktorý človek dosiahol vlastnými silami – takzvaná majstrovská skúsenosť (Bandura, 1997, cit. podľa Tod et al., 2010). Práve športové prostredie je výborným zdrojom takýchto skúseností, keďže umožňuje človeku prekonávať prekážky a vyhrávať. Participantky si uvedomujú, že sú schopné dosahovať svoje ciele a podávať kvalitné výkony. Vyššie self-efficacy dodáva participantkám sebadôveru nielen v športovom prostredí, ale aj mimo neho. To poukazuje na prepojenie špecifického a všeobecného self-efficacy, teda self-efficacy pre určitú činnosť a celkového self-efficacy osoby. Prepojenie týchto dvoch úrovní self-efficacy podporujú aj výsledky experimentu od Watt a Martin (1994).

Disciplína je rovnako ako self-efficacy súčasťou sebaregulácie (Macek, 2008). Disciplína predstavuje schopnosť vytrvať a vynakladať úsilie, sledujúc určitý cieľ. Nadobudnutie disciplíny bolo pre participantky v mojom výskume súčasťou pozitívnych vplyvov bojového športu na osobnosť. Disciplinovanosť môže viesť k oprávnenej hrdosti na svoje výkony, keďže si participantky uvedomujú, že za ich úspechmi stojí ich vlastné úsilie a snaha, čo vedie aj k posilneniu self-efficacy a sebedojetia. Podobne aj športovkyne v kvalitatívnej štúdiu od Krane et al. (2004) reflektovali pozitívny vplyv disciplinovanosti v športe na ich celkové sebahodnotenie.

Ďalší zdroj sebedojetia a pozitívneho sebaobrazu môže byť aj to, že sa participantky vďaka bojovému športu cítia zaujímavé. Tu môže mať menšinovosť žien v bojovom športe vlastne pozitívny vplyv, pretože ich to robí výnimočnými a odlišnými v pozitívnom slova zmysle. O tomto pozitívnom vplyve odlišnosti od druhých hovorí optimal distinctiveness theory (Brewer, 1991). Práve vyššia miera odlišnosti a kombinácia zdanlivo kontrastujúcich identít vedie k pocitu vlastnej zaujímavosti a spokojnosti so sebou nielen u participantiek v mojom výskume, ale aj u bojovníčok v štúdiu od Hamilton (2022).

Bojový šport skvalitňuje život participantiek nielen pozitívnym vplyvom na ich sebedojetí, ale aj zvyšuje ich celkovú spokojnosť, keďže pravidelné tréningy im prinášajú radosť a pocit sebauplatnenia. Bojový šport je teda pre ne zdroj šťastia. To korešponduje aj so zisteniami ďalších kvalitatívnych výskumov bojovníčok, napríklad Mierzwinski a Phipps (2016). Myslím, že zdroj šťastia v bojovom športe, ale aj v športe celkovo, môže mať dva pôvody: individuálny a sociálny. Ten individuálny môže pozostávať z ponorenia sa do činnosti, ktorá prináša jednak potešenie, ale tiež pocit zmysluplnej sebarealizácie a zabudnutia na svoje starosti. Participantky v bojovom športe môžu prežívať flow, ktorý Csikszentmihalyi (1990) popisuje ako stav

optimálneho prežívania a pohltenia činnosťou, ktorý sa zároveň vyznačuje pocitom kontroly a kompetencie. Flow prežitok prináša aktérovi pôžitok z činnosti samotnej a spája sa s vnútornou motiváciou (Rheinberg, 2020). Flow sa spája s pozitívnym afektom a well-beingom (Csikszentmihalyi & Csikszentmihalyi, 1988). Tento popis zodpovedá pociťovanej radosi, sústredeniu, ale aj náročnosti, ktorú participantky popisujú vo svojej participácii v bojovom športe. Druhý aspekt, ktorý robí z bojového športu pre participantky zdroj šťastia je sociálny. Prostredie bojového športu je vnímané ako prijímajúce a priateľské, čo umožňuje participantkám byť samy sebou, prejavovať sa otvorene a autenticky, a zároveň nadväzovať pozitívne vzťahy s druhými. Spojenie týchto rôznych zdrojov spokojnosti a motivácie v bojovom športe môže zodpovedať sebadeterminačnej teórii (Ryan & Deci, 2000), ktorá hovorí o tom, že človek sa svojou činnosťou snaží naplňať tri potreby: potrebu kompetencie, potrebu autonómie a potrebu vzťahovosti. Bojový šport vytvára pre participantky prostredie, kde môžu naplňať tieto tri potreby. Potrebu kompetencie naplňajú tým, že vlastným úsilím dosahujú úspechy, potrebu autonómie naplňajú tým, že sa k bojovému športu samy rozhodli, aj keď to nebolo v súlade s očakávaniami druhých, a potrebu vzťahovosti naplňa práve popisované priateľské sociálne prostredie a sociálna identita spojená s bojovým športom, ktorá dodáva pocit súnáležitosti.

Ďalší význam bojového športu, ktorý reflektuje hlavne Julie, spočíva v tom, že ho môže použiť ako sebaobranu v prípade nutnosti. Julie to vníma tak, že ako žena čelí riziku násilia, hlavne sexuálne motivovaného, zo strany mužov. Bojový šport jej umožňuje dostávať sa do pomerne realistických súbojov so silnejšími a väčšími mužmi, takže sa cíti byť na vnímanú hrozbu pripravená. To jej dodáva sebaistotu aj v situáciách, ktoré sú potenciálne nebezpečné a kde by inak pociťovala strach. Túto schopnosť brániť sa, a s ňou spojené oslobodenie od strachu a možnosť byť autentická, popisujú aj participantky v kvalitatívnej štúdii od Mierzwinski a Phipps (2016), slovami jednej participantky: *„if you feel like you're strong then you feel that you can be yourself in any bit of your life“*. Napriek tomu, že toto vedomie, že sa ubránim vychádza z neblahého predpokladu, že žena je v tomto svete terčom násilia, bojový šport dodáva žene v takomto nebezpečnom svete pocit samostatnosti a schopnosti postaviť sa za seba.

Identita

Ďalším dôležitým vplyvom praktizovania bojového športu na sebepojetí participantiek bolo nadobudnutie identity bojovníčky, na ktorú sú participantky hrdé a ktorou sa definujú. Bojový šport sa teda stal ústrednou súčasťou ich identity. Podľa Strykerovho (1980, cit. podľa Bačová, 2008) hierarchického poňatia identít by sa dalo povedať, že pre participantky je identita bojovníčky významná, a to preto, že sa v nej približujú svojmu ideálnemu ja, čo vyplýva napríklad z ich snov a ambícií v bojových športoch. Zároveň, ak vychádzame z definície identity podľa Bačovej (2003), tak je to niečo, čo robí človeka jedinečným a odlišuje to jeho životný príbeh. Práve

spojenie kontrastujúcich rolí 'žena' a 'človek venujúci sa bojovému športu' vyúsťuje do unikátnej kombinácie v podobe identity bojovníčky, ktorá nositeľke dodáva jedinečnosť.

Rolu v dôležitosti identity bojovníčky pre participantky môže zohrávať aj vývojový aspekt: Eliška sa bojovému športu venuje od začiatku adolescencie a Táňa približne od druhej polovice adolescencie. Podľa Eriksona (1968) je práve adolescencia vývojovým obdobím, v ktorom je utváranie identity ústredné. Bojový šport sprevádzal Elišku celou adolescenciou a Táňu druhou polovicou tohto obdobia. Práve spojenie intenzívneho venovania sa športu s adolescenciou mohlo o to hlbšie vryť identitu spojenú s bojovým športom do Eliškinho a Táninho sebepojetí. U Elišky toto stotožnenie sa s identitou bojovníčky môže byť ešte silnejšie kvôli tomu, že sa cíti byť k bojovému športu predurčená svojím talentom a vlastnosťami, cestu zápasníčky vníma vo svojom živote ako jedinú možnú. Takýto deterministický prístup popisujú aj Kavoura et al. (2017) vo svojej kvalitatívnej štúdií, ktorá nesie príhodný názov v podobe výroku jednej z participantiek: *Some women are born fighters*.

Ambivalentná rola bojového športu vo vnímaní vlastného tela

Napriek tomu, že telesnosť je v športe výrazná téma, na ktorú sa dá pozerat' z rôznych uhlov, participantky v mojom výskume pri otázkach o tele a jeho vnímaní hovorili prevažne o jeho vzhľade (tým však nechcem povedať, že sú prehnane zamerané na vzhľad, mohlo to prameniť aj z formulácie mojich otázok). V ich naratívoch som nachádzala internalizované tradičné ideály ženskej krásy, zamerané hlavne na štíhlosť. Najviac s týmito ideálmi súznela Julie, ktorá vnímala svaly ako opozíciu feminínneho ideálu a stavala sa k svojim svalom najskôr negatívne a potom neutrálne, ako k nevyhnutnému dôsledku praktizovania bojového športu. Na opozíciu svalov a tradičného poňatia feminity poukazujú aj športovkyne v kvalitatívnom výskume od Krane et al. (2004), ale u nich dochádza aj k pozitívnemu prerámcovaniu svalov na dôkaz o tvrdej práci a znamenie sily a športovej zdatnosti, takže vo výsledku sú svaly u týchto participantiek zdrojom hrdosti.

Výnimkou v zameraní sa na vizuálnu stránku tela je Táňa, ktorá popisovala, že bojový šport jej umožnil zamerať sa na telo nie z vizuálnej, ale z funkčnej stránky. Vďaka bojovému športu sa naučila svoje telo oceňovať za to, čo dokáže a mať ho viac rada, než keď ho len posudzovala na základe toho, ako sa zhoduje s ideálmi krásy. Toto je podľa mňa veľmi dôležité prerámcovanie, ktoré môže šport ženám priniesť tým, že im dá pocítiť ich fyzickú silu a schopnosti. To môže viesť k väčšej spokojnosti so svojim telom, prameniacej zvnútra. Toto odklonenie sa od objektifikácie svojho tela môže byť paralelou k dualite self (James, 1890). Rovnako ako self môže byť objekt, ale aj subjekt, tak aj telo môže byť vnímané zvonku, ako vizuál, ale aj zvnútra, ako aktér a nástroj úspechu. Kultúrne a spoločensky stanovené ideály krásy v takomto prípade strácajú svoju moc a kontrolu nad telesným sebahodnotením ženy, pretože

tvoria len jednu, vonkajšiu časť vnímania tela. Potenciál bojových športov pozitívne prerámcovať spôsob, akým bojovníčky vnímajú svoje telo a presunúť zameranie z vizuálu na schopnosti, popisuje aj Jennings (2016) vo svojom článku zameranom na reprezentáciu bojovníčok v populárnej kultúre. Takéto prerámcovanie môže priniesť aj väčšina iných športov, kde je výkon tela dôležitejší než jeho vzhľad, čo popisujú aj športovkyne vo výskume od Krane et al. (2004), slovami jednej z participantiek: „*[When I'm out there], I'm not a girl, I'm a machine.*“

Špecificky bojové športy môžu naproti iným športom prinášať väčšie riziko negatívneho vplyvu na telesné sebepojetí športovkýň, keďže ich neoddeliteľnú súčasť tvoria váhové kategórie. Bojovníčky sú teda zvyknuté sledovať si váhu a pred súťažami chudnúť, aby splnili limity hmotnostnej kategórie. To môže viesť k nezdravému chudnutiu a dokonca až k rozvoju porúch príjmu potravy, k čomu môže ešte prispieť internalizovaný ideál štíhleho ženského tela. Na rizikovosť prostredia bojových športov pre rozvoj porúch príjmu potravy poukazujú viacerí autori (Flores et al., 2024; Jennings & Velázquez, 2016). Nielenže sú celkovo ženy naproti mužom rizikovejšou skupinou, čo sa týka štatistík prevalence porúch príjmu potravy, toto riziko je ešte zvyšované diskrimináciou ženských bojovníčok v niektorých bojových športoch, kde je pre ženy vytvorených menej hmotnostných kategórií než pre mužov, čo ich môže nútiť viac manipulovať so svojou hmotnosťou.

Rola bojovníčky a ženy v kontraste.

Ako už bolo naznačované aj v predchádzajúcich témach, participantky vnímali, že medzi tradičným poňatím ženskosti a očakávaniami od človeka praktizujúceho bojový šport je opozícia. Reflektovali, že bojové športy sú bežne spájané s mužnosťou, čo bolo reflektované aj vo všetkých ostatných kvalitatívnych štúdiách, ktoré som o ženách, ale aj mužoch v bojových športoch čítala (Channon & Phipps, 2017; Halbert, 1997; Hamilton, 2022; Hamilton 2020; Kavoura et al., 2017; Maor, 2019; McGannon et al., 2018; Messner, 1990; Mierzwinski et al., 2014). Na začiatku tohto výskumného projektu som mala podozrenie, že táto opozícia, na ktorej prevažne sociologické výskumy stavali, mohla byť vopred stanovená výskumníkmi a mohla vychádzať skôr z ich ideológie, než od samotných participantiek a participantov. Na základe tohto kritického zhodnotenia ostatných výskumov, ale aj vlastných očakávaní od tejto problematiky, som si pred tvorbou dát uzátvorkovala myšlienku spojenia bojových športov s maskulinitou. Zo začiatku rozhovorov som si dávala pozor, aby som do nich nevniesla genderovú tematiku ja. Približne prvá polovica schémy rozhovoru neobsahovala otázky, ktoré by súviseli s pohlavím participantiek. Aj v tých niekoľkých otázkach, neskôr v rozhovore, ktoré pracovali s tým, že participantky sú ženy, som bola vo formulácii opatrná. Participantky tému kontrastu medzi tradičnou ženskosťou a bojovým športom priniesli do rozhovorov samy.

Participantky sa stretávajú zo strany druhých ľudí s dvoma protichodnými stereotypizáciami: jednak s genderovou, a tiež so stereotypizáciou role bojovníčky. S rolou bojovníčky sú spájané maskulinné kvality, ktoré vyvolávajú v druhých väčší rešpekt, než feminita. To môže prameniť z pozitívneho vnímania vlastností spájaných s maskulinitou a negatívneho alebo neutrálneho vnímania typicky feminínnych vlastností (Oswald & Lindstedt, 2006). Eliška a Julie ale popisovali aj druhú stránku tohto maskulinného rámcovania zo strany druhých. V Eliškinom prípade ľudia obracajú rešpekt na posmech, keď predstierajú, že sa jej boja, lebo je 'nebezpečná' a 'môže ich zbiť'. Julie zas popisuje, ako ostatní expresívne komentujú jej svaly, čo je jej nepríjemné a uberá jej to pocit ženskosti a atraktivity. Takéto prehnané a ponižujúce narážky od druhých na svoje vypracované telá popisujú aj participantky štúdie od Krane et al. (2004).

Ďalšia reakcia na narušenie zaužívaných genderových schém bola popísaná u mužov-bojovníkov, ktorých participantky v tréningových súbojoch prekonali. Julie popisovala situácie, v ktorých sparing partneri na narušenie očakávania o svojej fyzickej prevahe nad ženou-zápasníčkou reagujú negatívne, dokonca až agresívne. Niečo podobné, na všeobecnejšej rovine, popisuje aj štúdia s experimentálnym dizajnom od Dahl et al. (2015). Popisuje agresívnu reakciu mužov na to, keď ich ženy prekonajú v maskulinne rámcovanej doméne. Predpokladaný mechanizmus za tým je pociťované ohrozenie maskulinity a toho, ako sú 'porazení' muži vnímaní ostatnými. Ohrozenie maskulinity viedlo u účastníkov k hnevu a k sexistickému prístupu k ženám, pravdepodobne za účelom obnovenia hegemonicky maskulinného sebaobrazu. Experiment od Michniewicz a Vandello (2015) zas popisuje, že ľudia sú zhovievavejší voči sexizmu u muža, ktorého maskulinita bola ohrozená zo strany ženy, akoby tento sexizmus bol o niečo viac 'oprávnený', keď sa ním muži iba snažia 'brániť' svoje postavenie. Julie ale tieto reakcie mužských sparingov ako oprávnené nevnímala, mala pocit, že si voči nej potrebujú niečo dokazovať, správajú sa nešportovo a agresívne. Eliška a Táňa ale popisujú v podobných situáciách skôr prekvapenie, dokonca až obdiv a rešpekt zo strany sparingov. Je teda nutné podotknúť, že samozrejme záleží na konkrétnej situácii a konkrétnom človeku. Cieľom mojej štúdie v žiadnom prípade nie je prezentovať všetkých mužov-bojovníkov ako hegemonicky maskulinných a neschopných prehrávať.

Z analýzy vyplynulo, že kvality tradične spájané s maskulinitou nie sú od bojovníčok len očakávané na základe stereotypov, ale že ich participantky do istej miery skutočne majú. Popisujú svoju bojovnosť a odolnosť v kontexte bojového športu, ale aj v bežnom živote, pričom Táňa a Eliška naznačujú, že tieto vlastnosti môžu byť vnímané ako maskulínne. Julie popisuje sebaaprezentáciu bojovým športom, v ktorej pôsobí až násilne, ale za maskulinnú ju neoznačuje. Prítomnosť typicky maskulinných vlastností bojovníčok bola v iných štúdiách skúmaná kvantitatívne, pomocou dotazníkov zameraných na osobnostné rysy a gender expression

(Burdzicka-Wołowik & Góral-Radziszewska, 2014), ale aj kvalitatívne (Mierzwinski & Phipps, 2016), pričom kvalitatívny rámec umožňoval participantkám nuancovanejšie vyjadrenie k genderovým stereotypom a rolám. Participantky v štúdiu od Mierzwinski a Phipps napríklad reflektovali, že sa pohybujú v mužskom prostredí a že sa v ňom cítia prirodzene, pričom sa jedna participantka napríklad popísala ako „tomboy“, čo korešponduje s naratívom Táni, ktorá sa celý život pohybovala prevažne v mužských kolektívoch a v detstve bola ako „malý kluk“. Zároveň sa dištancovali od typicky feminínnych činností a vlastností, čo korešponduje hlavne s Eliškiným naratívom.

Práve 'vzbura' voči očakávaniam tradičnej ženskosti a pasivity je témou v Táninom a Eliškinom naratíve. Eliška sa búri voči očakávaniu slabosti, na stereotypy ženskosti reaguje vystupovaním, ktoré môže byť považované za typicky mužské. To by mohlo byť označené za maskulinný protest (Adler, 1938/2011). Táňa zas na nepodporu rodiny v bojovom športe a na očakávaní toho, že bude tradične feminínna dcéra, reagovala tým, že do tréningov vkladá maximálne úsilie a je o to viac motivovaná uspieť, aby im ukázala, že na to má. V takomto správaní vidím paralelu s teóriou reaktancie (Brehm & Brehm, 1981), ktorá hovorí o tom, že keď človek pociťuje ohrozenie svojej slobody, vedie to k zvýšenej motivácii konať proti tomuto obmedzeniu. Táňa mala pocit, že rodičia jej „chcú zobrať jej šťastie“, ktoré v bojovom športe našla a preto konala opačne, než chceli rodičia. Bojový šport je pre ňu o to dôležitejší, pretože symbolizuje jej slobodu a vzburu voči stereotypným očakávaniam. Participantky teda na podceňovanie svojej sily reagujú pribojnosťou, čím narúšajú tradičné stereotypy ženskej poddajnosti. O tomto 'dokazovaní, že na to majú' hovoria aj participantky v kvalitatívnych štúdiách, ktoré o tom hovoria hlavne z pohľadu žien v typicky mužskom prostredí (McGannon et al., 2018; Mierzwinski & Phipps, 2016). Toto dokazovanie má negatívnu nuansu v tom, že to na bojovníčky vytvára tlak, ale zároveň pozitívnu, keď tento tlak popisujú ako motivujúci faktor.

Eliška vo svojom naratíve poukazuje na to, že je odlišná od iných žien, že je tvrdšia, pribojnejšia a odolnejšia, čo jej umožnilo uspieť v bojovom športe. To korešponduje so zisteniami kvalitatívnej štúdie od Kavoura et al. (2017), v ktorej sa bojovníčky popisovali ako odlišné od bežných žien, kvôli tomu, že priemernú ženu vidia ako menej pribojnú, slabšiu a krehkú. Autorky sa nezdržujú súdu a hodnotia participantky na základe toho, nakoľko ich naratívy korešpondujú s ideálom narúšania tradičných genderových rolí. Označujú participantky za ostrakizujúce voči ostatným ženám. Mne ale dáva zmysel, že sa participantky takto vnímajú, vychádzajúc z ich skúseností a z ich sociálneho porovnania s ostatnými ženami. Rovnako ako by sa profesorka matematiky asi označila za inteligentnejšiu a viac logicky zmýšľajúcu, než je priemerná žena, tak sa zápasníčka môže vnímať ako odolnejšia a pribojnejšia. Zároveň tu môže hrať rolu out-group bias, ktoré je podľa teórie sociálnej identity (Tajfel & Turner, 1979)

prirodený mechanizmus na zachovanie si pozitívneho sebaobrazu. Keďže participantky vedú rozhovor o svojich skúsenostiach v bojovom športe, je výrazná ich identita bojovníčky, skôr než identita ženy. Preto dáva zmysel, že ženy, ktoré sa bojovému športu nevenujú, môžu v tomto kontexte skutočne predstavovať out-group.

Feminínna stránka

V kontraste s tvrdosťou a pribojnosťou bola Tánina vnútorná krehkosť a Juliina feminínna stránka. Participantky popisovali dualitu tejto jemnejšej stránky so svojou drsnejšou, bojovnou stránkou. Táto jemnejšia stránka je pre ne dôležitá hlavne v kontexte partnerských vzťahov. Na dôvernej rovine je pre ne dôležité sebaodhalenie a možnosť byť zraniteľná. Táňa popisuje, ako v bežnom živote musí byť tvrdšia a odolnejšia, než sa vnútri cíti, pretože je príliš emotívna a krehká, a preto by jej druhí ľahko mohli ublížiť. V kontexte romantického vzťahu je ale táto krehkosť vnímaná pozitívne, ako autenticita, ako vnútro, ktoré môže byť partnerovi odhalené a ktoré on prijíma a chráni, čo vedie k dôvere a intimitate medzi partnermi. Toto sebaodhalenie je o to intímnejšie, že Táňa na ostatných pôsobí drsne kvôli bojovému športu. Julie zas opisuje, že v niektorých situáciach chce „pôsobiť žensky“, chce mať možnosť prechádzať medzi sebaaprezentáciou bojovníčky a feminínnejšou sebaaprezentáciou. Julie tiež popisuje, že vo vzťahu preferuje mať dominantnejšieho partnera, pretože jej to pripadá atraktívne. Táto túžba po možnosti byť v istých situáciach submisívnejšia súvisí s emóciami, s intimitou a sexualitou, a preto sa prejavuje práve v romantickom kontexte. Podobné zistenia o dynamike heterosexuálnych partnerských vzťahov bojovníčok prináša aj kvalitatívna štúdia od Hamilton (2020). Tam autor na naratívny participatiek nadväzuje tvrdením, že bojovníčky, ktoré narúšajú genderové role v športe, sa genderovým rolám v partnerskom kontexte prehnane podriaďujú, pretože im bojový šport dáva „feminine insecurity“. Romantické vzťahy teda podľa Hamiltona slúžia bojovníčkam na kompenzáciu pocitu mužnosti, takže vyhľadávajú partnerov, ktorí sú mužnejší a pri ktorých sa môžu cítiť feminínne. Hamilton tvrdí, že participantky internalizujú patriarchát a zastávajú názor, že muži by mali byť schopní dominovať nad ženami, čím nevyužívajú potenciál identity bojovníčky na boj proti genderovej nerovnosti. K Hamiltonovým tvrdeniam sa staviam kriticky, pretože si myslím, že neberie dostatočne do úvahy sexualitu a emócie, a to, že sexualita nemusí nijako súvisieť s racionálnymi názormi na svet. Sexualita podľa teórie sexuálnych scenárov (Gagnon & Simon, 1973) vychádza z internalizovaných, kultúrnych a spoločensky daných scenárov, ktoré stavajú aj na klasických genderových rolách (Wiederman, 2005). Pomocou sociálneho učenia (Bandura, 1977) sa človek naučí vnímať určité situácie ako erotické. Preto si myslím, že sexuálna odpoveď a teda aj naučené preferencie nevychádzajú len z individuálnych názorov a preferencií, ale sú aj kultúrne podmienené. Genderové role v tomto kontexte považujem za podvedomejšie a menej racionalizované. Ďalšia moja kritika

Hamiltonovho (2020) prístupu je, že to nemusí byť len prejav internalizovaných genderových rolí, a že možnosť sebaodhalenia, citlivosti a zraniteľnosti voči partnerovi či partnerke je univerzálnou súčasťou intimity a sexuality, bez ohľadu na gender.

Od Táni a Julie sa odlišuje Eliška, ktorá má nad svojím partnerom fyzickú prevahu a vo vzťahu je často tá dominantnejšia. Reflektuje, že to nijako negatívne na vzťah nevyplýva a ona aj partner to prijímajú. S tým pracuje aj hypotéza genderovej podobnosti (Hyde, 2009), ktorá poukazuje na väčší význam interindividuálnej variability v rámci pohlaví, naproti rozdielom medzi mužmi a ženami.

Z analýzy sa ukázalo, že participantky integrujú svoje maskulínnejšie a feminínnejšie charakteristiky. Typicky maskulinné kvality neohrozujú identitu ženy a identita ženy im nebráni v tom, aby boli asertívne a sebavedomé. Práve kombinácia týchto vlastností vytvára, Eliškinými slovami, identitu „silnej ženy“. O tejto pozitívne vnímanej kombinácii rôznych vlastností a rozširovaní obsahu toho, čo znamená byť ženou hovorí aj štúdia od McGannon et al. (2018).

Analýza teda ukázala, že pre participantky je prostredie bojových športov plné kontrastov. Je to prostredie, v ktorom vyčnievajú, ale aj prostredie, kde sú prijímané a môžu byť samy sebou. Môžu v ňom rozvíjať svoju osobnosť, zlepšovať svoje sebepojetí a budovať si sebadôveru, ale zároveň sa v ňom môžu stretnúť s diskrimináciou. Tieto drsné podmienky ich ale robia odolnejšími a pribojnejšími. Participantky sú hrdé na svoju identitu bojovníčky, ktorú získali vlastným úsilím. Neboja sa byť odlišné a narúšať stereotypizujúce očakávania druhých. Bojový šport im dal v živote smer, ktorým sa chcú uberať a miesto, kam patria.

4.2 LIMITY PRÁCE, PRÍNOS A IMPLIKÁCIE PRE ĎALŠÍ VÝSKUM

Na záver by som chcela reflektovať aspekty mojej práce, ktoré vnímam ako limity. Myslím, že môj pôvodný zámer spraviť rozhovor so štyrma bojovníčkami by priniesol väčšiu variabilitu tém a zároveň širší porovnávací rámec medzi jednotlivými prípadmi, než výsledné tri rozhovory. Samozrejme, v IPA výskume nebola možnosť, ani zámer mať reprezentatívnu vzorku, ale myslím, že výsledky by mohli byť s prítomnosťou ďalšej bojovníčky bohatšie. Zároveň si ale uvedomujem, že z časových dôvodov by vyšší počet participantiek mohol viesť k menej kvalitnej analýze.

Ďalším limitom bola povrchnosť niektorých častí rozhovorov. Prisudzujem to tomu, že som nepoložila viac dodatočných otázok. Pri prepise rozhovorov som zaznamenala viacero náznakov zaujímavých tém, ktoré ale participantky ďalej nerozvádzali a ja som sa na ne v rozhovoroch neopýtala, takže som nevyužila príležitosť. V prípade neobmedzených časových

možností by som to určite riešila doplňujúcimi rozhovormi, ale v mojom prípade zostali tieto naznačené témy neodkryté.

Možným limitom je aj moja osobná angažovanosť v skúmanom fenoméne. Napriek bracketingu a zvedavému a 'nevediacemu' prístupu v rozhovoroch mohla moja osobná skúsenosť ovplyvniť analýzu dát, bez toho aby som si to uvedomovala.

Moja osobná angažovanosť v spojení s výskumníckou neskúsenosťou mohla tiež negatívne ovplyvniť samotnú tvorbu dát. Tým, že som pred realizáciou tohto výskumu viedla iba dva kvalitatívne rozhovory, stále som nebola zžitá s určitými zásadami, ako je obmedzenie hodnotení a reakcií na výroky participanta, redukcia sebaodhalenia v rozhovoroch a práca s tichom. Napriek tomu, že som sa týchto zásad snažila držať, mala som potrebu rozhovory 'vybalansovať', používala som sebaodhalenie a ocenenie participantiek, aby rozhovory zostávali stále ľudské a interaktívne a aby sa v nich participantky necítili neprirodzene a trápne. To mohlo viesť k lepšiemu nadviazaniu vzťahu, ale zároveň mohlo moje sebeodhalenie a (pozitívne) hodnotenie odpovedí ovplyvniť participantky. Raz sa mi dokonca stalo, že som participantke, ktorá sa odmlčala, 'pomohla nájsť správny výraz'. Ten síce odsúhlasila, ale pripravila som sa tým o dáta, ktoré by pochádzali priamo od participantky a 'našepkaný' výraz som musela v analýze brať s rezervou.

Taktiež mohlo analýzu a hlavne spisovanie výsledkov ovplyvniť moje vedomie, že participantky ma požiadali o možnosť prečítať si výslednú prácu. S touto žiadosťou som samozrejme súhlasila a bola som za ňu rada, ale zároveň som si pri písaní po celý čas uvedomovala, že samé seba v mojom texte identifikujú a prečítajú si všetko, čo o nich napíšem. To síce viedlo k mojej snahe vyhnúť sa dezinterpretácii a negatívne vykresleniu participantiek, čo na jednej strane vnímam pozitívne, keďže slúžili ako imaginárne auditorky. Ale mohlo to podvedome obmedzovať niektoré moje interpretácie a snaha zachovať voči nim dostatočný rešpekt možno zabránila analýze ísť viac 'na telo'. Zároveň som ale spokojná s výsledkom, ktorý k participantkám pristupuje s maximálnym rešpektom.

Čisto metodologický limit je môj neúmyselný odklon od zaužívaného postupu IPA, keď som počas analýzy priskoro spojila dohromady témy všetkých participantiek, namiesto toho, aby som pre každý rozhovor zvlášť vytvorila redukovanú vnútornú štruktúru hlavných tém a podtém. To spravilo analýzu náročnejšou kvôli obrovskému množstvu tém, s ktorými som naraz pracovala. Výsledná analýza pravdepodobne vyzerá inak, než by vyzerala, keby som sa držala zaužívaného postupu, ale nemôžem posúdiť, či bol tento efekt negatívny, neutrálny alebo dokonca pozitívny.

V diskusii výsledkov vo vzťahu k súčasnej literatúre, konkrétne v časti o feminite/maskulinite, som kriticky nahliadala na kvalitatívne sociologické výskumy, ktoré genderovú problematiku vnášali do výskumov ešte predtým, než to mohli urobiť samotné

participantky. V mojej štúdiu som sa tomu snažila vyhnúť, ale uvedomujem si, že sa mi to nepodarilo úplne. Napriek tomu, že som nechávala participantky, aby ony samotné priniesli genderovú tematiku do našich rozhovorov, je potrebné brať do úvahy, že boli vopred informované o zameraní môjho výskumu na ženy v bojových športoch.

V tom vidím ďalší možný limit, ktorý sa mi ako pochybnosť o vlastnom výskume vynáral počas celého písania práce, a to že už samotné výskumné zameranie, prítomné od začiatku, bolo genderovo podmienené. Nevyhnutne som preto pracovala s určitými generalizujúcimi náhľadmi, ktoré som síce explicitne rámcovala ako stereotypizujúce, ale aj tak som z nich v texte sčasti vychádzala. Počas celého výskumu som mala obavy, či som sa vo svojej snahe poukázať na sexizmus, sexizmu sama nedopúšťala. Ako by povedal Nietzsche (1886/2002): „*Hledíš-li dlouho do propasti, vhlédne pak propast i do tebe.*“

Napriek limitom mi pripadá, že tento výskum bol pre mňa a tiež pre participantky prínosná a pozitívna skúsenosť. Dúfam, že som im rozhovormi dala možnosť reflektovať svoje skúsenosti a dúfam, že výsledná práca im dáva hlas. Mojim cieľom bolo psychologicky skúmať ženy v bojových športoch, ktorým sa venuje primárne sociológia. Z toho pramenila moja snaha, aby bol výskum voči participantkám otvorený a prijímajúci, a aby nebol skreslený sledovaním ideologických cieľov.

V ďalších výskumoch by mohlo byť zaujímavé skúmať relevanciu genderového poňatia bojových športov s väčšou, zmiešanou vzorkou bojovníkov – mužov, žien, a tiež ľudí inej genderovej identity, a to bez popisovania predpokladov výskumu participantom, aby výskumník participantom nenašepkal, čo od nich očakáva a neskreslil tak výsledky. Pre takýto výskum by bol vhodnejší zmiešaný kvantitatívny dizajn s kvalitatívnymi prvkami, ktorý by mohol napríklad otvorenými otázkami v dotazníku skúmať postoje či asociácie vynárajúce sa v súvislosti s bojovým športom.

Myslím, že aj môj pôvodný zámer skúmať partnerské vzťahy bojovníčok mal potenciál, ale nie v takej forme, v akej som ho zrealizovala ja. V kombinácii so zameraním mojej štúdie na celkové skúsenosti bojovníčok už bol zámer skúmať partnerské vzťahy participantiek príliš ambiciózny a priestor jedného rozhovoru nebol dostatočný na hĺbkové preskúmanie dvoch širokých domén ich života. Lepší dizajn by mohol byť, keby výskum prebehol formou viacerých rozhovorov s jednotlivými participantkami, s tým, že v prvom rozhovore by sa nadviazal s participantkami vzťah a riešili by sa ich športové skúsenosti a druhý rozhovor by sa zameriaval na ich romantický život. Zaujímavým doplnkom k takémuto výskumu by mohol byť aj rozhovor s prípadnými partnermi alebo partnerkami bojovníčok. Takýto výskum už by ale vyžadoval dôkladnejšie plánovanie a zváženie etických rizík a tiež oveľa väčší časový rámeček.

Počas vzniku tejto práce došlo k viacerým prerodom, v ktorých sa postupne menilo moje zameranie a výskumná otázka. V IPA, narozdiel od kvantitatívnych rámcov, je takýto vývoj výskumu po celý čas jeho vzniku bežný a žiadúci. Samotný výskumník je tu 'analytickým nástrojom', ktorý sám seba postupne mení a vylepšuje. Súčasťou snahy o validitu výskumu je ale tento vývoj transparentne reflektovať (Smith et al., 2012; Yardley, 2000). Na začiatku som, vychádzajúc zo sociologickej literatúry v tejto problematike, chcela zamerať svoj výskum na gender expression bojovníčok. Na základe podnetov z konzultácií a na základe môjho bracketingu som si ale uvedomila, že takéto zameranie vychádzalo z mojich očakávaní a z mojich vlastných skúseností zápasníčky, a bolo príliš úzke. Rozšírila som otázku teda na celkové sebepojetí, ale problematiku genderu a sexuality som stále nechávala v druhej výskumnej otázke, ktorou som sa chcela zamerať na romantické vzťahy bojovníčok, keďže som to vnímala ako prostredie, kde bude gender expression relevantná téma. Opäť tam boli určité očakávania špecifických tém, ktoré som zátvorkovala. Doména partnerských vzťahov bola súčasťou rozhovorov a analýzy, ale nakoniec som ju kvôli nedostatočnej hĺbke vyradila z výskumnej otázky a útržky, ktoré boli relevantné som vnorila do iných tém. V analýze sa ukázalo, že spojitosť bojových športov so sebepojetím je plodné výskumné zameranie, a tak práve toto smerovanie výskumnej otázky zostalo finálne. Gender expression sa nakoniec odzrkadľovala hlavne v téme *Rola bojovníčky a ženy v kontraste*. Na záver výskumného procesu sa vraciam k úvodnému bracketingu vlastných skúseností, ktorý som spísala pred realizáciou výskumu a symbolicky 'debracketujem'. Ukázalo sa, že niektoré moje skúsenosti a očakávania sa podobali skúsenostiam participantiek:

(Čo sa týka integrácie rôznych identít, myslím, že protichodnosť môže viesť k vyššej spokojnosti, k vnímaniu vlastnej jedinečnosti. Ten pocit, keď prídem na tréning v pekných šatách a za 10 minút kráčam zo šatne, pripravená niekoho zbiť.)

(Čo sa týka sexuality a prejavovania genderu v romantických vzťahoch, heterosexuálne športovkyne možno budú dominantnejšie (než bežné heterosexuálne ženy) alebo rovnostárske, ale možno úplne naopak, budú vyhľadávať o to maskulinnejších mužov, aby zachovali kontrast medzi sebou a partnerom...? V prípade športovkýň, ktoré by boli vo vzťahu so ženami by som očakávala, že budú vo vzťahu skôr tie dominantnejšie.)

Iné moje skúsenosti mi zas pripadajú ako hĺbkový ponor do tém, ktoré pre participantky buď vôbec nie sú relevantné, alebo sa nám ich v rozhovoroch nepodarilo otvoriť:

*(Keď prvýkrát zápasím s nejakým mužom, musím to doňho porvať všetkou silou, aby si na konci toho nepovedal, že ženy v zápase nemajú čo robiť – vlastne akýsi **pocit**, že som tam za všetky ženy, za naše právo venovať sa týmto športom, za to, aby*

*som mužom ukázala, že nie sú vždy lepší a silnejší. Dôležitý je pre mňa pocit dominancie. Je tam presah, **nie je to len šport, je to metaforický boj proti genderovým stereotypom**, jednak sama u seba a tiež u mužského súpera, chcem tie stereotypy uňho vyvrátiť, chcem aby si povedal 'sakra, myslel som že to bude ľahké, ale tá ženská ma zbila, asi som nemal predpokladať svoju prevahu len preto, že som muž'.)*

Toto znovuo tvorenie uzátvorkovaných predpokladov na záver dôvernejšie odhaľuje môj postoj k skúmanej problematike a pripadá mi ako vhodné symbolické ukončenie mojej práce na tomto výskume.

POUŽITÉ ZDROJE

- Adler, A. (2011). *Social interest : A challenge to mankind*. Martino Fine Books.
- Adler, A. (2018). *Člověk, jaký je: Základy individuální psychologie*. Portál.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M., & Sommers, S. R. (2015). *Social psychology* (9th ed.). Pearson.
- Bačová, V. (2003). Osobná identita - konštrukcie - text - hľadanie významu. In I. Čermák, M. Hřebíčková, & P. Macek (Eds.), *Agrese, identita, osobnost* (pp. 201-213). Psychologický ústav AV ČR.
- Bačová, V. (2008). Identita v sociální psychologii. In J. Výrost & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (2nd ed., pp. 109-125). Grada.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Macmillan.
- Baumgartner, F. (2008) Sociální poznávání. In J. Výrost & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (2nd ed., pp. 109-125). Grada.
- Beauvoir, S. D. (2014). *The second sex*. Random House.
- Beilock, S. L., & McConnell, A. R. (2004). Stereotype Threat and Sport: Can Athletic Performance be Threatened? *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 26(4), 597.
- Bowman, P. (2021). *The invention of martial arts: Popular culture between Asia and America*. Oxford University Press.
- Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5), 475-482.
<https://doi.org/10.1177/0146167291175001>
- Brownmiller, S. (2013). *Femininity*. Open Road Media.
- Burdzicka-Wołowik, J., & Góral-Radziszewska, K. (2014). Selected personality traits of women training combat sports. *Polish Journal of Sport and Tourism*, 21(1), 3-7.
<https://doi.org/10.2478/pjst-2014-0001>
- Channon, A., & Phipps, C. (2017). 'Pink gloves still give Black eyes': Exploring 'alternative' femininity in women's combat sports. *Martial Arts Studies*, 1(3), 24.
<https://doi.org/10.18573/j.2017.10093>
- Chen, Y., McAnally, H. M., Wang, Q., & Reese, E. (2012). The coherence of critical event narratives and adolescents' psychological functioning. *Memory*, 20(7), 667-681.
<https://doi.org/10.1080/09658211.2012.693934>

- Chmúra, D. (2021). *Srovnání zakázaných technik v dětských a mládežnických kategoriích ve vybraných úpolových sportech* [Unpublished bachelor's thesis]. Masarykova univerzita.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Polity.
- Cooley, C. H. (2017). *Human nature and the social order*. Transaction Publishers.
<https://doi.org/10.4324/9780203789513>
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Harper & Row.
- Csikszentmihalyi, M., & Csikszentmihalyi, I. S. (1988). *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness*. Cambridge University Press.
- Dahl, J., Vescio, T., & Weaver, K. (2015). How threats to masculinity sequentially cause public discomfort, anger, and ideological dominance over women. *Social Psychology, 46*(4), 242-254. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000248>
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology, 56*(1), 5-18.
<https://doi.org/10.1037//0022-3514.56.1.5>
- Downey, B. (2015). The looking glass self and deliberation bias in qualitative interviews. *Sociological Spectrum, 35*(6), 534–551.
<https://doi.org/10.1080/02732173.2015.1064803>
- Dunning, D. (2011). The Dunning–Kruger effect. *Advances in Experimental Social Psychology, 44*, 247-296. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-385522-0.00005-6>
- Elsaadawy, N., Carlson, E. N., Chung, J. M., & Connelly, B. S. (2023). How do people think about the impressions they make on others? The attitudes and substance of metaperceptions. *Journal of Personality and Social Psychology, 124*(3), 640-658.
<https://doi.org/10.1037/pspp0000433>
- Erikson, E. K. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton & Company.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations, 7*(2), 117-140.
<https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Fiske, S. T. (2016). *Susan Fiske defines social categorization* [Video]. Sage Knowledge.
<https://doi.org/10.4135/9781473959644>
- Gentile, A., Boca, S., & Giammusso, I. (2018). “You play like a Woman!” Effects of gender stereotype threat on Women’s performance in physical and sport activities: A meta-analysis. *Psychology of Sport & Exercise, 39*, 95–103.
<https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.07.013>
- Gignac, G. E., & Zajenkowski, M. (2020). The Dunning-Kruger effect is (mostly) a statistical artefact: Valid approaches to testing the hypothesis with individual differences data. *Intelligence, 80*. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2020.101449>
- Goffman, E. (1956). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday.

- González, A. E., Rodríguez Olivera, A. D., Bobes, M. A., & Armony, J. L. (2023). Brain structural correlates of psychopathic traits in elite female combat-sports athletes. *European Journal of Neuroscience*. <https://doi.org/10.1111/ejn.16171>
- Halbert, C. (1997). TOUGH ENOUGH AND WOMAN ENOUGH: Stereotypes, Discrimination, and Impression Management Among Women Professional Boxers. *Journal of Sport & Social Issues*, 21(1), 7–36. <https://doi.org/10.1177/019372397021001002>
- Hamilton, J. (2020). Undoing gender or overdoing gender? Women MMA athletes' intimate partnering and the relational maintenance of femininity. *Sociology of Sport Journal*, 37(4), 346-354. <https://doi.org/10.1123/ssj.2019-0132>
- Hamilton, J. (2022). Breaking barriers? Examining neoliberal–postfeminist empowerment in women's mixed martial arts. *Gender & Society*, 36(5), 652-676. <https://doi.org/10.1177/08912432221111170>
- Heaton, J. (2021). “*Pseudonyms are used throughout”: A footnote, unpacked. *Qualitative Inquiry*, 28(1), 123-132. <https://doi.org/10.1177/10778004211048379>
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94(3), 319-340. <https://doi.org/10.1037//0033-295x.94.3.319>
- Hiller, A. (2023). Comment on Gignac and Zajenkowski, “the Dunning-Kruger effect is (mostly) a statistical artefact: Valid approaches to testing the hypothesis with individual differences data.” *Intelligence*. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2023.101732>
- Hively, K., & El-Alayli, A. (2014). “You throw like a girl:” the effect of stereotype threat on women's athletic performance and gender stereotypes. *Psychology of Sport and Exercise*, 15(1), 48–55. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.09.001>
- Hogan, M. S., & Micucci, J. A. (2020). Same-sex relationships of men with autism spectrum disorder in middle adulthood: An interpretative phenomenological study. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 7(2), 176-185. <https://doi.org/10.1037/sgd0000372>
- Hyde, J. S. (2009). *Men are from earth, women are from earth: The gender similarities hypothesis*. PsycEXTRA Dataset. <https://doi.org/10.1037/e632992009-001>
- James, W. (1890). *The principles of psychology*. Courier Corporation.
- Jennings, G., & Velázquez, B. C. (2016). Gender Inequality in Olympic Boxing: Exploring Structuration through Online Resistance against Weight Category Restrictions. In C. R. Matthews & A. Channon (Eds.), *Global perspectives on women in combat sports: Women warriors around the world* (pp. 89-103). Springer.
- Jennings, L. A. (2016). ‘Beauty and Strength’: Defining the Female Body in The Ultimate Fighter Season 20 Promotional Campaign. In C. R. Matthews & A. Channon (Eds.), *Global*

- perspectives on women in combat sports: Women warriors around the world* (pp. 73-85). Springer.
- Kauer, K. J., & Krane, V. (2006). "Scary Dykes" and "Feminine queens": Stereotypes and female collegiate athletes. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 15(1), 42-55. <https://doi.org/10.1123/wspaj.15.1.42>
- Kavoura, A., Kokkonen, M., Chroni, S., & Ryba, T. V. (2017). "Some women are born fighters": Discursive constructions of a fighter's identity by female Finnish judo athletes. *Sex Roles*, 79(3-4), 239-252. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0869-1>
- Knight, J. L., & Giuliano, T. A. (2001). He's a Laker; She's a "Looker": The Consequences of Gender-Stereotypical Portrayals of Male and Female Athletes by the Print Media. *Sex Roles*, 45(3), 217-229. <https://doi.org/10.1023/a:1013553811620>
- Krane, V., Choi, P. Y. L., Baird, S. M., Aimar, C. M., & Kauer, K. J. (2004). Living the paradox: Female athletes negotiate femininity and muscularity. *Sex Roles: A Journal of Research*, 50(5-6), 315-329. <https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000018888.48437.4f>
- Macek, P. (2003). Identita jako proces: vývojový přístup a styly sebedefinování. In I. Čermák, M. Hřebíčková, & P. Macek (Eds.), *Agrese, identita, osobnost* (pp. 180-196). Psychologický ústav AV ČR.
- Macek, P. (2008). Sebesystém, vztah k vlastnímu já. In J. Výrost & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (2nd ed., pp. 89-109). Grada.
- Maor, M. (2019). Fighting gender stereotypes: Women's participation in the martial arts, physical feminism and social change. *Martial Arts Studies*, 7, 36-38. <https://doi.org/10.18573/mas.56>
- Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(2), 63-78. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.35.2.63>
- Matthews, C. R., & Channon, A. (2016). *Global perspectives on women in combat sports: Women warriors around the world*. Springer.
- Matthews, C. R., & Channon, A. (2019). The 'male preserve' thesis, sporting culture, and men's power. *Routledge International Handbook of Masculinity Studies*, 373-383. <https://doi.org/10.4324/9781315165165-37>
- McAdams, D. P. (2001). The Psychology of Life Stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100-122. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100>
- McClearen, J. (2021). *Fighting visibility: Sports media and female athletes in the UFC*. University of Illinois Press.
- McGannon, K. R., Schinke, R. J., Ge, Y., & Blodgett, A. T. (2018). Negotiating gender and sexuality: A qualitative study of elite women boxer intersecting identities and sport psychology

- implications. *Journal of Applied Sport Psychology*, 31(2), 168-186.
<https://doi.org/10.1080/10413200.2017.1421593>
- Merritt, M., Yap, A., Comley, C., & Diehl, C. (2019). Stereotype threat and the female athlete: Swimming, surfing, and sport martial arts. In M. L. Cappuccio (Ed.), *Handbook of embodied cognition and sport psychology*. (pp. 485–510). The MIT Press.
- Messner, M. A. (1990). When bodies are weapons: Masculinity and violence in sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 25(3), 203-220.
<https://doi.org/10.1177/101269029002500303>
- Michniewicz, K. S., & Vandello, J. A. (2015). People judge male sexism more leniently when women emasculate men. *Social Psychology*, 46(4), 197-209.
<https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000227>
- Mierzwinski, M., & Phipps, C. (2016). 'I'm Not the Type of Person Who Does Yoga': Women, 'Hard' Martial Arts and the Quest for Exciting Significance. In C. R. Matthews & A. Channon (Eds.), *Global perspectives on women in combat sports: Women warriors around the world* (pp. 237-252). Springer.
- Mierzwinski, M., Velija, P., & Malcolm, D. (2014). Women's experiences in the mixed martial arts: A quest for excitement? *Sociology of Sport Journal*, 31(1), 66–84.
<https://doi.org/10.1123/ssj.2013-0125>
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada.
- Mitchell, L. L., Adler, J. M., Carlsson, J., Eriksson, P. L., & Syed, M. (2021). A conceptual review of identity integration across adulthood. *Developmental Psychology*, 57(11), 1981-1990.
<https://doi.org/10.1037/dev0001246>
- Nietzsche, F. (2002). *Beyond good and evil: Prelude to a philosophy of the future*. Cambridge University Press.
- Oswald, D. L., & Lindstedt, K. (2006). The content and function of gender self-stereotypes: An exploratory investigation. *Sex Roles: A Journal of Research*, 54(7–8), 447–458.
<https://doi.org/10.1007/s11199-006-9026-y>
- Oyserman, D. (2004). Self-concept and Identity. In M. B. Brewer & M. Hewstone (Eds.), *Self and Social Identity* (pp. 5-25). Blackwell.
- Picho, K., Rodriguez, A., & Finnie, L. (2013). Exploring the Moderating Role of Context on the Mathematics Performance of Females Under Stereotype Threat: A Meta-Analysis. *Journal of Social Psychology*, 153(3), 299–333. <https://doi.org/10.1080/00224545.2012.737380>
- Pietsch, S., & Jansen, P. (2021). Motor affordance or gender-stereotyped nature of physical activity—What is more important for the mental rotation performance of female athletes? *Journal of Cognitive Psychology*, 33(5), 568–580.
<https://doi.org/10.1080/20445911.2021.1931242>

- Reguli, Z. (2005). *Úpolové sporty* (distanční studijní text). Masarykova univerzita.
- Rheinberg, F. (2020). Intrinsic motivation and flow. *Motivation Science*, 6(3), 199–200.
<https://doi.org/10.1037/mot0000165>
- Ross, M., & Wilson, A. E. (2003). Autobiographical memory and conceptions of self. *Current Directions in Psychological Science*, 12(2), 66–69. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01228>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
<https://doi.org/10.1037//0003-066x.55.1.68>
- Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Masarykova univerzita.
- Saito, K., Trofimovich, P., Abe, M., & In'nami, Y. (2020). Dunning-Kruger effect in second language speech learning: How does self perception align with other perception over time? *Learning and Individual Differences*, 79.
<https://doi.org/10.1016/j.lindif.2020.101849>
- Sinclair, S., Lowery, B. S., Hardin, C. D., & Colangelo, A. (2005). Social tuning of automatic racial attitudes: The role of Affiliative motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(4), 583–592. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.4.583>
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2012). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. SAGE.
- Smith, J. A. & Osborn, M. (2003). Interpretative phenomenological analysis. In J.A. Smith (Ed.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (pp. 51–80). SAGE.
- Smith, J. A., & Osborn, M. (2007). Pain as an assault on the self: An interpretative phenomenological analysis of the psychological impact of chronic benign low back pain. *Psychology & Health*, 22(5), 517–534. <https://doi.org/10.1080/14768320600941756>
- Spence, J. T., & Buckner, C. (1995). Masculinity and femininity: Defining the undefinable. In P. J. Kalbfleisch & M. J. Cody (Eds.), *Gender, power, and communication in human relationships*. (pp. 105–138). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Steele, C. M., & Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797–811.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.797>
- Šagát, J. (2021). *Kondiční příprava v MMA* [Unpublished master's thesis]. Masarykova univerzita.
- Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96–102.
<https://doi.org/10.1038/scientificamerican1170-96>
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.

- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. CUP Archive.
- Tod, D., Thatcher, J., & Rahman, R. (2010). *Sport psychology*. Bloomsbury Publishing.
- Tremayne, K. S., Newbery, G., Tremayne, P., & Nolan, K. A. (2021). Can the dunning-kruger effect occur in the motor performance domain? *International Journal of Sport and Exercise Psychology*. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2021.1929396>
- Trepte, S., & Loy, L. S. (2017). Social Identity Theory and Self-Categorization Theory. In P. Rössler, C. A. Hoffner, & L. Zoonen (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Effects* (pp. 1-13). <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0088>
- Turner, J. C. (1985). Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behavior. In E. J. Lawler (Ed.), *Advances in Group Processes: Theory and Research* (2nd ed., pp. 77-122).
- Turner, J. C. (1987). *Rediscovering the social Group: A self-categorization theory*. Blackwell.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. (1994). Self and collective: Cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 454-463. <https://doi.org/10.1177/0146167294205002>
- Ward, A. (2023). IPA Write-up [PowerPoint slides]. <https://is.muni.cz/auth/el/fss/jaro2023/PSYb2960/index.qwarp?prejit=10656621>
- Watt, S. E., & Martin, P. R. (1994). Effect of General Self-Efficacy Expectancies on Performance Attributions. *Psychological Reports*, 75(2), 951-961. <https://doi.org/10.2466/pr0.1994.75.2.951>
- Wiederman, M. W. (2005). The Gendered Nature of Sexual Scripts. *The Family Journal*, 13(4), 496-502. <https://doi.org/10.1177/1066480705278729>
- Yardley, L. (2000). Dilemmas in qualitative health research. *Psychology & Health*, 15(2), 215-228. <https://doi.org/10.1080/08870440008400302>

PRÍLOHA 1

Úvodné informácie

- Rozhovor bude trvať asi hodinu, možno trochu menej alebo viac.
- Pre účely analýzy by som ho potrebovala nahrávať. Z nahrávky potom urobím prepis, ktorý budem analyzovať. Nahrávku **nebude** mať k dispozícii nikto okrem mňa a po obhajobe bakalárky ju vymažem, spolu s prepisom rozhovoru. Kompletný prepis rozhovoru takisto **nebude** súčasťou bakalárky a po obhajobe bude vymazaný. V bakalárke budem citovať len úryvky rozhovoru a tie budú anonymizované, čiže v nich nebudú pôvodné mená ani miesta.
- Urob si pohodlie, kludne si dávaj s odpoveďami načas, neboj sa ticha. Ak by si potrebovala počas rozhovoru pauzu, stačí povedať. Ak by ti nejaká téma bola nepríjemná a nechcela by si sa o nej baviť, povedz, a nemusíme sa jej ďalej venovať. Si tu dobrovoľne a rozhovor môžeme hocikedy ukončiť.
- Na moje otázky nie sú žiadne správne a nesprávne odpovede. Zaujíma ma tvoja skúsenosť, v ktorej si ty sama expert. Budem rada, ak pôjdeš v rozhovore do detailov.
- Máš nejaké otázky?

PRÍLOHA 2

Otázky do rozhovoru:

1. Akému športu sa venuješ?
2. Ako dlho?
3. Popíš mi typický tréning...
4. Čo ťa k tomu viedlo?
5. Ako by si popísala seba ako zápasníčku/bojovníčku,..?
6. (Teraz, keď už sa (športu) venuješ (XX) rokov, *(to len ak sa tomu venuje dlho)*) Čo ti ten šport dal / čo ti dáva?
 - a. (ak hovorí len o športe samotnom alebo fyzickej stránke): Dáva ti to niečo aj v bežnom živote?
7. Vplýva (šport) na to, ako sa vnímaš?
 - a. Fyzicky
 - b. Psychicky
8. Máš pocit, že ťa ten šport nejako ovplyvňuje aj v osobnom živote, vplýva na tvoje správanie, ako sa prezentuješ a tak? Ak áno, ako?
9. **Aké je to byť ženou...** (alebo konkrétnejšie: Máš pocit, že ťa nejako ovplyvňuje to, že si žena? Ak áno, ako?)
 - a. Na žinenke/ v kletke/ v ringu,...
 - i. Mávaš v rámci tréningov sparringy s mužmi? Ako to vnímaš?
 - ii. Ako myslíš, že vnímajú oni teba?
 - b. A mimo to, v bežnom živote?
 - c. A vo vzťahoch? V partnerskom alebo romantickom kontexte? (S partnerom* partnerkou? partner môže byť aj minulý (ak v súčasnosti nie je vo vzťahu), alebo nie dlhodobý, len dating, alebo ako si to predstavuje)
10. Ako ťa vníma okolie? (Máš pocit, že ťa okolie vníma ako zápasníčku/bojovníčku?)
 - a. A čo partner*ka? (toto pozmeniť na základe toho, čo mi povie o tom romantickom živote v minulých otázkach)